

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

ANABİLİM DALI

**ÇEŞİTLİ DİNİ GRUPLARDA SANAL AKRABALIK
KİRVELİK ÖRNEĞİ**

HÜSEYİN YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ercan ÇELİK**

Çankırı – 2025

TC
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
ANABİLİM DALI

ÇEŞİTLİ DİNİ GRUPLARDA SANAL AKRABALIK
KİRVELİK ÖRNEĞİ

HÜSEYİN YILDIZ
0009-0008-2358-7058

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ercan ÇELİK

Çankırı – 2025

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
TEZ KABUL VE ONAY.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
1.BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1.araştırmanın konusu.....	2
1.2.araştırmanın amacı.....	2
1.3.Araştırmada Kullanılan Yöntemler.....	3
1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.5.Araştırmanın Önemi.....	4
2.BÖLÜM	6
İLAHİ DİNLERDE SÜNNET.....	6
2.1.Yahudilikte Sünnet.....	6
2.2.Hristiyanlıkta Sünnet.....	7
2.3.İslam da Sünnet.....	9
2.3.1.Alevilikte Sünnet	12
KİRVELİK.....	14
3.1.1. Kirve Kelimesinin Etimolojik Kökeni, Telaffuzu ve Terim Anlamı.....	14
3.1.2.Kirvenin Seçimi.....	17
3.1.3.Kirvelğin Sosyal Fonksiyonları.....	22
3.1.3.1.Kirvelğin Dinler Arasındaki Toplumsal İşlevi.....	24
3.1.3.2. Hristiyanlıkta Kirvelik.....	31
3.1.3.3.Alevilikte Kirvelik.....	33
3.1.4.Kirvelik Kültür İlişkisi.....	35

3.1.4.1.Türkülerde Kirvelik.....	37
3.1.4.2.Kirvelik ve Edebiyat.....	39
3.1.4.3Türk Edebiyatında Kirvelik Teması ve Kirvelik ile İlgili Değerlendirmeler.....	41
3.5. Kirvelğin Dönüşümü	43
3.2.SANAL AKRABALIK, SOSYAL SERMAYE VE KİRVELİK.....	51
3.2.1.Sanal Akrabalık.....	51
3.2.2. Sosyal Sermaye ve Kirvelik	53
3.2.3.Dini Meşrulaştırma ve Kirvelik	
YEZİDİLİK	61
4.1.Yezidiliğin Doğuşu ve Tarihi Gelişimi.....	61
4.2.Yezidilerin İman Esasları	63
4.2.1.Yezidilerin Kelime-i Şahadetleri.....	64
4.2.2.Yezidiliğin Kutsal Kitapları	65
4.2.3. Yezidilikte İbadetler	66
4.2.4. Yezidilikte Bayramlar	67
4.2.5. Yezidi Olmanın Şartları.....	68
4.3. Yezidiler Yaşam Pratikleri ve Kast Sistemi.....	68
4.3.1. Günümüz Yezidiliğinde Kast Sistemi	72
4.3.2. Yezidilerde Evlilik.....	77
4.3.3. Yezidilerde Kirvelik.....	79
4.3.4. Yezidilerde Sosyal Değişim	83
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	89
EK-1 KATILIMCI LİSTESİ.....	91
EK-2 ETİK KURUL DEĞERLENDİRME FORMU.....	96
EK-3 BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU.....	97

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım *Çeşitli Dini Gruplarda Sanal Akrabalık Kirvelik Örneği* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

27/05/2025

İmza

Hüseyin YILDIZ

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Hüseyin YILDIZ tarafından hazırlanan *Çeşitli Dini Gruplarda Sanal Akrabalık Kırvelik Örneği* başlıklı bu çalışma, 30.04.2025 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Felsefe ve Din Bilimleri* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Ercan ÇELİK	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Yılmaz ARI	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Semra Nurdan YAĞLI SOYKAN	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/....../ 2025 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ersoy YILMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tarihin en kadim merkezleri arasında olan Anadolu coğrafyası, farklı etnik grupları ve inanç gruplarını barındırarak büyük bir kültürel zenginliğe ulaşmış ve kendisine özgü sosyolojik kavramlar ve kurumlar inşa etmiştir. Bu kavram ve kurumlardan birisi de sünnet ve nikâh düğünlerinde, tören ve merasimlerinde karşımıza çıkan kirvelik kurumudur. Bu kurum, geleneksel bir özellik taşımakta, Anadolu coğrafyasında sosyal bir dayanışma örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kirvelik kurumunun Anadolu’da birçok sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik fonksiyonu olmasına rağmen kirvelik hakkında yapılan çalışmalar oldukça az ve sınırlıdır. Bu çalışmada kirvelik kurumunun işlevi, fonksiyonları, kirve seçiminde dikkat edilen hususlar ile ilgili bilgi verilmektedir. Bunun yanında Sünni Müslümanlar dışında Aleviler, Süryaniler ve Yezidiler gibi farklı inanç gruplarının inanç yapıları ile ilgili bilgiler verilerek; bu gruplar arasında sünnet ve nikâh merasimleri gibi konular kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Araştırma kapsamında kirvelik kurumu ile birlikte sünnet, nikah törenleri sosyal sermaye kavramı, sanal akrabalık ve Yezidilik hakkında bilgilere yer verilmiş; bu ritüellerin dini ve sosyolojik boyutları çok yönlü olarak ele alınmıştır. Araştırmada verilen teorik bilgiler, saha çalışmalarıyla da desteklenmiş ve Şanlıurfa ilinde farklı inanç gruplarına mensup kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde kirveliliğin ve kirvelik benzeri sanal akrabalık türlerinin sosyal sermayenin artmasında, toplumsal huzur ve barışın sağlanmasında, çatışmaların engellenmesinde, bölgenin sosyokültürel zenginliğinin artmasında etkili olduğu görülmüştür. Araştırma süresince yardım ve desteklerini esirgemeyen çok kıymetli danışmanım Dr. Ercan ÇELİK’e, beni büyüten hayatımın her anında maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan Anne ve Babama, tüm aile fertlerime teşekkürü bir borç bilirim.

27/05/2025

Hüseyin YILDIZ

ÖZET

Tezin Başlığı: Çeşitli Dini Gruplarda Sanal Akrabalık: Kirvelik Örneği

Tezin Yazarı: Hüseyin YILDIZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ercan ÇELİK

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Kabul Tarihi:30/04/2025

Sosyal ve ekonomik bir birlik ve toplumsal dayanışma örneği olan kirvelik kurumu geçmişten günümüze kadar Türkiye, Irak ve Suriye coğrafyalarında sürdürülmektedir. Kirvelik kurumu toplumumuz içerisinde aile kurumu ile birlikte oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Toplumumuzda kirvelik kurumuna farklı etnik, dini veya toplumsal gruplar farklı anlamlar yüklese de genel olarak çerçeve tanım konusunda ittifak vardır. Kirvelik, erkek çocuğun sünneti veya evliliği sırasında aile dışından bir kişinin maddi ya da manevi açıdan aileden daha fazla sorumluluk üstlenmesiyle kurulan bir tür sanal akrabalıktır. Tarihsel arka planda dostluk ve aileler arası güç birliğinin bir simgesi olarak ortaya çıkan kirvelik müessesesi ekonomik, siyasi, hukuki, kültürel, sosyal ve dini bir çok unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Dini bir vecibe olan sünnet ameliyesine bağlı olarak tarım kültürüne dayalı toplumlarda ortaya çıkan kirvelik kurumu teknolojinin gelişmediği el emeğinin görece değerli olduğu dönemlerde tek başına güçsüz sayılabilecek aileleri hem ekonomik hem de sosyal açıdan daha güçlü hale getirmiştir. Kirvelik, farklı dil, din, etnik köken ve aşiretlere mensup bireylerin bir arada huzur ve barış içinde yaşamalarını kolaylaştırmış; kan bağına dayanmayan yeni akrabalık ilişkileri kurmalarına ve özellikle zor zamanlarda önemli bir sosyal sermaye kaynağı oluşturmalarına imkan sağlamıştır. Toplumsal değişme ile beraber bu kadim geleneğin yaşatıcıları azalmış olsa da ülkemizde başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere hala varlığını devam ettiren adetlerdendir. Toplumun kolektif hafızasında güçlü bir yer edinmiş olan kirvelik müessesesinin tarihsel kökenlerine inmek, sadece geleneksel bir yapıyı anlamak açısından değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve kültürel süreklilik biçimlerini kavrayabilmek açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda çalışmada; kirvelik kurumunun kökeni,

tarihsel gelişimi ve günümüzdeki toplumsal işlevlerinin belirlenmesi ile bu kurumun temelinde yer alan dini fenomenlerin sosyolojik bir perspektifle değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Kirvelik, Sünnet, Sanal Akrabalık, Sosyal Sermaye, Yezidilik.

ABSTRACT

Thesis Title: Virtual Kinship in Various Religious Groups: The Case of Kirvelik

Author: Hüseyin YILDIZ

Supervisor: Assist. of Prof. Ercan ÇELİK

Department: Philosophy and Religious Sciences

Type of Thesis: Master's Degree

Acceptance Date:30/04/2025

The institution of kirvelik, which is an example of social and economic unity and social solidarity, has been maintained in Turkey, Iraq and Syria from past to present. The institution of kirvelik has a very important place in our society together with the institution of family. Although different ethnic, religious or social groups attribute different meanings to the institution of kirvelik in our society, there is a general agreement on the framework definition. Kirvelik is a virtual kinship established as a result of someone outside the family making more effort than the family in the circumcision or marriage of the male child and taking more responsibility in material or moral terms. The institution of kirvelik, which is a symbol of friendship and unity of power between families in the historical background, contains many economic, political, legal, cultural, social and religious elements. The institution of kirvelik, which emerged in societies based on agricultural culture in connection with circumcision, which is a religious obligation, has made families, which could be considered weak alone in periods when technology was not developed and manual labour was relatively valuable, stronger both economically and socially. It has enabled people belonging to different languages, religions, ethnic origins and tribes to live together in peace and tranquility, to establish kinship other than blood relatives, and to provide social capital in difficult times. Although the survivors of this ancient tradition have decreased with social change, it is one of the customs that still continues to exist in our country, especially in the Eastern and Southeastern Anatolia Regions... It is very important to go into the historical origins of an institution that has gained such an important place in the memory of the society.

Therefore, in this study, it is aimed to investigate and reveal the origin and historical development of the kirvelik institution in depth, to determine the social functions of the kirvelik institution today, and to evaluate the religious phenomena underlying the kirvelik institution from a sociological perspective...

Keywords: Sociology of Religion, Kirvelik, Sunnah, Virtual Kinship, Social Capital, Yezidism.

KISALTMALAR

Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
TDK	Türk Dil Kurumu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
Bkn.	Bakınız
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu
K.	Katılımcı
AB	Avrupa Birliği

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Kirvelik, Anadolu'nun tarihi ve kültürel birikimi içerisinde yer alan köklü kurumlardan biri olarak, özellikle sünnet geleneğiyle bütünleşmiş; farklı topluluklar arasında iletişim, etkileşim ve toplumsal uyumun sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Kirvelik, sosyal sermayenin gelişimine büyük katkılar sunan, sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı arttıran, birçok farklı işlevi olan bir sanal akrabalık türüdür. Bu nedenle kirvelik ile ilgili yapılacak çalışmalar; hem sosyoloji, hem antropoloji ve teoloji, hem de psikoloji bilimlerinin araştırma sahası içerisinde kalmaktadır.

Akrabalık her ne kadar kan ya da evlilik yoluyla kurulan bağ olarak kabul edilse de sosyolojik açıdan kabul edilen bir diğer akrabalık türü de “sanal akrabalık” tır. Sanal akrabalık kavramı antropolojik ve sosyolojik bir kavram olup “fictional kinship” veya “virtual kinship” teriminin Türkçeye çevrilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Sanal akrabalık uygulaması insanlar ve farklı gruplar arasında özel yaklaşmayı sağlamaktadır. Sanal akrabalıkta kurulan bağ kan bağı olmayıp öznel ve toplumsal nitelikler taşıyan sözleşmeye dayanmaktadır. Sanal akrabalıklar, gerçek akrabalıklardan farklı olarak sonradan kazanılmış olmalarına rağmen görev ve sorumluluklar açısından gerçek akrabalıkla aynıdır.

Sanal akrabalık ilişkilerinin ortaya çıkmasında etkili olan dinamikler, toplulukların sosyal yapısına ve ihtiyaçlarına göre değişkenlik göstermektedir. Bu tür ilişkilerin ortaya çıkış nedenleri kadar taşıdıkları anlam ve işlevlerde çeşitlidir. Özellikle etnik ve inanç temelli çeşitlilik gösteren toplumlarda, sanal akrabalık biçimleri özgün yapılar sergileyebilmektedir. Araştırmamız kapsamında bir sanal akrabalık türü olarak kirvelik ve kirveliğe benzeyen sanal akrabalık türleri hakkında kapsamlı bilgiler verilmiştir. Kirveliliğin hangi ihtiyaçtan doğduğu, yaptırımları, yasakları ve fonksiyonlarına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Kirvelik, Anadolu coğrafyasında sadece Müslüman Türkler ve Kürtler arasında görülen bir uygulama değildir. Kirvelik; Sünni Müslümanlar dışında Aleviler ve farklı bir inanç grubu olan Yezidiler ile Süryaniler arasında da oldukça yaygındır (Yalçınkaya, 2023: 57-58).

Aleviler, Anadolu genelinde yaygın bir inanç grubuyken Yezidiler ve Süryaniler ise Türkiye dışında Irak, Suriye, Gürcistan ve Ermenistan gibi ülkelerde yaşamaktadır. Son yıllarda bazı sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle bu inanç gruplarının temsilcileri AB ülkeleri ve ABD'ye göç etmişlerdir. Aleviler, Türkiye'nin her bölgesine yayılmakla birlikte özellikle Sivas, Erzincan, Tunceli, Tokat, Kahramanmaraş, Çorum gibi illerde yoğun nüfusa sahiptirler. Yezidiler ise daha ziyade Güneydoğu Anadolu'da; Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep, Batman, Şırnak, Siirt gibi illerde yaşamaktadır. Süryanilerin yayılım alanları da Yezidiler ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye dışında Süryanilerin yayılım alanları Yezidilere göre daha fazladır. Yezidiler Irak ve Suriye'de yaşarken Süryaniler; Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin gibi ülkelerde yaşamaktadır (Çelik, 2011: 159-173; Yalçınkaya, 2023: 58).

Kirvelik, bu inanç grupları arasında oldukça yaygındır. Kirvelik dışında yaygın olan diğer akrabalık türleri ise Alevilerde musahiplik, Yezidilerde ise ahret kardeşliğidir. Kirvelik, benzer özellikler taşıyan bu sanal akrabalık türleri arasında kendine has özelliklere sahiptir(Yalçınkaya, 2023: 59-60).

1.1.Araştırmanın konusu

Anadolu ve Orta Doğu coğrafyası birçok din ve kadim inancın merkezi konumundadır. Farklı din ve inanç gruplarının bir arada yaşaması, bölgenin sosyokültürel zenginliğinin artmasında etkili olmuştur. Bu çalışmada Anadolu ve Orta Doğu'da farklı dini gruplarda sanal akrabalık örneği olan kirvelik kurumu ele alınmaktadır. Araştırma kapsamında Anadolu ve Orta Doğu'daki din ve inanç grupları ile birlikte bir sosyal dayanışma ve sosyal birliktelik mekanizması olarak karşımıza çıkan kirvelik kurumu, tarihi, kültürel ve sosyal açıdan incelenmektedir.

1.2.Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı, Anadolu ve Orta Doğu coğrafyasında farklı din ve inanç gruplarında sanal bir akrabalık türü olan kirvelik kurumunu, tarihsel ve sosyolojik açıdan aydınlatmaktır. Bu kavram özellikle sünnet ve nikâh gibi merasimlere bağlı olarak ortaya çıkan bir kavram olması nedeniyle kirvelik kurumu sosyoloji, teoloji, halk bilimi ve tarih gibi sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden yararlanılarak ele

alınmıştır. Araştırmanın en temel amacı din-inanç faktörünün sosyolojik bir kurum özelliği taşıyan kirveliğin üzerindeki etkileri üzerinde durmak, kirvelik kurumunu farklı yönleriyle incelemek ve konuyla alakalı yapılacak araştırmalara öncülük edecek nitelikte bir çalışma ortaya koymaktır.

1.3.Araştırmada kullanılan yöntemler

Bu araştırma, sosyoloji ve halk bilimi metodolojilerine uygun bir şekilde, literatür taraması (desk research) yöntemiyle başlatılmıştır. Literatür taraması Arapça, İngilizce ve Türkçe kaynaklardan elde edilen kitaplar, makaleler, bildiriler ve ansiklopedik maddeler gibi yazılı materyaller üzerinden yapılmış, elde edilen veriler hermeneutik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Hermeneutik yaklaşım, metinleri anlamak ve yorumlamak amacıyla yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir ve bu araştırma bağlamında, literatürdeki bilgilerin derinlemesine incelenmesine olanak sağlamıştır(Gadamer,2004:174). Araştırmanın bir diğer temel bileşeni, yapılandırılmamış mülakat(unstructured interview) tekniğidir. Yapılandırılmamış mülakat, katılımcıların özgürce düşüncelerini ifade etmelerini sağlayarak daha derinlemesine veri elde etmeyi amaçlar. Bu yöntem, sosyal bilimlerin nitel araştırmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır(Kvale,1996). Etik kurul onayı alınarak, 07.08.2024 – 02.11.2024 tarihleri arasında alan araştırması (field research) yapılmıştır. Şanlıurfa’da gerçekleştirilen bu araştırmada dört Yezidi ve sekiz Sünni bireyle mülakat yapılmıştır. Mülakatlardan elde edilen veriler yalnızca belirli başlıklar çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan eklektik yaklaşım (eclectic approach), farklı yöntemlerin ve bakış açıların birleştirilerek daha kapsamlı bir analiz yapılmasını hedeflemektedir. Bu farklı veri kaynaklarını bir arada değerlendirerek, araştırma konusu hakkında çok yönlü bir anlayış geliştirmeye olanak tanımaktadır(Patton,2002).

ETİK BEYAN	Etik Değerlendirmeyi Yapan Kurul Adı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik kurulu. Etik Değerlendirme Kararının Tarihi: 24-05-2024 Etik Değerlendirme Karar Sayısı: 41
-----------------------	---

1.4. Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırma, Anadolu ve Orta Doğu coğrafyasında bir sanal akrabalık türü olan kirvelik kurumu ile sınırlıdır. Bu bağlamda kirvelik kurumunun özellikleri ve bu kurumun bir sosyal dayanışma örneği olarak ortaya çıktığı sünnet ve düğün törenleri; coğrafi, kültürel ve inanç özellikleri gibi faktörlere de dikkat edilerek ele alınmaktadır.

1.5. Araştırmanın önemi

Kirvelik, sosyal sermayenin gelişimine katkı sağlayan toplumsal ve sosyo-ekonomik fonksiyonları bulunan bir kurumdur. Anadolu ve Orta Doğu havzasında oldukça yaygın bir kurum olan kirvelik hakkında ülkemizde yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Kirvelik kurumu ile ilgili ilk çalışmayı 1959 yılında Gündüz Artan yapmıştır. Gündüz Artan'ın çalışması “Kirvelik” başlığıyla Türk Folklor Araştırmaları Dergisinde yayımlanmıştır.

Gündüz Artan'dan sonra kirvelik ile ilgili ilk kapsamlı akademik araştırmayı yapan isimlerden birisi Orhan Türkdoğan'dır. Orhan Türkdoğan'ın kirvelik kurumu ve sünnet geleneği ile ilgili yaptığı bu çalışma 1966-1969 yılları arasında Türk Kültürü Araştırmaları Dergisinde “Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği” başlığı altında yayımlanmıştır. Türkdoğan'ın bu çalışması bir ilk olması açısından kirveliliğin tarihini, kirve teriminin etimolojik kökenini, sanal akrabalık bağı açısından kirveliliği ve Türklerde sünnet geleneğini incelemesi açısından oldukça önemlidir.

Orhan Türkdoğan'dan sonra en önemli ve en kapsamlı çalışmayı yapan Ayşe Kudat olmuştur. Ayşe Kudat'ın bu çalışması Türkiye'de kirvelik ile ilgili yapılan ilk saha çalışması olması açısından oldukça önemlidir. Kudat, kirveliliği sanal akrabalık ilişkileri bağlamında değerlendirdiği gibi toplumsal, sosyo-ekonomik işlevi ve fonksiyonları açısından ele almaktadır. Kudat, bu çalışmasını ilk olarak 1975 yılında “Kirvelik” başlığıyla Türk Folklor Araştırmaları Dergisinde yayımlamıştır. Çalışmasının kapsamını daha da genişleten Ayşe Kudat, 2004 yılında “Kirvelik Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü” başlığıyla Ütopya Yayınlarından yayımlamıştır. Ayşe Kudat'ın çalışması ilk saha araştırması örneği olduğu gibi kirvelik hakkında yapılan en kapsamlı araştırma olarak kabul edilmektedir.

Ayşe Kudat'tan sonra 1978 yılında Müjgân Üçer, Sivas Folkloru Dergisinde "Anadolu'da ve Sivas'ta Sünnet Gelenekleri ve Kirvelik" yazı dizisini başlatmış olsa da günümüzde kirvelik ile ilgili yapılan tüm çalışmalarda Ayşe Kudat ve Orhan Türkdoğan'a atıf yapılmıştır. Bu noktada Kudat ve Türkdoğan yaptıkları çalışmalarla öncü isimler olmuştur. Kirvelik ile ilgili çalışmaların ve araştırmaların sayısı halen oldukça azdır. Yakın tarihimizde kirvelik ile ilgili araştırmaların sayısında oldukça önemli bir artış olmasına rağmen bu çalışmalar birbirinin devamı ve benzeri niteliğindedir.

Araştırmamızı diğer araştırmalardan ayıran en önemli özelliklerden birisi Din Sosyolojisi alanında Kirvelik konusunu ele alan ilk çalışma olmasıdır bir diğer önemli özelliği teorik alt yapısıdır. Çalışmamızda kirvelik dışında; sünnet ve sünnet uygulamalarının tarihsel kökeni, farklı dinlerde sünnet uygulamaları, sünnet törenleri üzerinde durulmaktadır. Çalışmamızda Kirvelik, Sosyoloji ve Din kapsamında ele alınmakta ve diğer sanal akrabalık türleriyle ilgili bilgiler verilmektedir. Bunlara ek olarak sosyal sermaye kavramı bağlamında kirvelik kurumu ile ilgili değerlendirmeler yapılmaktadır. Kirvelinin fonksiyon, işlev ve özellikleri ile ilgili bilgiler verildiği gibi Yezidi, Alevi ve Sünni Müslümanlar arasında kirvelik uygulamaları ile ilgili değerlendirmeler yapılmakta farklı inanç grupları (Hristiyanlık, Alevilik, Yezidilik) ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bununla birlikte çalışma kapsamında verilen teorik bilgiler, saha çalışmalarıyla desteklenmiş, farklı inanca mensup kişilerle görüşülmüş ve kirvelik ile ilgili sorular yöneltmiştir. Araştırmamız multi-disipliner bir anlayışla yürütülmüş olması; araştırma kapsamında sosyoloji ve dinler tarihi gibi farklı bilim dallarından yararlanılmış olması, araştırmamızı diğer araştırmalardan ayırmaktadır.

2.BÖLÜM

İLAHİ DİNLERDE SÜNNET

Sünnet, erkek çocuğun penisinin uç kısmını örten derinin belirli bir şekil ve ölçüde kesilmesi, dışarı çıkartılması işlemidir. Sünnet uygulamasının tarihsel kökeni bilinmemekle birlikte üç semavi dinde de bu uygulama devam ettirilmiştir. Tarihsel süreçte bu uygulamanın tarih öncesi dönemlere kadar uzandığı dünyanın farklı bölgelerinde farklı medeniyetlerde sünnetin olduğunu gösteren arkeolojik bulgulara rastlanmıştır (Gürkan, 2010: 155-156).

Bu bulgular dikkate alındığında Akdeniz havzasında Mısır, Fenike ve İbraniler’de, Amerika kıtasında Aztek medeniyetinde sünnetin var olduğu anlaşılmaktadır. Hicaz Yarımadası’nda, Afrika ve Avustralya’da sünnet ilkel kabileler arasında bir gelenek halini almış, çocukluktan yetişkinliğe (ergenliğe) geçişin önemli bir parçası olarak görülmüş ve bu kapsamda törenler icra edilmiştir. Teolojik açıdan ise sünnet uygulamasının ilk kez Hz. Âdem ile başladığı bazı kitaplarda yer almaktadır. Barnabas İncil’inde yer alan kıssaya göre Hz. Âdem yasak meyveyi yedikten sonra vücudunda et kesmeye yemin etmiştir ve tarihsel süreç içerisinde ilk sünnet olan insan da Hz. Adem olmuştur. Bu kıssada yer alan bilgi dikkate alındığında sünnet, insanlık tarihi kadar eski bir uygulamadır. Kutsal kitaplarda sünnet ile ilgili birçok kıssa, bilgi ve emir vardır. Bu nedenle İslamiyet dışında Hristiyanlık ve Yahudilikte de sünnet önemli bir yer tutmaktadır (Ataseven, 1988: 22-23).

2.1.Yahudilikte Sünnet

Yahudilikte sünnet, Hz. İbrahim’in, Tanrı’ya verdiği ahitte yer almaktadır. Bu durum Tevrat’ta şu şekilde anlatılmaktadır; “Buna göre Rab, Hz. İbrahim’e; Sen ve senden sonra zürriyetinle benim aramda tutacağınız ahdim budur, aranızda her erkek çocuk sünnet olacaktır.” Tevrat’ta geçen bilgilere göre sünnet, Hz. İbrahim ile Tanrı arasındaki ahdin en önemli hükümlerinden birisi hatta sembolüdür. Bu nedenle bu ahdin sembolü haline gelen ve en önemli hükümlerinden birisi olan sünnet uygulamasını terk eden erkek, Hz. İbrahim’in verdiği ahdi bozmakla suçlanmaktadır (Tevrat, Tekvin: 17/9-14).

Hız. İbrahim'e, Tanrı tarafından sünnet emrinin verilmesiyle Hız. İbrahim, evindeki tüm erkekleri ve oğlu Hız. İsmail'i sünnet ettiği gibi kendisi de sünnet olmuştur. Bu emir uygulandığında Hız. İbrahim doksan dokuz, Hız. İsmail ise on üç yaşındadır (Tevrat, Yaratılış: 17/23-27). Hız. İbrahim daha sonradan doğan küçük oğlu Hız. İshak'ı da Tanrı'nın emri doğrultusunda henüz sekiz günlükken sünnet ettirmiştir. Yahudi inancında sünnet uygulaması, Hız. İbrahim ile Tanrı arasındaki ahitleşmeden sonra başlamış ve sonraki yıllarda da devam etmiştir. Tevrat'ta bununla ilgili farklı kıssalar mevcuttur. Hız. Musa ile Mısır'dan ayrılan erkeklerin tamamı sünnetlidir. Yolculuğun uzaması nedeniyle yolculuktaki erkek çocuklar da sünnet olmuşlardır. Hız. Musa'dan sonra Yahudilerin başına geçen Yeşu da tüm Yahudi erkek çocuklarını sünnet ettirmiştir. Tarihsel süreç içerisinde sünnet, Yahudi inancının önemli bir parçası haline gelmiş; inanç, ahlak ve maneviyatın önemli parçalarından biri olarak kabul edilmiştir (Çinpolat, 2017: 113-114).

Yahudilikte sünnet uygulaması yapılırken Hız. İbrahim'in Hız. İshak'a yaptığı uygulama esas alınmaktadır. Hız. İbrahim'in, Hız. İshak'ı sekiz günlükken sünnet etmesi nedeniyle Yahudiler erkek çocuklarını genellikle doğumdan hemen sonra sekiz günlükken sünnet ettirmektedir. Sekiz gün metaforu Yahudi inancının önemli bir parçası, sonsuzluğa giden sürecin başlangıcıdır. Sünnetten hemen sonra bir tören yapılır. "Seudat Brit Mila ya da Seudat Mitsva" adı verilen bu törende yalnızca sünnet değil Tanrı ile Hız. İbrahim arasındaki ahitleşme de kutlanır. Tören esnasında bir ziyafet verilir (Çinpolat, 2017: 115-117).

2.2. Hristiyanlıkta Sünnet

Hristiyanlık, Yahudilik gibi Filistin'de doğmuş bu inanç sisteminde şekillenmiş, Roma ve Antik Yunan kültür ve inanç sisteminin etkisinde gelişmiş bir dindir. Hristiyanlık bir noktada Yahudiliğin devamı niteliğindedir. Yahudilerin kutsal kitabı "Tanah/Tanak" Hristiyanlar tarafından da kutsal bir kitap olarak görölmektedir. Bu kitaba Hristiyanlar "Kitab-ı Mukaddes" ve "Eski Ahit" demektedir. Bununla birlikte Hristiyanlık ve Yahudilik bazı konularda birbirinden ayrılmaktadır. Ancak Hız. İsa ve ona inanan ilk havariler Yahudi toplumunda yetiştiklerinden dolayı bu inanç sisteminin etkisinde kalmışlardır. İlk Hristiyanlar, Yahudiler gibi sünnet olmuşlardır. Nitekim İncil'de; "Sekizinci gün çocuğun sünneti için geldiler. Ona babası

Zekeriya'nın adını vereceklerdi. Ama annesi, hayır, adı Yahya olacak” dedi (Luka 1/59). Yine İncil’de yer alan farklı bir bapta Hz. İsa’nın sekizinci gün sünnet edildiği ve İsa adını sünnet edildiği gün aldığına değinilmektedir. Bu isim, ilk kez kendisine ana rahmine düştüğünde melekler tarafından bildirilmişti (Matta 1/21).

M. 49-50 tarihlerinde Kudüs’te “Havariler Konsili” toplandı. Bu konsile katılanlar arasında Pavlus, Petrus gibi Hz. İsa’nın ilk havarileri de vardı. Pavlus konsilde özellikle Hristiyanlığın Filistin dışında Anadolu’da da yayılmaya başladığını Hristiyanlığın daha da yayılması için yeni dine girecek olanlara kolaylık gösterilmesi gerektiğini belirtmişti. Petrus’da onun bu görüşlerine destek vererek Yahudi kökenli olmayan Hristiyanların, sünnetten muaf tutulmasını istemişti. Konsilde putperestlik inancından Hristiyanlığa geçenler için birçok kolaylık sağlanmış ve Yahudi kökenli olmayan Hristiyanlar için sünnet uygulaması zorunlu olmaktan çıkarılmıştır. Bununla birlikte sünnet uygulaması havariler tarafından yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Pavlus mektuplarında sünnetin faydaları üzerinde önemle durmuş bu uygulamanın “Tanrı’nın Yahudilere emaneti” olduğunu dile getirmiştir (Gürkan, 2010: 155-156).

İlk havariler her ne kadar sünneti özendirmeye çalışsa da sünnetin fiziksel bir eylem olduğunu asıl olarak imanı sağlam tutmanın önemine değinmişlerdir. Bu nedenle sünnet özellikle o dönemlerde Hristiyanlığı kabul eden Romalılar ve diğer yabancı gruplar için zorunlu olmaktan çıkarılmıştır. Havariler ilk başlarda sünnetin önemini vurgularken sonraki dönemlerde bunun fiziksel bir eylem olduğunu asıl kurtuluşun Tanrı’nın buyruklarına iman etmekten geçtiğini vurgulamışlardır. Bundan dolayı Yahudi kökenli olmayan özellikle Romalı Hristiyanlar, sünnet olmamışlardır. Sünnet, Hristiyanlığın doğuşunda Yahudi inancıyla şekillenen bir eylem olarak kalmıştır. Hz. İsa’nın sünnet olmasından dolayı ilk havariler ve ilk Hristiyanlar, sünnet olmuşlardır. Hz. İsa’nın sünnet olduğu 1 Ocak tarihi, Batı ve Doğu Kiliselerinde kutsal sayılmıştır. Fakat bu uygulamanın Yahudi inancıyla bütünleşen bir uygulama olmasından dolayı ilerleyen dönemlerde özellikle Katolik Hristiyanlar, sünnete karşı çıkmıştır. 1442 yılında Papa II. Paulus, sünneti resmen yasaklamıştır. Bu nedenle gerek tarihsel süreç içerisinde gerekse günümüzde Katolikler, sünnete

mesafeli yaklaşmakta ve genellikle sünnet olmamaktadır. Bu uygulama genellikle Katolik olmayan Hristiyanlar arasında yaygındır (Çinpolat, 2017: 121-122).

Özellikle Afrika’da Katolik olmayan Hristiyanlar arasında; Mısır, Irak, Etiyopya, Eritre gibi ülkelerde sünnet oldukça yaygın bir uygulama olsa da bir zorunluluk değildir. Hristiyanlar arasında sünnetin yaygın olmamasının bir nedeni de çocukların sekiz günlükken vaftiz edilmesi ve Hz. İsa’nın sünnet edilmesi nedeniyle diğer Hristiyanların bundan muaf tutulduğuna inanılmasıdır (Gürkan, 2010: 156-157). Bu inanç yapısına göre Hz. İsa sünnet olarak “günahlı benliğinden” sıyrılmış ve tüm Hristiyanları temsilen sünnet olmuştur. Hristiyanlıkta Sünnet derisi ile doğmak bir eksiklik olmadığı gibi sünnet olmak da bir üstünlük değildir. Hristiyanlara göre bu bir Yahudi âdetidir. Bu nedenle Hristiyanların çok büyük bir kısmı çocuklarını sünnet ettirmemektedir (Ataseven, 1988: 22-23).

2.3.İslam da Sünnet

İslam dininde sünnet uygulamasının oldukça önemli bir yeri vardır. Bunda İslam’ın doğduğu coğrafyanın Arap Yarımadası olması, İslam’ın Sami kökenli bir din olması ve tarihsel açıdan Yahudilik ve Hristiyanlık ile olan bağının önemli bir etkisi vardır. Kuran-ı Kerim’de önceki topluluk ve toplumlarla ilgili verilen örnekler genellikle Yahudiler ve Hristiyanlar üzerinedir. İslam’da sünnet uygulamasının en önemli farkı Yahudilikteki gibi kesin bir dini emir olmamasıdır. Kuran-ı Kerim’de sünnet ile ilgili doğrudan bir ayet yoktur. Nahl Suresi’nin 123. ayetinde; “Hakka yönelen İbrahim’in dinine uy” emri vardır. Bu emir doğrultusunda bazı âlimler Hz. İbrahim’in milletinde sünnet olmak farz olduğu için İslam’da da farz olduğu sonucunu çıkarsa da bu çıkarım doğru değildir. Şafiler ve Hanbeliler açısından sünnet olmanın hükmü vaciptir. Hanefi ve Malikilere göreyse sünnet olmanın hükmü sünnettir (Sarı,2014: 263-269). İslam fıkıh mezheplerinde sünnetin mahiyeti tartışmalı olsa da kesin bir şey vardır ki oda sünnetin İslam da var olduğudur.

İslam’da erkek çocuklarının sünnet edilmesine “hitân”, kız çocuklarının sünnet edilmesine “hafd/ hifâd” denilmektedir. Sünnet eylemini gerçekleştiren erkek sünnetçiye “hâtin veya hattân” denir.

Hız. Peygamber, bazı hadislerinde Müslümanlar için sünnet uygulamasının önemine değinmiştir. Bir Hadis-i Şerif’te; “Beş şey fitrattandır: Sünnet olmak, etek tıraşı, tırnakların kesilmesi, koltukaltı tıraşı, bıyıkların kısaltılması” buyurarak sünneti de temizlik amacıyla yapılan eylemler arasında göstermiştir (Ay, 2022: 104; Sarı, 2014: 278). Ayrıca yeni Müslüman olan kişilerden küfür alameti olan saçını kesmesini ve sünnet olmasını istemesi, Hız. Peygamber’in sünnete verdiği önemi göstermektedir. Bütün bunlara ek olarak Hız. İbrahim’in 80 yaşındayken kendi kendini sünnet ettiğini söylemesi de İslam ve Müslümanlar açısından sünnet uygulamasını daha önemli bir hale getirmiştir (Sarı, 2014: 260-261).

Kadınların sünnet edilmesi uygulaması İslam öncesine dayanan bir gelenektir. Hadis Alimi Taberî’nin rivâyetine göre kadınların sünnet edilmesi uygulamasının tarihi ve dini kökeni Hız. İbrahim’in eşi Hâcer’e dayanmaktadır. Hız. İbrahim’den sonra Yahudiler ve Araplar atalarından kalan bu geleneği sürdürmüştür. Bu gelenek İslamiyet sonrasında da devam ettirilmiştir (Bozkurt, 2010: 157). Hız. Peygamber bir hadis-i şerifinde şu şekilde buyurmuştur; “Hıtan (sünnet) erkekler açısından bir sünnet, kadınlar açınsındansa bir fazilettir.” Hanefî ve Malikilerin sünnet uygulamasını bir sünnet olarak görmesinin dayanağı da budur. Hız. Peygamber’in sünnetli doğduğu kabul edilmektedir. Sünnet genellikle ilk yedi gün ve evlenmeden önce ergenlik öncesinde uygulanmaktadır. Bununla birlikte buluğ çağ döneminde de uygulanabilir. Bazı Müslümanlar arasında Hız. Peygamber’in torunları, Hız. Ali ve Hız. Fatma’nın çocukları olan Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin’in yedi günlükken sünnet edilmesi nedeniyle erkek çocukların doğduktan bir hafta sonra sünnet olması uygulaması oldukça yaygındır. Sünnetin, doğrudan bir dönemi olmamakla birlikte bebeklik ve çocukluk döneminde yapılması uygun görülmektedir (Bozkurt, 2010: 157-158).

Sünnet uygulamasının çocuğun hafızasında yer etmesi için sünnet temyiz çağı (çocukluk) ve buluğ (ergenlik) çağı arasında yapılmaktadır. Bununla birlikte sünnetin psikolojik açıdan bazı sorunlara neden olabileceğini düşünenler, sünneti doğumdan sonra vakit geçirmeden yaptırmaktadır. Bunda Hız. Peygamber’in torunları Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin’i yedi günlükken sünnet ettirdiğine dayanan rivayet etkili olmuştur. Şafiler bu rivayete dayanarak çocuklarını ilk yedi günde sünnet ettirmeyi müstehap olarak görmektedir. Diğer üç mezhepte ise bu rivayet kuvvetli bulunmadığı gibi

Yahudilerde de çocuk ilk sekiz gün içerisinde sünnet ettirildiği için Yahudileşme temayülü olarak düşünülüp mekruh sayılmıştır. Sünnet uygulaması, bu işte ehil bir doktor veya sünnetçi tarafından yapılması gerekmektedir. Bununla ilgili Hz. Peygamber'in uyarı niteliğinde hadisleri vardır. Sünnet edilecek çocuğun ruh ve beden sağlığı korunarak işlemin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde sünnet işlemini doğru bir şekilde yapmayan sünnetçiler/hekimler tazminata mahkûm edilmiştir. Sünnet uygulaması tarihsel süreç içerisinde tüm Müslüman toplumlarda bir düğün gibi ziyafet ve eğlenceler düzenlenerek kutlanmıştır. Türklerde bu günlere, bu törenlere, “sünnet toyu” yemeğe ise “sünnet yemeği” adı verilirken Araplarda sünnet için verilen ziyafete “‘izar/azîra” denir (Ögel, 2001: 24; Çağırıcı, 2013:495).

Gerek Türkler gerekse Araplarda düzenlenen sünnet törenlerinde müzik eşliğinde oyunlar oynanmaktadır. Bu törenler de dinsel motifler olsa da toplumların kültürel geçmişi, tören ve eğlence anlayışının oluşmasında etkili olmuştur. Hz. Peygamber döneminden itibaren hem kız çocuklarının hem de erkek çocuklarının sünnet edilmesinin ardından düğün, merasim ve şenlikler düzenlenmiştir. Hz. Ayşe'nin, kız yeğenleri sünnet edildikten sonra bir merasim düzenlenmiş ve Hz. Ayşe de bu merasimde kız çocuklarını eğlendirecek birinin gelmesine izin vermiştir. Yine aynı şekilde Ensar'ın önemli isimlerinden Zeyd bin Sabit'in kızı sünnet edildikten sonra düğün yemeği verilmiş, defler çalınarak eğlenilmiştir. Hz. Ömer'in döneminde de def çalınan, şarkı söylenen eğlencelerin olduğu ve bu eğlencelerin genellikle nikah ya da sünnet törenleri için düzenlendiği bilinmektedir. Hz. Peygamber'in yakın akrabası İbn Abbas, çocuğunu sünnet ettirdikten sonra düzenlediği sünnet merasiminde bir oyuncu tutmuş ve ona ücret ödemiştir (Sarı, 2022: 1041-1046).

Bu bilgiler doğrultusunda Hz. Peygamber ve Hulafa-i Raşidin (Dört Halife) döneminden günümüze kadar geçen süreçte sünnet törenlerinin düzenlendiği ortaya çıkmaktadır. Fıkıh âlimleri ve dört mezhep imamı, dini kurulların ihlal edilmemesi şartıyla nikâh, sünnet gibi dini uygulamaların ardından düzenlenen eğlencelere ve verilen ziyafetlere katılmayı müstahap olarak görmüşlerdir (Bozkurt, 2010: 158).

Arap toplumu dışında diğer Müslüman toplumlar arasında da sünnete ve sünnet sonrasında düzenlenen törenlere oldukça büyük önem gösterilmiştir. Emeviler

döneminde sünnet merasimlerinde yer alan kadın ve erkek sanatçılar da vardır. Bu dönemde sünnet, nikâh gibi eylemlerin ardından yapılan törenlere daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Tabiinin önde gelenlerinden Atâ' b. Ebî Rebâh oğlunun sünnet düğününde şarkı söylemesi için iki farklı şarkıcı çağırılmış ve eğlence üç gün boyunca devam etmiştir. Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde sünnet merasimleri daha görkemli bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Zengin ve yöneticilerin çocukları sünnet ettirilirken büyük davetler ve eğlenceler düzenlenmiş ayrıca fakir çocuklar da sünnet ettirilmiştir. Halk bu tip davetlere büyük ilgi göstermiştir. (Sarı, 2022: 1048-1050).

Osmanlı döneminde de sünnete büyük önem verilmiştir. Erkek çocukları 1,5-2 yaşından başlayarak 13-14 yaşlarına kadar sünnet ettirilmekteydi. Sünnet eylemi, düğün ve törenleri genellikle Perşembe günü yapılmaktaydı. Sünnet için özel davetiye çıkarılır, bazen de sünnet olacak çocuk sünnet düğününden bir hafta önce akraba, komşulara götürülüp el öptürülerek sünnet daveti yapılırdı. Düğün ve tören merasimi bazen günlerce sürerdi. Sünnet için genellikle evin bahçesine bir sünnet çadırı kurulur, çocuklara özel sünnet kıyafetleri hazırlanırdı. Sünnet töreni öncesinde yapılan hazırlıklardan birisi de o güne özel kıyafetlerin alınmasıdır. Sünnet düğünden bir gün önce çocuk hamama götürülerek yıkanır, sağ eline kına yakılırdı. Sünnet eylemi öncesinde tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra sünnet düğünü için hazır hale gelinirdi. Kirve, hazırlık sürecini organize eder ve sünnet olacak çocuğun ailesine maddi, manevi destek verirdi. Osmanlı'da 1800'lü yılların ortalarına kadar sünnet çocukları, süslenmiş ata bindirilir, ailesi ve kirvesi tarafından davullar, zurnalar eşliğinde sokak sokak gezdirilirdi (Aynur, 2009: 565-566).

2.3.1.Alevilikte Sünnet

Aleviler için cem ve sema törenleri dışında cenaze ve sünnet düğünü törenleri de önem arz etmektedir. Aleviler, erkek çocuklarının sünnet edilmesi hususuna dikkat etmektedir. Alevilerde sünnet hem bir geleneğin hem de bir ibadetin yaşatılmasıdır. İslam dinindeki sünnet uygulamasını, kendi toplumsal koşulları ve yaşam biçimlerine göre şekillendirmişlerdir.

Aleviler açısından sünnet diğer Müslümanlarda da olduğu gibi Hz. İbrahim dönemine kadar uzanan bir gelenektir. Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin, Hz. İbrahim'in soyundan geliyor olması bu uygulamanın önem kazanmasına neden olmuştur. Alevi inancına göre tüm peygamberler, Cebrail tarafından sünnet edilmiştir ve doğuştan sünnetlidir. Bu inanca "Sünnet-i Nebiyan/Nebiler (Peygamberler) Sünneti" denilmektedir. Sünneti bir peygamber adeti olarak gören Aleviler, sünnet törenlerine de büyük özen göstermiş ve bu törenlerde sağlanan sanal akrabalık bağı olan kirveligi "peygamber dostluğu" olarak nitelendirmişlerdir. Aleviler açısından sünnet ve kirvelik olgusu, Sünni anlayışından çok farklıdır. Alevilere göre sünnet yalnızca dini bir uygulama değil aynı zamanda sosyolojik ve biyolojik yönleri olan bir uygulamadır. Bu nedenle Alevilik açısından sünnetin oldukça ayrı bir yeri vardır (Yıldırım, 2011: 87-89).

3.BÖLÜM

KİRVELİK

3.1. Kirve Kelimesinin Etimolojik Kökeni, Telaffuzu ve Terim Anlamı

Kirve teriminin etimolojik kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte kelime Süryanice, Farsça, Kürtçe ve Arapçadaki bazı kelimelerle benzerlik göstermekte, bu dillerden türediği düşünülmektedir. Süryanice “ḵarīvō ܚܪܝܘܐ” kelimesi “yakın kişi, akraba, vaftiz babası” anlamlarına gelmektedir. Kirve kelimesinin benzerlik gösterdiği kelimelerden birisi de “kir ve kiriv”dir. Farsçada “kir” kelimesi “penis” anlamına gelirken aynı kelime kökünden türeyerek Kürtçeye geçen “kirîv” kelimesi ise “çocuğu sünnet ettiren ve yaşam boyu sahip çıkan kişi” manasına gelmektedir. Farsçada “kirve, kirva, kürva” gibi aynı manada kullanılan bu kelimenin sonundaki (v) eki “kir”e geldiğinde “kirov” olur. “Kirov” kelimesi de Farsça da “tutmak ve muhafaza etmek” gibi anlamlar taşımaktadır. Kirve kelimesi ile benzerlik gösteren kelimelerden birisi de Arapça kökenli “ḵarīb ڤرīb” kelimesidir. Bu kelime Arapçada “yakın kişi, akraba” anlamlarına gelmektedir. Kirve kelimesinin etimolojik kökeninin hangi dile ait olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte bu kelimenin tarihsel kökeninin Arap, Fars ya da Kürt toplumlarından birisine dayandığı anlaşılmaktadır (Türkdoğan, 1966-1969: 200-203).

Kirve terimi, telaffuzu itibariyle bölgeden bölgeye, toplumdan topluma, etnik gruptan etnik gruba göre farklılıklar göstermektedir. Kars yöresinde yerel halk “kivra” derken Terekemeler kelimeyi “kirve” olarak telaffuz etmektedir. Kerkük Türkleri kelimeyi doğrudan telaffuz etmezken Musul/Telafer’de yaşayan Türkmenler “kirev” olarak söylerler. Elazığ’da “küvre”, Gaziantep’te Türkmenler arasında “kivre”, Kilis’e bağlı köylerde “kirve”, Malatya’da “krive”, Mardin’de “kerif” olarak telaffuz edilmektedir. Kıbrıs Türkleri arasında kirve kelimesi kullanılmamakla birlikte aynı anlam ve özellikleri taşıyan “kumera” kelimesi kullanılmaktadır. Kumera, sünnet ve nikah törenlerinde vekillik yapan kişidir (Türkdoğan, 1966-1969: 200-203).

Şemseddin Sami, Kamus-i Türk’i adlı ansiklopedik sözlük niteliğindeki eserinde kirve kelimesinin Türkçe kökenli olmadığını belirtir. Bu kelimenin Türkçedeki

karşılığının “sağdıç” olduğunu ifade eder. Şemseddin Sami’ye göre sağdıç/kirvenin üç anlamı vardır;

- Birinci anlamı: Düğünde güveğin sağında giden (erkek) kılavuz,
- İkinci anlamı: Gelinin sağında giden (kadın) kılavuz,
- Üçüncü anlamı: Hristiyanlarda vaftiz olunan çocuğu tutan ve adını koyan kişidir. Bu kişi aynı zamanda vaftiz masraflarını da ödemektedir (Türkdoğan, 1966-1969: 200-203).

TDK’ya göre kirve; *“sünnet olan çocuğun elini ya da kolunu tutan ve çocuk üzerinde baba hakkı taşıyan kimse”*dir. Ülkemizde kirvelik üzerine ilk bilimsel araştırmayı yapan Ayşe Kudat “Kirvelik/Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü” adlı eserinde kirveliliği şu şekilde tanımlamaktadır; *“bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile gurubu arasında kurulan sanal (tahmini) akrabalığa verilen addır.”* Bu tanımlamalar kirve ve kirvelik kurumunun; hukuki, sosyal ve iktisadi sorumluluklar taşıdığını göstermektedir (Kudat, 2004: 11).

Kirvelik kurumunun tarihsel geçmişi oldukça uzun bir döneme yayılmakta olup bu kurum Orta Doğu ve Anadolu coğrafyasının büyük bölümünde sanal bir akrabalık türü olarak varlığını göstermektedir. Kirveliliğin çıkış ve başlangıç noktası sünnet ritüeli; sünnet düğünleri ve törenleridir. Bu törenlerde aileler arasında bir sosyal dayanışma örneği olarak ortaya çıkan kirvelik, toplumsal dayanışma ve yakınlaşmayı sağlamak farklı aileler arasında birlikteliği kurmak amacıyla ortaya çıkan bir uygulamadır.

“Kirvelik uzak akrabalıktan daha da yakın bir ilişki bana göre ve hatta bazen yakın akrabana dahi açamayacağın konuyu kirvene açıyorsun bazı konularda yanında durması paha biçilemez bir kıymet arz ediyor. Akrabalık ile benzer yanları olsa da bencileyin akrabalıktan çok farklı akrabandan kız alabilirsin veya kız verebilirsin fakat kirvenden kız da alamazsın kız da veremezsin çünkü evlatlarınızı bir aile olarak telkin etmek bu şekilde yetiştirmek gerekir(K.5).”

“Kirvelik sevgi temeline kurulmuş bir akrabalık bağıdır. Kirvelik demek kardeşlik demektir. Kirvelik var olan arkadaşlığı daha ileri bir boyuta taşımaktır.(K.2).”

Kirvelik, günümüzde Anadolu’nun genelinde varlığını sürdürmekle birlikte Güney ve Doğu Anadolu bölgelerinde daha yaygındır. Kirvelik yoluyla, taraflar arasında uzun yıllar hatta ömür boyu süren yakın ilişkiler tesis edilmektedir (Kudat, 2004: 18-22). Araştırmada yer alan katılımcıların görüşleri, kirvelik kurumunun toplumsal işlevini ve bireyler arasındaki ilişkilerin sürekliliğini anlamada önemli bir kaynağa dönüşmektedir. Katılımcıların kirvelik ile ilgilidüşünceleri, bu kurumun tarihsel ve kültürel bağlamdaki önemini, nesiller arası devamlılığını ve taraflar arasındaki karşılıklı sorumlulukları vurgulamaktadır. Aşağıda, katılımcıların görüşlerinden bazıları sunulmuştur:

“Kirvelik son bulmaz, zaten kirvelik ilişkisi kuran kişiler bunu sürekli yenilemektedir.(K.3).”

“Benim babam çocuklarını yani bizi kirvemizin çocuklarıyla karşılıklı olarak sünnet ettirmiştir ve bizde aynı aile ile kirveligi pekiştirmek adına torunlarıyla kirvelik kurduk biz kirvelerimizle üç nesildir kirveyiz.(K.4).”

“Kirvelik bir olgudur. Kıymeti ölçüsünde ömrünü sürdürür ve karşılıklı görevler gerektirir dolayısıyla taraflar maksimum hassasiyetle davranırlar. Birbirlerine bu konularda ihtilafa düşülmediği takdir de kirvelikte fiziksel mesafeler dahi girse araya çözülebilecek bir olgu olduğunu sanmıyorum(K.5).”

Bu sanal akrabalık türünü doğrudan ifade eden bir akrabalık terimi yoktur. Bununla birlikte kirve ile sünnet olan çocuk arasında sembolik bir baba-oğul ya da abi-kardeş ilişkisi kurulmaktadır. Bu sembolik ilişki Anadolu’da ve Orta Doğu coğrafyasında farklı etnik ve inanç grupları tarafından yüzyıllardır devam ettirilmektedir. Orhan Türkdoğan, 1966-1969 yılında Türk Kültürü Araştırmaları Dergisinde yayımlanan

“Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği” başlıklı makalesinde bu geleneğin, Anadolu’da yaygın bir gelenek olduğunu belirtmektedir. Kirvelik yalnızca Türkler, Kürtler ya da Araplar arasında değil Anadolu’da yaşayan farklı etnik gruplar arasında da oldukça yaygındır. Anadolu’nun bazı köylerinde Türkmen aşiretleri, kirveyi “süt baba” olarak nitelendirmektedir.

Doğrudan kirveliği ifade eden bir akrabalık terimi olmamakla birlikte kirvelik kavramının taşıdığı anlam ve özellikler üzerine farklı yorumlar mevcuttur. TDK’ya göre kirve; *“sünnet olan çocuğun elini ya da kolunu tutan ve çocuk üzerinde baba hakkı taşıyan kimse”*dir. Ülkemizde kirvelik üzerine ilk bilimsel araştırmayı yapan Ayşe Kudat ise kirveliği şu şekilde tanımlamaktadır; *“bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile gurubu arasında kurulan sanal (tahmini) akrabalığa verilen addır.”* Bu tanımlamalar kirve ve kirvelik kurumunun; hukuki, sosyal ve iktisadi sorumluluklar taşıdığını göstermektedir. Kirve, kan bağı olmasa bile sünnet çocuğuna üçüncü dereceden (amca, dayı) daha yakın bir akraba konumuna gelir. Sünnet merasiminin ardından kirve yalnızca çocuğun değil o ailenin hatırı sayılır bir akrabası konumundadır (Türkdoğan, 1966-1969: 203-205).

3.2.Kirvenin Seçimi

Kirveliğin seçiminde farklı etkenler söz konusudur ve bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Kirve genellikle baba tarafından seçilmekte olup kendi dengi ya da sosyo-ekonomik açıdan kendinden üst seviyelerde bulunan ailelerden birisine mensup birini kirve olarak seçer. Kirve seçilecek kişi ile sünnet çocuğu arasında doğrudan bir akrabalık bağı aranmaz, çocuğun akrabası olabileceği gibi ailenin yakını, dostu, arkadaşı da olabilir. Kirve seçimi esnasında aile fertlerinin de düşünceleri alınmaktadır. Kirve belli olduktan sonra kirvenin seçildiği aile ve sünnet çocuğunun ailesi arasında bir akrabalık bağı doğmuş gibi birbirlerini benimseyip sahiplenirler. Kirve seçiminde kirvenin, yakın akrabadan birisi olmamasına dikkat edilir, bununla birlikte bu durum bölgeden bölgeye farklılık gösterebilir fakat birinci dereceden akrabalar; anne, baba, kardeş, dede, büyükanne hiçbir şekilde kirve olamaz (Türkdoğan, 1966-1969: 204-207). Bazı katılımcılar, kirvelik ilişkilerinin yakın akrabalar arasında anlamlı bir şekilde kurulamayacağını ifade etmişlerdir. Bu

görüş, kirvelik kurumunun sosyal yapısındaki sınırları ve anlamını daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bir katılımcının bu konudaki görüşü şu şekilde özetlenmiştir:

“Yakın akrabalar kirve olamaz. Zaten akrabadırlar var olan akrabalık ilişkisi var zaten, dolayısıyla yeni bir arkadaşlık ilişkisi kurmak bir anlam ifade etmiyor(K.3).”

Kirve, genellikle kirvelik yapılacak çocuğun ailesiyle aynı ya da üst sosyo-ekonomik düzeyden ailelere mensup kişiler arasından seçilirken daha aşağı sosyo-ekonomik düzeyi olan aileler arasından seçilmemektedir. Kirve seçimi esnasında dikkat edilen faktörlerden birisi de kirve ile kirvelik yapılacak olan ailenin aynı inanç ya da mezhebe mensup olmasıdır. Kirve seçimi, yalnızca sosyal ve ekonomik faktörlere değil, aynı zamanda değerler ve ortak paylaşımlar üzerine de şekillenir. Bu bağlamda, bir katılımcı kirve seçiminde dikkate aldığı kişisel değerler ve ilişkiler hakkında şunları ifade etmiştir:

“Ben durup dururken arkadaşıma gel kirvem ol demedim onu ruhen, bedenlen, fikren, zirken çok iyi takip ettiğim için birlikte çok paylaşımımız olduğu için aynı kurumda çalışıyorduk ve sürekli birbirimize değer verirdik benim için değer olmazsa olmazdır. Değer olacak yalan olmayacak dürüstlük olacak saygı olacak sevgi olacak hayvana duyarlılık olacak yani ben kısacası kirvemi seçerken ince ekleyip sık dokudum diyebilirim(K.1).”

Bazı bölgelerde özellikle hem Alevi hem Sünni nüfusun yoğun olduğu bölgelerde farklı inanç grupları arasında kirvelik kurumu inşa edilememektedir. Bir Alevi bir Sünni'ye kirve olamayacağı gibi bir Sünni de bir Alevi'ye kirve olamaz, genel kabul ve uygulama bu şekildedir. Kirvenin seçimi noktasında aile arasındaki iletişim ve istişare de önemlidir. Seçim sürecinde genellikle baba etken rol oynasa da özellikle anne de kirvenin belirlenmesi aşamasında rol üstlenir. Sosyo-ekonomik faktörler, inanç ve mezhep özellikleriyle birlikte aileye olan yakınlık ve güvenirlilik de

kirvenin belirlenmesi aşamasında önemli faktörlerden birisidir (Tunç, 2012: 168-171). Kirvenin kim olacağına karar verildikten sonra adaya kirvelik teklifi yapılır. Katılımcıların görüşleri, kirvelik ilişkilerinin nasıl kurulduğunu ve kirve seçiminde hangi faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Bir katılımcının kirvelik teklifini ve sürecini nasıl deneyimlediği şu şekilde ifade edilmiştir:

“Genelde çocuğunu sünnet eden sevdiği kişiye yani karşı tarafa kirvelik teklifinde bulunur. Bunun yanında diyelim ki seninle bir samimiyetimiz var, dostluğumuz var sen diyorsun ki senin çocuğunun kirvesi benim başka kirve istemiyorum bu çocuk benim kirvemdir sen benim kucağımda sünnet edeceksin baba da bundan mutluluk duyar bende mutluluk duyarım kirveliliğin ortak yönü budur(K.2).”

Kirvelik ilişkilerinin kurulmasında, sadece sosyal ve kültürel faktörler değil, aynı zamanda kişisel yakınlık ve samimiyet de önemli bir rol oynamaktadır. Bir katılımcı, kirvelik ilişkisinin iş arkadaşlığıyla başladığını ve zamanla daha derin bir bağa dönüştüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“İlk kirvem iş arkadaşım idi, zaten çok sık görüşüyorduk işyeri dolayısıyla ve sanırım bu yakınlık sadece iş arkadaşlığı olmamalıydı ki teveccüh edip çocuklarına ayrı ayrı zamanlarda beni kirve yaptı, eskisinden daha samimiyiz ailelerimiz de öyle, sonuçta kardeşten öte bir bağ bence bu(K.5)”

Kirvelik kurumu Anadolu ve Orta Doğu havzasında yüzlerce yıldır varlığını sürdüren bir kurum olduğu için bu teklifi alan kişi genellikle teklifi kabul eder. Kabul etmesinin nedenlerinden birisi de toplumsal açıdan kuruma yüklenen imajdır çünkü kirvelik bir itibar ve onur göstergesidir. Kirvelik teklifini kabul eden kişi adıyla çağrılmaz artık kirve olarak hitap edilir. Genellikle teklif çocuğun babası tarafından yapılırken bazen de teklif adayın kendisi tarafından yapılmaktadır. Bu bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir (Türkdoğan, 1966-1969: 204-207).

Kirvelik teklifinin kirve adayı tarafından yapılması sünnet olacak çocuk ve ailesi açısından onurlandırıcı bir davranıştır. Kirvelik teklifinin hemen kabul edilmesi de

aynı şekilde onurlandırıcı ve rahatlatıcı bir davranıştır. Çünkü sünnet çocuğunun babası tarafından ne kadar fazla kişiye kirvelik teklifi yapılır ve bu teklif reddedilirse o kadar onur kırıcı bir hareket olur. Çocuklarına kirve bulamayan aileler sembolik kirve seçimine giderler bu da ya akraba ya da dost çevresinden olur (Tunç, 2012: 169-172).

Kirvelik, Anadolu'dan başlayarak Kafkaslarda ve Orta Doğu coğrafyasında varlığını sürdüren bir sanal akrabalık türüdür. Fahrettin Kırzioğlu'nun verdiği bilgilere göre kirvelik Anadolu dışında Dağıstan Derbent'ten, İran Tebriz-Urumiye'ye kadar uzanmaktadır. Anadolu'da; Türkmenler, Karapapak ve Terekemeler, Azeriler, Kürtler ve Zazalar arasında kirvelik yaygındır. Anadolu'da Kars'tan Sivas'a kadar uzanan coğrafyada yaşayan Sünni, Alevi ve Bektaşî Türkmenler arasında kirvelik kurumu mevcuttur. Buna ek olarak Artvin, Erzurum, Kars, Erzincan, Elazığ, Malatya, Maraş ve çevresinde yaşayan Türkler arasında da kirvelik yaygın bir sanal akrabalık türüdür (Türkdoğan, 1966-1969: 200-201).

Kars'tan Dağıstan'a kadar uzanan coğrafyada varlıklarını sürdüren Karapapak veya Terekeme olarak bilinen etnik grup başta olmak üzere aynı coğrafyada varlıklarını devam ettiren Ahıska (Mesket Türkleri) arasında da kirvelik oldukça yaygındır. Karapapak veya Karakalpak ya da Terekemeler; Dağıstan, Azerbaycan'dan başlayarak Amasya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Terekemeler arasında kirvelik kurumu hala canlı bir müessesedir (Sakallı, 2020: 338-339).

Terekemeler dışında özellikle Azeri Türkleri, “Şii ve Caferi Türkmenler” olarak kabul edilmektedir. Bunlar arasında da kirvelik oldukça yayındır. Şii ve Caferi Türkmenler; İran'dan Azerbaycan'a, Azerbaycan'dan Türkiye'nin doğusunda Kars, Ardahan, Iğdır çevrelerine kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Kars'ta Şii ve Caferi Türkmenlere “Tatlar” denilmektedir. Gerek İran'da gerek Azerbaycan'da gerekse Türkiye'nin doğusunda yaşayan Tatlar/Caferi Türkmenler arasında da kirvelik halen oldukça yaygındır Anadolu'da Türklerden sonra en fazla nüfusa sahip olan ikinci etnik grup Kürtlerdir. Kirvelik özellikle Sünni (Şafi ya da Hanefi) Kürtler arasında da oldukça yaygındır. Kürtler dışında Sivas, Tunceli, Bingöl, Elazığ, Diyarbakır, Adıyaman ve Şanlıurfa'da yaşayan en önemli etnik gruplardan birisi olan

Zazalar ve Mardin, Siirt, Muş, Batman, Şırnak, Şanlıurfa, Hatay ve Gaziantep'te yaşayan Araplar arasında da kirvelik kurumu varlığını sürdürmektedir. Anadolu'da yaşayan Türkler, Kürtler, Zazalar ve Arapların çok büyük bölümü Sünni Müslüman'dır. Türklerin büyük bölümü Hanefi, Kürtler ve Zazalar ise Şafii, Araplar Hanefi mezheplerine mensuptur. Azerilerin büyük bölümü ise Şii Caferilik mezhebine mensuptur. Bunların dışında Alevi ve Bektaşî Türkler, Alevi Kürtler ve Zazalar, az sayıda da olsa Alevi-Nusayri Araplar, Süryani ve Yezidi Kürtler de vardır. Farklı mezhep ve inançlara bağlı olmalarına rağmen bunlar arasında da kirvelik oldukça yaygın ve halen varlığını koruyan bir müessese konumundadır. Buna ek olarak Osmanlı sınırları içerisinde kalan Balkan (Rumeli) coğrafyasında da kirvelik müessesesi vardır. Bunun en temel nedeni Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye Sünni ve Alevi Türkmenleri, yörükleri iskân etmesidir. Orhan Türkdoğan tarafından 1969 yılında yapılan araştırmaya göre Bulgaristan'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı Fotin ve Kırcaali çevresinde kirvelik terimi bütün özelliğini korumakta ve bölgede yaşayan Türkler tarafından devam ettirilmektedir. Kirvelik, Anadolu genelinde yaygın bir uygulama olmakla birlikte her yerde bu uygulama aynı olmadığı gibi aynı terimle de anılmamaktadır. Yozgat ve çevresinde kirve yerine "sağdıç" terimi, Ege ve Akdeniz'de özellikle Avşar ve Kaçar Yörükleri arasında "sünnet babası", Siirt çevrelerinde ise "garip (akraba)" gibi terimler kullanılmaktadır (Türkdoğan, 1966-1969: 200-201; Nutku, 2002: 68-69).

Özellikle Güney Marmara'da Bursa ve çevresinde, Ege'de İzmir, Manisa, Denizli, Afyon'da Batı ve Orta Karadeniz havzasında Bolu, Kastamonu, Samsun, Giresun, Ordu gibi illerde kirvelik terimi kullanılmadığı gibi burada kirvelik kurumuna benzer bir kuruma da rastlanmaz. Sünnet düğünlerinde çocuğun yakınlarından birisi yanında olur, tören boyunca ona eşlik eder fakat bu kirvelik gibi sosyal ve ekonomik bir fonksiyona sahip değildir. Bununla birlikte bahsi geçen bölgeler içerisinde Orta Karadeniz havzasında kalan Sinop'un Ayancık ilçesinde Amasya'nın Merzifon ilçesinde kirvelik önemini korumakta ve bu geleneksel kurum halen devam ettirilmektedir. Akdeniz ve Orta Anadolu bölgelerinde; Adana ve Mersin çevresi, Çorum, Yozgat, Nevşehir, Niğde, Kayseri gibi illerde kirvelik müessesesi halen mevcuttur (Kudat, 2004: 18-19; Nutku, 2002: 68-69). Fakat bu illerin bazılarında kirve yerine farklı terimler kullanılabilmektedir (Türkdoğan, 1966-1969: 200-203).

3.3. Kirveliğin Sosyal Fonksiyonları

İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. Bu yönü insanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliklerinden birisidir. Sosyal bir varlık olan insan; farklı insanlarla, farklı grup ve topluluklarla iletişim halinde olmak, iş birliği yapmak zorundadır. İnsanlar, gruplar, topluluklar ve toplumlar arasındaki iletişim ve iş birliği, toplumsal yaşamın gelişmesinde ve sosyo-kültürel etkileşimin sağlanmasında oldukça etkilidir. Tarih boyunca insanın sosyalleşme ve kültür aktarımı süreci ailede başlar. Hem sosyolojik hem de antropolojik araştırmalar insanın sosyalizasyon sürecinde aile ve akrabalık ilişkileri üzerine durmaktadır. Akrabalık bağı, siyasi ve ekonomik organizasyon sürecinin, toplumsal birlik ve bütünleşmenin en basit, en yalın hali olarak kabul edilmektedir. Moderniteyle birlikte küçük ölçekli toplumlardan büyük ölçekli toplumlara geçiş sağlanmıştır. Akrabalık bağı ve aile kavramları, tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar geçen süreçte insanları özel olarak ilişkilendiren bir bağlanma pratiği ve teşekkülü olarak karşımıza çıkmaktadır (Enneli, 2016: 12).

Akrabalık bağı “kan ve nikah akdi” yoluyla sağlanmaktadır. Bazı sosyologlar ve antropologlar akrabalığı “müşterek var oluş” olarak görmektedir. Bu görüşü savunan antropologların başında Marshall Sahlins gelmektedir. Sahlins’e göre akrabalık bağı yalnızca üreme yoluyla yani kan bağıyla kurulmaz. Bu bağı asıl anlamlı kılan ortak deneyimlerle hareket eden insanların birbirlerinin varlığına muhtaç olması, bütünleşerek kenetlenmesidir (Sahlins, 2015: 12).

Akrabalık, kan bağı (soy/nesep) ve evlilik (hısımlık) yoluyla ortaya çıkabileceği gibi ne soy ne hısımlık bağı olmadan da ortaya çıkabilir. Kan bağı ve evlilik yoluyla oluşan akrabalığa “gerçek akrabalık” sosyo-kültürel etkileşimle oluşan akrabalığa ise “sanal akrabalık” denir. Sanal akrabalık her ne kadar gerçek akrabalık kadar güçlü bir bağ olmasa da yaptırım gücü ve işlevsel yönü oldukça fazladır. Sanal akrabalık kavramı, gerçek akrabalık kavramıyla birlikte değerlendirilmekte ve sosyal davranışlar arasından insan ilişkilerini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Sanal akrabalık özellikle sosyo-kültürel yakınlaşmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Özarslan ve Karataş, 2015: 260).

Sanal akrabalığın ortaya çıkışında farklı etkenler söz konusudur. Sosyo-kültürel iş birliği dışında sanal akrabalıkların oluşmasında en etkili faktörlerin başında ekonomik faktörler gelmektedir. Fransız Antropolog Maurice Bloch'a göre ekonomik iş birliğiyle bireyler arasında kurulacak bağ ve yakınlaşma insan gücüne bağımlı toplumlar açısından oldukça önemlidir. Ekonomik iş birliği temelinde sağlanan sanal akrabalık, toplumsal kaynaşma ve bütünleşme de etkili olabilmektedir (Bloch, 1973: 78). Sanal akrabalık dünyanın farklı yerlerinde farklı iletişim ve etkileşim araçlarıyla kurulmaktadır. Orta Doğu ve Anadolu coğrafyasında en yaygın görülen sanal akrabalık türleri arasında; kan kardeşliği, ahret kardeşliği, süt kardeşliği ve musahiplik vardır. Bunun dışında Balkanlar'dan Orta Doğu'ya kadar uzanan coğrafyada en yaygın sanal akrabalık türlerinden birisi de kirveliktir (Tezcan, 1982: 116). Mahmut Tezcan sanal akrabalık türlerinde olduğu gibi kirvelikte de bir sözleşme olduğunu, sağlanan sanal akrabalık yoluyla dostluk ilişkilerinin kurumsal çerçeveye kavuştuğunu, insanların bu bağ üzerinden güç sağladıklarını belirtmektedir (Tezcan, 1982: 116). Bu açıdan kirvelik de diğer gerçek ya da sanal akrabalık türleri gibi birçok sosyal fonksiyonu bulunmaktadır. Kirvelik, yaptırım gücü olan arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinden öteye geçen, sınıfsal ve etnik açıdan farklı yerlere konumlanmış birey ve aileler arasında kurulan bir köprüdür. Fonksiyonları açısından önemli bir sosyal kurumdur. Kirvelik taşıdığı özellikler ve fonksiyonları açısından sosyal sermaye kuramı içerisinde değerlendirilmektedir (Kudat, 2004: 10-11).

Kirvelik tam olarak sünnet düğünüyle başlamaktadır. Sünnet düğünüyle üstlenilen karşılıklı yükümlülükler daha sonradan hayatın farklı alanlarına yayılmaktadır. Kirvelik ile kurulan bağ, yapay bir akrabalık, yakınlık ilişkisi olmasına rağmen bu geleneğe sahip topluluklar tarafından gerçek bir akrabalık bağı gibi yorumlanmaktadır. Ülkemizde kirvelik konusuyla ilgili en kapsamlı çalışmalardan birisini yapan Ayşe Kudat'a göre kirvelik hem fonksiyonları açısından hem de sosyal sermaye kuramıyla ilişkisi açısından oldukça önemli bir kurumdur. Kudat, bu fonksiyonları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. O, kirvelik geleneğinin daha iyi anlaşabilmesi için bu geleneğin yüzlerce yıldır yaşatıldığı köyleri sınıflara ayırmakta ve kirvelik fonksiyonları üzerine değerlendirmelerini bu sınıflandırma üzerinden yapmaktadır. Kudat köyleri; kapalı ve tabakalaşmamış köyler, kapalı ve tabakalaşmış köyler, tabakalı ağa köyleri ve açık köyler olarak dört başlık altında toplanmaktadır.

Bu tabakalaşma, kirveliğin fonksiyonlarını etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Kudat’a göre kirveliğin fonksiyonları köy türlerine göre değişebileceği gibi köyden kente doğrudan farklılık göstermektedir (Kudat, 2004: 115-144).

Kudat’a göre kirveliğin; sosyal, kültürel ve iktisadi fonksiyonları bulunmaktadır. Kirveliğin toplumsal fonksiyonları içerisinde en önemli özelliği toplumsal kaynaşma, birlik ve bütünlüğü sağlamasıdır. Kirvelik yoluyla mevcut dostluk ilişkileri daha da pekişmektedir. Kirvelik müessesesi, özellikle devlet denetimi ve bürokrasiden uzak kırsal alanlarda taraflar arasındaki ilişkileri güvenilir bir zemine çekmektedir. Kan davası, otlak ve toprak kavgası gibi aileler arasındaki husumetlerin, anlaşmazlıkların çözümünde kirveliğin oldukça önemli bir toplumsal fonksiyonu vardır (Kudat, 2004: 111-114).

Ayşe Kudat bütün bunlara ek olarak kirveliğin politik amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda da kullanılabileceğini ifade etmektedir. Etnik ve mezhepsel çatışmaların, engellenmesinde de farklı inanç grupları, farklı etnik gruplar arasında toplumsal bağların kurulmasında kirveliğin önemli bir etkisi vardır. Bu fonksiyonlarıyla kirvelik, sosyal sermayenin artırılmasına ve gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır (Kudat, 2004: 185-215).

3.1.3.1.Kirveliğin Dinler Arasındaki Toplumsal İşlevi

Orta Doğu’da ve Anadolu coğrafyasında tarih boyunca farklı inanç grupları ve etnik gruplar arasında kirvelik müessesesi ile sanal akrabalık bağı vardır. Bu bağ kimi zaman Alevilerle Sünniler arasında kimi zaman Kürtlerle Türkler arasında kimi zamansa Ermeniler, Süryaniler ve Yezidiler gibi Hristiyan gruplarla Müslüman Türk, Kürt ve Araplar arasında kurulmuştur. Ülkemizde de bu gelenek geçmişten günümüze kadar gelen süreçte devam etmektedir. Katılımcılar, kirvelik ilişkisinin, dini ve etnik farklılıkları aşan bir yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir. Bir katılımcı, kirvelik ilişkilerinin dini bir boyutunun olmadığını belirterek,

“Bana göre kirveliğin dini bir boyutu yoktur. Biz Müslüman olduğumuz halde Yezidilerle kirveliğimiz vardır(K.4).” Demektedir.

Diğer bir katılımcı ise, kirvelik kurumunun ırkçılığa ve dini aşırılıklara yer vermediğini vurgulamaktadır:

“Burada binlerce Arap Kürt kirvedirler, binlerce Müslüman Yezidi kirvedirler kirvelikte ırkçılık yoktur, kirvelinin en güzel yönü de en sevdiğim yönü de budur dinciliğe yer yok yobazlığa yer yok ben bir Arap ile de kirvelik yaparım bir Yezidiyle de kirvelik yaparım yapmışımdır da(K.2).”

Benzer şekilde, bir diğer katılımcı da kendi deneyimini aktararak,

“Daha öncede ifade ettiğim gibi biz kendimiz Kürdüz üç nesil aynı Arap olan aile kirveliliğimiz devam etmektedir(K.4).” Şeklinde belirtmektedir.

Özellikle ülkemizin güneydoğusunda farklı etnik gruplar arasında kirvelik ve süt akrabalığı (kardeşliği) yolları ile sanal akrabalık kurulmaktadır. Bu akrabalık bağıyla farklı din ve inanç grupları arasındaki etkileşim ve iletişim güçlenmekte, toplumsal ilişkiler pozitif yönde ilerlemektedir. Sanal akrabalık bağıyla Hristiyan ve Müslüman gruplar arasında sağlanan toplumsal uzlaş, toplumsal birlik ve bütünlüğe katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle kirvelinin farklı etnik ve inanç gruplarının kaynaşmasında oldukça önemli bir fonksiyonu vardır. Katılımcılar, kirvelik ilişkilerinin toplumsal güven ve dayanışmayı nasıl artırdığına dair düşüncelerini paylaşmaktadır. Bir katılımcı, kirvelik ilişkilerinin aileler arasında derin bir güven duygusu yarattığını ve bu güvenin zor zamanlarda birbirlerine destek olmayı sağladığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Kirvelik aileler arasında derin bir güven duygusunu geliştirdiğini kirveler bir birlerine karşı sorumluluk bilinciyle karşıladıklarını bu da toplumsal ilişkilerde güveni geliştirdiğini ve kirve olanlar arasında zor zamanlarda birbirlerinin yanında olur sadece bireyler değil aileler arasında da yaygınlaşır buda toplumsal dayanışmaya katkı sağlar(K.6).”

Diğer bir katılımcı ise kirvelik ilişkisinin güven odağı oluşturduğunu ve bu güvenin karar alma süreçlerinde nasıl etkili olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

“Tabi ki kirve bir güven odağı oluşturuyor bundan hareketle herhangi bir karar alınırken kirveye danışılıyor onun fikrine önem veriliyor iş yapılacaksa beraber yapmak teklif ediliyor bu yakınlığın aidiyetin göstergesi bana göre(K.5).”

Kendilerine özgü dini ritüel ve ibadetleri olan Yezidiler arasında da sünnet uygulaması oldukça yaygındır. Bu durum Müslüman Kürtler, Araplar ve Türkler ile farklı inançlara mensup bu gruplar arasında kirvelik yoluyla dinsel hoşgörünün sağlanmasında oldukça etkili olmuştur (Güç, 2018: 251-252). Bunlara ek olarak Sünniler ve Aleviler arasında kirvelik müessesesi ile bir bağ kurulmuş bu da mezhep ve inanç farklılıklarından kaynaklanan sorunların ortadan kalkmasını ya da azalmasını sağlamıştır. Mardin, Siirt, Diyarbakır, Hatay başta olmak üzere Anadolu coğrafyasının farklı yerlerinde farklı etnik ve inanç grupları arasında kirvelik yoluyla sanal akrabalık oluşturulmuştur. Bu bağların kurulması aşamasında azınlık konumunda olan Yezidiler ve Süryanilerin daha etkin olduğu kirvelik teklifinin bu gruplardan, Müslümanlara karşı yapıldığı dikkatleri çekmektedir (Güç, 2018: 238-240).

Kirveliliğin farklı inanç grupları arasında bu kadar yaygın olmasının en önemli nedenlerinden birisi sanal akrabalık yoluyla farklı gruplar arasında ittifak ve iş birliği sağlama düşüncesidir. Bununla birlikte Hristiyan gruplar ve Müslüman gruplar arasında yaşanan psikolojik ve fiziksel çatışmalar, bu yolla engellenmeye çalışılmıştır. Anadolu’nun birçok farklı bölgesinde nüfusun büyük bölümü Müslümanlardan oluşmaktadır. Süryani ve Yezidiler ise azınlık konumunda oldukları için ciddi baskı altındadırlar. Bu çatışmaları azaltmak, önüne geçmek için dini inançlarında bu tip bir uygulama olmamasına rağmen Müslüman ailelere kirve olarak bir bağ oluşturulmaktadır. Bu bağ yoluyla Yezidi ve Süryani gruplar, kendilerine karşı oluşabilecek baskıları engellemekte, kontrol altına almaktadırlar. Bu yönüyle kirvelik, azınlık konumunda olan Yezidiler ve Süryanilerin varlıklarını

sürdürebilmeleri açısından oldukça önemli bir uygulama olmuştur (Yıldırım ve Karataş, 2014, s. 45).

Kudat'a göre; kirvelik başta olmak üzere tüm sanal akrabalıkların kurulma nedenlerini ve sonuçlarını farklı açılardan değerlendirmek mümkündür. Bu bağlarla azınlık konumunda olan gruplar, baskın gruplarla uzlaşma arayışlarının bir göstergesi olabilir. Süryaniler ve Yezidilerin, Müslümanlar ile sanal akrabalık kurmayı istemelerinin en temel nedeni de budur. Bu bağ yoluyla onlar, Müslüman gruplarla yakın ilişkiler kurarak kendilerini toplumsal güvence altına almışlardır. Ayrıca kirveliliğin getirdiği evlilik yasağı Yezidi ve Süryanilerin, kirvelilerini Müslümanlar arasından seçmelerine neden olmuştur. Kirvelik bağı Müslüman grupların toplumsal sorumluluklarını daha da arttırmıştır (Güç, 2018, s. 257-258). Bu nedenle kirvelik Anadolu'da nüfus özellikleri bakımından azınlık konumunda bulunan Yezidiler, Aleviler ve Süryaniler açısından toplumsal bir güvence kaynağı olmasının yanında saygınlık ve dürüstlük göstergesidir. Sünni Müslümanlar arasından ise kültürel bir değerdir dini bir boyutu olmadığı gibi dini bir yaptırımını da yoktur.

“Açıkçası tarihi ile ilgili bir bilgim yok fakat bölgede Türklerde, Kürtlerde ve Araplarda yaygın olarak kullanılan bir kurum başka devletlerde var mı ya da aslının hangi ırka dine ait olduğunu bilmemekle beraber bana kalırsa kültürel bir olgu kirvelik. Sosyal canlılar olduğumuz için insan ırkı olarak bu da sosyalleşmenin bir yolu bana göre(K.5).

“Kirvelik kurumu kültürel bir gelenektir dini bir kaynağı ve dayanağı yoktur çünkü birbiriyle kirve olan aileler birbirlerine kız alıp vermişler bunun örnekleri toplumumuzda mevcuttur. Kirvelik kurumunun bizim kültürümüze nerden girdiğini bilmiyorum ama şunu söyleyebilirim ki dini bir yanı olmadığı kesin yani bir ilahiyatçı olarak kan bağı iki şekilde oluşur bir anne ve babadan çocuklar arasındaki kan bağı diğeri de sütkardeşliği ile oluşan bağıdır kirvelik kurumu sosyal bir bağ olarak kültürümüze girmiştir(K.6).”

Kirveliğe bakış açısı Sünniler ve diğer inanç grupları arasında farklılık gösterse de kirvelik yoluyla sağlanan sanal akrabalığın özellikle azınlık konumunda olan inanç gruplarına sağladığı fayda ortaktır. Bu gruplar kirvelik yoluyla hem kendi benliklerini, hem inanç sistemlerini, hem de inanç hürriyetlerini koruma altına almak isteyerek toplumsal çatışmalardan kaçınmakta, toplumsal ilişkilerini sorunsuz bir şekilde geçirmeyi hedeflemektedirler (Türkdoğan, 1966-1969: 207).

Kirvelinin sosyo-kültürel fonksiyonlarından birisi de toplumda statü ve saygınlık sağlama aracı olmasıdır. Kirvelik yoluyla elde edilen statü tek taraflı değildir. Hem kirveyi, hem de kirve vasıtasıyla çocuğa ve ailesine bir statü kazandırmaktadır. Kirvelik vasıtasıyla sünnet çocuğu ve ailesi ikinci bir aileye sahip olmaktadır. Kirvelinin, toplumsal statü ve ekonomik çıkarlarla bağlantılı birçok yönü bulunmaktadır. Burada sağlanan statü, bir saygınlık göstergesidir. Kirvelik yoluyla taraflar arasında sağlanan statünün yanında sünnet olan çocuk ve aile açısından sünnet eylemi oldukça önemlidir. Sünnet, sosyal ve cinsel kimlik oluşturmaya hizmet eden bir eylem olarak görülmekte ve arkadaşları arasında statü kazanmaktadır. Aile sünnetle çocuklarını evlilik hayatına ve sosyal yaşamda üstelenecekleri rollere hazırlamakta ve yetişkinlik döneminin temellerini atmaktadır. Kirvelik müessesinin uygulandığı toplumlarda ataerkil anlayışın olmasına bağlı olarak sünnetle birlikte erkek çocuk, kadınların etki alanlarından sıyrılarak yetişkin erkeklerin dünyasına girdikleri kabul edilir. Bu da sünnet ve kirvelikle kazanılan statü ve saygınlık arasındadır (Yıldırım, 2011: 86-87).

Kirvelik aracılığıyla pekiştirilen dostlukların taraflara statü kazandırmasının yanında sünnet çocuğunun ailesi dışında güvenebileceği başka bir aileye sahip olması sağlanmaktadır. Bu çocuk adına doğrudan bir statü olmasa da önemli bir saygınlık göstergesi ve toplumsal bir kazanımdır (Kudat, 2004: 192).

Orhan Türkdoğan'a göre kirvelikte statüyü belirleyen farklı etkenler vardır. Kirvenin sosyo-ekonomik gücü oldukça önemlidir. Çünkü bu güç, sünnet olan çocuk ve ailesinin toplumdaki nüfuzunu etkileyecektir. Ekonomik açıdan güçlü kimselerin kirvelik yapması oldukça yaygındır. Bunun yanında kırsal alanlarda oldukça yaygın olan uygulamalardan birisi de devlet memurlarının kirvelik yapmasıdır. Bu durum,

ailelere sosyal statü açısından önemli bir nüfuz sağladığı gibi statü farklılaşması da yaşanmaktadır. Memurlarla kurulan kirvelik bağının aileye sağladığı faydaların yanında memurlar açısından da faydaları vardır. Halk arasında “garip”, “yabancı” olarak görülen devlet memurlarının, yerel halkla bütünleşmesinin önü açılmaktadır. Bununla birlikte memurların kirve olması, idari görevlerinde tarafsızlık ilkesine zarar verebileceğinden dolayı memurların kirve olması sakıncalı görülmüştür. Kars Valisi Akif İyidoğan 1935 yılında memurların kirve olmasını engelleyici bir karar almıştır (Türkdoğan, 1966-1969: 208-209).

Kirvelik özellikle Sünni gruplarda sosyal sermaye bağlamında değerlendirilmiştir bunun içindir ki kirve seçimlerini toplumsal statüsü yüksek kimseler arasından gerçekleştirmişlerdir. Çünkü kirvelik bir onur nişanesidir. Alevi, Süryani ve Yezidiler ise kirve seçiminde saygınlık ve dürüstlük gibi ölçütlere önem vermişlerdir. Kirvelik bireysel bir tercih olmasına rağmen sonuçları itibariyle toplumsaldır. Toplumsal yapıya güç katan bu sanal akrabalık türü kimliğin inşasında, toplumsal statü elde edilmesinde oldukça önemlidir (Yalçınkaya, 2023: 62).

Kirveliliğin toplumsal fonksiyonlarından birisi de güvenlik ve toplumsal barışa katkı sağlamasıdır. Kırsal bölgelerde azınlık konumunda olan Yezidiler, Süryaniler ve Aleviler gibi farklı inanç grupları, çoğunluğun baskısından kurtulmak, toplumsal ilişkileri daha işlevsel hale getirmek ve çatışmalardan uzak durmak için kirvelik yoluyla kurulan sanal akrabalıklara büyük önem vermektedir. Tarihin her döneminde farklı etnik gruplar ve inanç grupları arasında fiziksel ya da psikolojik çatışmalar yaşanmıştır (Yalçınkaya, 2023: 61).

Orta Doğu ve Anadolu’da bu çatışmalar, 19. yüzyıldan itibaren daha da artmıştır. Müslüman Kürt ve Türkler, azınlık konumunda Yezidiler, Aleviler ve Hristiyan unsurlara göre nüfusun büyük bölümünü oluşturmaktadır. Etnik kavgalar ve mezhepsel çatışmaların önüne geçebilmek adına dini sistemlerinde sünnet gibi bir uygulama olmamasına rağmen Yezidiler ve Süryaniler, Müslüman ailelere kirve olarak sanal akrabalık bağı kurmuşlardır. Bunun en temel nedeni demografik baskıyı kontrol altında tutarak, fiziksel ve psikolojik şiddetin önüne geçmek, azınlık konumunda olan bu gruplar, toplumsal yapı içerisinde varlıklarını sürdürmek

istemeleridir. Bu açıdan kirvelik bir sosyal sigorta mekanizması işlevi görmektedir. Kirvelik, sosyal kontrol ve sosyal barışı sağlamada oldukça önemli işlevleri vardır. (Aksoy, 1997: 53).

Kirvelik yoluyla bireysel ya da toplumsal anlaşmazlıkların önüne geçilmektedir. Azınlık konumunda olan etnik gruplar ve inanç grupları sanal akrabalık yoluyla kendilerine karşı oluşabilecek tehditlerin önüne geçmeyi amaçlamışlardır. Kirvelik sosyal ağların genişletilmesi ve anlaşmazlıklara çözüm bulunması için önemli bir toplumsal araç konumundadır (Güç, 2018: 252-253).

Kirvelik, taraflar arasında kurulan bağların önemli bir sosyal güvence sunduğu bir sosyal kurumdur. Özellikle ekonomik sıkıntılar, hastalıklar ya da diğer toplumsal sorunların çözümünde kirvelik aracılığıyla sağlanan dayanışmanın etkisi büyüktür (Kudat, 2004: 192). Bunun yanı sıra, kişiler arası ya da gruplar arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde de kirvelik bağı önemli bir rol oynamaktadır. Kirvelik ilişkisi, aileler arasındaki arazi kavgalarının, kan davalarının çözümünde de etkili olabilmektedir. Kirvelik kurumu, sosyal ilişkiler ağını güçlendirirken, farklı kültürlerle ait bireylerin kaynaşmasına ve toplumsal sorunların çözülmesine de yardımcı olmaktadır (Şahin, 1991: 129). Katılımcılar da kirvelik bağının, toplumsal uzlaşa ve barış sağlayıcı bir rol üstlendiğini vurgulamaktadır. Bir katılımcı, kirvelik bağının özellikle toplumda yaşanan anlaşmazlıkların çözülmesinde nasıl etkin bir rol oynadığını açıklamaktadır:

“Buradaki olaylarda diyelim ki benim bir durumum var birilerinin beni ikna etmesi lazım aşiret önderlerine onun kirvesi var diyorlar onun kirvesi onu ikna eder diyorlar işte o kirve gider onu ikna eder biz önce kirvesine gidelim onu ikna edelim kirvesiyle beraber baskıyı karşı tarafa kuralım mağdur kişi bizim hatırımız için olmasa dahi kirvesinin hatırı için konuyu kapatır. Kirvelik bu durumlarda etkindir. Hele ki bu durumlarda kadın ön plana çıkarsa diyecek bir şey kalmıyor zaten kirvelik uzlaşa aracıdır. Dedim ya kirvenin eşi yani hanımı gelip evin içine oturduğu zaman kirvem sen ne kadar mağdur isen de ben kalkmıyorum benim hatırım için kirveliğimizin

hatırı için bu mesele kapanacak siz barışacaksınız dediği zaman mesele bitmiştir. Kirvelik barış aracıdır(K.2).”

Yasal güvencenin olmadığı yerlerde ve toplumlarda sanal akrabalık, sosyal güvenliğin sağlanması, insanların kendilerini koruma altına alması açısından oldukça önemli bir işlev görmektedir. Nitekim Osmanlı'nın son döneminden günümüze kadar geçen süreçte vatandaşların haklarının din, dil, ırk ayırt etmeksizin yasal güvence altına alınmasıyla farklı etnik ve inanç grupları arasında kirvelik gibi sanal akrabalık bağlarının kurulması önemli ölçüde azalmış, kirvelik eski önemini yitirmiştir (Yalçınkaya, 2023: 67).

Bürokrasinin veya devlet erkinin yetişemediği alanlarda kurulan bu sanal akrabalık, bir sosyal sigorta mekanizması olarak görülmektedir. Bu mekanizma aracılığıyla farklı gruplar, toplumsal yapının dışında kalmadığı gibi toplumsal birlik ve bütünlüğün inşası sürecinde önemli bir sosyal figür olarak karşımıza çıkar. Devlet erkinin ya da bürokrasinin ihmal ettiği gruplar, yalnız kalmaktan kurtulur ve kirvelik yoluyla karşılaştıkları problemleri çözmeye çalışırlar. Bu toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanmasında ve azınlık konumunda olan gruplarda toplumsal güvenin oluşmasında oldukça etkilidir (Tunç, 2021: 444-451).

3.1.3.2. Hristiyanlıkta Kirvelik

Anadolu'da farklı etnik ve inanç grupları arasındaki en net kirvelik örneklerinden birisi Hristiyan Süryaniler ve Kürtler arasındaydı. Her tarım toplumunda olduğu gibi Süryaniler ve Kürtler arasındaki sosyal ilişkilerin temelinde grup çıkarları yatmaktaydı. Bu ilişkiler, bireysel ya da toplumsal çıkarlar doğrultusunda gelişmiş ve geçmişten günümüze taşınmıştır. Kürtler ve Süryaniler arasındaki kirvelik bağı, Anadolu'da farklı etnik ve inanç grupları arasında inşa edilen kirveliliğin en net örneğini oluşturmaktadır (Yıldırım, 2003: 92). Kürtler Müslüman, Süryaniler ise Hristiyan'dı. Doğu Hristiyanları içerisinde Süryaniler, kirvelik kurumunu tarihsel süreç içerisinde yaşatan toplulukların başında gelmektedir. Kendileri Hristiyan olmalarına rağmen kendi grupları dışında Müslüman olan Kürtlerle de kirvelik bağı kurmuşlardır (Bilge, 1999: 46).

Süryanilerin, Hristiyan gruplar içerisinde kirvelik kurumunu uygulayan ve yaşatan ender gruplardan birisi olmasının nedeni Hristiyanlıkta sünnet uygulamasının tartışmalı bir uygulama olması ve Hristiyanların büyük bölümünün sünnet olmamasıdır. Süryaniler arasında “nikah/evlilik/vaftiz kirveliği” oldukça yaygındır (Ulutürk, 2016: 908-909). Süryaniler arasında kirvelik uygulamasının yaygın olmasının sosyo-kültürel nedenleri vardır. Süryaniler de bölgede yaşayan diğer etnik ve inanç grupları gibi tarım toplumu özelliği taşımaktadır. Tarım, ticaret ve zanaatta önemli bir yer edinen Süryaniler, feodal üretim anlayışını benimseyen Kürtler ile ticari ve ekonomik bağlantılar kurmuşlardır. Bu bağlantılar, Hristiyan Süryanilerin hem kendi aralarında hem de Müslüman Kürtler ile sanal bir akrabalık türü olan kirveliği oluşturmalarında etkili olmuştur (Yıldırım, 2003: 91-93).

Tanzimat Döneminden itibaren Süryaniler üzerinde baskıcı politikalar uygulanmaya başlanması, Süryanilerin (Nasturiler) isyan etmeleri, Kürtler ile aralarındaki bağlantının kopmasına neden olmuş, Süryanilerin büyük bölümü göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçe katılmayıp yaşadıkları bölgeyi terk etmeyen Süryaniler ise sosyal kaynaşmayı yeniden sağlamak adına farklı bir inanç sistemine mensup olan Müslüman Kürtler ile kirvelik yoluyla bir sosyal bağ kurmuşlardır (Heckmann Yalçın, 2002: 74-77).

Daha önceki dönemlerde yalnızca nüfuz sahibi Hristiyanlar ve Kürtler arasında kurulan bu bağ, Osmanlı'nın son dönemine doğru farklı sosyal tabakalara mensup aileler arasında da yayılmaya başlanmıştır. Osmanlı'nın sert politikalar uyguladığı, Kürtler ile Süryaniler arasındaki sosyal bağın kopma aşamasına geldiği bir dönemde kirvelik, yeniden sosyal birleşmenin sağlanmasında etkili olmuş, Süryanilere karşı uygulanan şiddet saldırıları tam olarak ortadan kaldırılamasa da ciddi oranda azalmıştır (Yıldırım, 2003: 95-96).

Her iki topluluğun (Kürtler ve Süryaniler), her iki inanç sisteminin (Müslümanlar ve Hristiyanlar) birbirlerine karşı olan ön yargıları kirvelik kurumuyla ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Müslüman bir Kürt'ün çocuğu bir Hristiyan'ın kucağında sünnet olması halinde her iki taraf arasında bir kan bağı ve akrabalık bağı oluştuğuna inanılır. Kirvelikle Müslüman ve Hristiyan aileler arasında kurulan bağ “kirivti yê

xuni” yani “kan kirveliği” olarak adlandırılmaktadır. Bu bağ yalnızca aileleri değil mensup oldukları sülaleyi, aşireti ve Hristiyan cemaatinin tüm üyelerini kapsamaktadır. Hristiyanlar arasında “kirve” kelimesi “kiriv” olarak ifade edilmektedir. Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında kirvelik bağı olmasa da sosyal sorunların ve çatışmaların önüne geçmek, toplumsal uzlaşmayı sağlamak adına Müslümanlar (Kürtler), Hristiyanlar (Süryaniler), Yezidiler, birbirlerine “kiriv” olarak hitap edebilmektedir (Yalçınkaya, 2023: 60-61).

Süryaniler arasında “vaftiz kirveliği” uygulaması oldukça yaygındır. Vaftizde “karibo” ya da “kirve” denilen bir vaftiz babası seçilir. Karibo ya da kirve çocuğun anne ve babasına en yakın akrabalarından seçilmektedir. Bu kişiler kirve olmuş olurlar ve bu kirvelik kuşaktan kuşağa devam eder. Kirveler arasında evlilik kesinlikle yasaktır. Evlilik sırasında vaftiz babası ile sağdıç aynı kişiler olmalıdır, bu bir kuraldır. Kürtlerde olduğu gibi Süryanilerde de kirveyi ailenin en büyüğü belirlemektedir. Kirve, gelecekte çocuğun ebeveyninden sonra en yakın kişi konumundadır. Süryaniler her ne kadar sünnet olmasa Müslüman unsurlarla sünnet kirveliği yoluyla sanal akrabalık bağı kurdukları gibi kendi aralarında da “vaftiz kirveliği” yoluyla sanal akrabalık kurmuşlardır (Ulutürk, 2016: 907-909).

Süryanilerde yaygın bir uygulama olan “vaftiz kirveliği” uygulamasının bir benzeri Ermenilerde de vardır. Ermenilerde Süryaniler gibi vaftiz babalarına “kirve” demektedir (Aksoy, 1997: 46-47)

3.1.3.3.Alevilikte Kirvelik

Anadolu’da kirvelik müessesinin olduğu inanç gruplarından birisi de Alevilerdir. Alevilerde kirvelik kurumu Yezidilik ile benzerlik göstermektedir. Kirvelik, sorumlulukları, yaptırımları olan bir kurumdur. Bu sorumlulukları yerine getirmeyen kişilere çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır. Aleviler genellikle kirveyi kendi aralarından seçmektedir. Bununla birlikte Sünni Kürtler, Türkler ve Yezidilerden de kirve seçilmiştir. Farklı etnik ve inanç grupları arasındaki bu yakınlaşmalarla sanal bir akrabalık bağı kurulmuş ve toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanmasında bu bağ etkili olmuştur (Aksoy, 1997: 52; Yalçınkaya, 2023: 65).

Alevilikte sünnet zorunlu olmamakla birlikte sünnet uygulaması oldukça yaygındır. Kirvelik, sünnet vesilesiyle sağlanır. Sünnetin en makbulü erken yaşta, özellikle ergenliğe girmeden önce yapılmasıdır. Ayrıca kirvelik bağı kuracak herkesin Alevi olması şart değildir. Aleviler açısından bu müessese sevgi ve saygı temelinde gerçekleşmektedir. Bu yönüyle Yezidilerle benzerlik gösterir. Aleviler, kirvelüğün peygamber ile başlamış olduğuna inanmaktadır. Sünnet esnasında akan kanın, imam kanı olduğuna inanılmaktadır. Bu yönüyle Aleviler için kirvelik kadar sünnette önemlidir (Kolukırık ve Saraç, 2010: 225).

Alevilikte iki farklı sanal akrabalık bağı vardır. Bunlar; musahiplik ve kirveliktir. Musahiplik ve kirvelik karşılaştırıldığında birbirlerinden farklı özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan muhasipliğin oldukça katı kurulları vardır. Kirvelik, farklı dinî ve etnik gruplara mensup kişiler arasında kurulabilirken musahiplikte böyle bir durum söz konusu değildir. Musahiplik yoluyla oluşturulacak sanal akrabalıkta musahip seçilecek kişiler aynı cemaat ve dini grup içerisinde olmak zorundayken kirvelikte farklı inanç ve etnik gruplarla sanal akrabalık kurulabilmektedir. Musahiplik yoluyla kurulan bağ, kirveliğe göre daha sınırlıdır. Kirvelikte, dinî ve etnik sınırlama yokken musahiplikte, sınırlar oldukça nettir. Musahiplik, bazı bölgelerde evli bazı bölgelerde ise bekâr canların pir huzurunda yola girmeleridir. Musahiplikte evlilik şartı aranırken bu şart kirvelikte aranmaz. Çünkü kirvelik doğrudan sünnet ile ilgilidir. Alevilerde kirvelik, toplum ve aileyle bütünleşmiş bir kavramdır. Kirve, ailenin bir parçası, toplumsal alanda ailenin temsilcisi olarak görülmektedir. Farklı etnik gruplar ve inanç grupları arasındaki kan davası, arazi anlaşmazlıkları gibi toplumsal sorun ve çatışmalar, kirvelik yoluyla çözülebilir (Nutku, 2002: 68-69). Bu yönüyle kirve, bir iyi niyet ve barış elçisi olarak kabul edilir, bunda kirvenin statüsü de etkilidir. Alevilerde de Süryani ve Yezidilerde olduğu gibi manevi bir akrabalık olarak görülmektedir (Yalçınkaya, 2023: 60-61).

Tunceli Alevileri gibi birçok Alevi toplumunda kirvelik “peygamber dostluğu” olarak görülmektedir. Bu yönüyle kirvelik, peygamber sevgisinden kaynaklanan bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Alevilerde, kirvelik yoluyla kurulan akrabalık bağı ölene kadar devam etmektedir. Diğer gruplarda olduğu gibi Alevilerde de kirve

çocuklarının evlenmesi kesinlikle yasaktır. Bu yasak kirveler arasındaki ilişkinin daha güçlü ve kalıcı olmasını sağlamaktadır. Alevilikte kirvelik Sünnilikten çok farklı özellikler taşımaktadır. Alevilikte kirvelik müessesesi ve sünnet uygulamasını, sosyolojik, inançsal ve biyolojik açılardan farklı başlıklar altında değerlendirmek mümkündür (Yıldırım, 2011: 89-90).

Alevilikte sosyal açıdan kirvelik kurumu dayanışma, dostluk ve sosyal birlikteliğin en önemli kaynaklarından. İnanç açısından Alevi inancının temel öğelerinden birisidir. Ehl-i Beyt soy geleneğine bağlılığı ifade ederek toplumsal barışı yaşama dönüştürmek olarak algılanmaktadır. Biyolojik ve tıbbi anlamda da sünnetin, insan sağlığı bakımından faydaları olduğuna inanılmaktadır. Aleviler, kirve seçerken kirvenin aileye denk ya da daha üstün bir aileye mensup olmasına dikkat etmektedir. Kirve aynı yaştaki kişiler arasından seçilmeye özen gösterilir. Geleneksel yönü de en az dini yönü kadar önemli olan kirve, olabildiğince akrabadan seçilmez, akraba dışından biri seçilir. Bu Sünni inanca mensup bir kişi de olabilir. Çoğu zaman bir ziyaret kirve olarak seçilir ve çocuk bir seyyit veya rehberin önünde sünnet ettirilir (Yıldırım, 2011: 90-91).

3.1.4. Kirvelik ve Kültür İlişkisi

Kirvelik sadece bir sanal akrabalık bağı değil aynı zamanda toplumsal yaşantıyı önemli ölçüde etkileyen, sosyo-kültürel yapıda derin izler bırakan bir sosyal kurumdur. Bir toplumun sosyal, ekonomik, politik yapısında ortaya çıkan değişiklikler sosyal müesseseleri etkiler. Modern dönemde kirvelikte böyle bir değişim yaşamıştır (Kudat, 2004: 218). Yaşanan bu değişim öncesinde kirvelik ve kültür arasında derin bir bağ vardır. Bu bağ, Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde farklı kültürlerde farklı şekillerde ifade edilmekle birlikte bazı ortak değerler taşımaktadır. Kirvelik yoluyla kurulan sosyal bağ, sosyo-kültürel yapıyı olumlu yönde etkilemektedir. Kirveliliğin nesilden nesle devam ettirilen bir gelenek olması, kültür aktarımını da önemli ölçüde kolaylaştırmıştır.

Kirvelik, Türk kültürü açısından çok yönlü bir sosyal kurumdur. Bu sosyal kurumun hem bireysel hem de toplumsal düzeyde oldukça önemli işlevleri vardır. Kirveliliğin sosyo-kültürel yapıya en önemli etkilerinden birisi toplumsal dayanışmaya katkı sağlamadır. Kirvelik, bireyleri, aileleri hatta daha geniş grupları, toplulukları bir

araya getirmektedir. Bu nedenle toplumsal dayanışmaya katkı sağlaması açısından önemlidir. Özellikle kan davası ve aileler arasında çeşitli nedenlerden dolayı oluşan husumetlerin çözümünde oldukça etkilidir. Kültür ve kirvelik arasında oldukça güçlü bir bağ vardır. Bu bağ değerlerin aktarımında da karşımıza çıkmaktadır. Kirve, çocuğun yetiştirilmesinde önemli bir rol, model konumundadır. Kendi değerlerini, deneyimlerini ve yaşam tecrübesini çocuğa aktararak hem kişisel gelişimine hem de kültürel birikimine katkıda bulunmaktadır.

Kirvelik, sünnet törenleriyle bütünleşmiştir. Bu törenler kültürel yapının oldukça önemli bir parçasıdır. Bu nedenle kirvelik yoluyla bu kültürel miras; ritüel ve değerler, kirvelik müessesesi yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bu yolla hem kültürel iletişim ve etkileşimin devamlılığı sağlanmakta hem de kültürel miras korunmaktadır. Nitekim kirvelik müessesinin zayıfladığı son dönemde Anadolu'da birçok kültürel değer unutulmaya yüz tutmuştur. Bunda bu müessesinin korunmaması, devam ettirilmemesinin de büyük etkisi vardır.

Kirveliğin, sosyo-kültürel yapıya en önemli katkılarından birisi de toplumsal kontroldür. Kirvelik, toplumsal yaşantıda belirli davranış, norm ve değerlerin korunmasına yardımcı olmaktadır. Çocuğun hem bu normlara uygun davranmasını hem de sağlıklı bir birey olarak yetişmesi amaçlanmıştır. Kirvelik, bir toplumsal kontrol mekanizması olarak kabul edilmiştir. Kirveliğin, kültürel yapı ile olan bağı bu sosyal müessesenin önem kaybetmesine bağlı olarak zayıflamıştır. Modernleşme ve kültürel değişimler, kirveliğin rolünü ve anlamını yeniden şekillendirmektedir. Bu geleneğin gelecekteki seyri, toplumdaki değişimlere ve bireylerin değer yargılarına bağlı olacaktır.

Kısacası, kirvelik ve kültürel yapı arasında oldukça güçlü bir bağ vardır. Taraflara sosyal ve ahlaki sorumluluklar yüklemektedir. Anadolu'da yaşayan farklı etnik ve inanç grupları arasında önemli bir yer tutan bu gelenek modern dönemde unutulmaya yüz tutmuştur. Kirvelik, farklı yörelerde zaman içerisinde sosyo-ekonomik ve politik gelişmelere bağlı olarak ana-yapıda meydana gelen değişiklikleri izleyerek yeni boyutlar kazanmış, ana yapıya kendisini uydurmak zorunda kalmıştır. Tüm bu değişiklikler, toplumsal tabakalaşmada ve sosyal müesseselerde de değişikliklerin olmasına neden olmakta, bazı kurumlar güncelliğini yitirmektedir. Bununla birlikte kirvelik müessesinin, değişen koşullara uygun bir şekilde yeniden yorumlanmasıyla

eski fonksiyonlarını devam ettirebileceği gibi yeni fonksiyonlar kazanacağı da düşünülmektedir (Kudat, 2004: 218-219).

3.1.4.1. Türkülerde Kirvelik

Kirvelik, toplumsal ve kültürel bağların önemli bir parçası olarak, Türk halk müziği ve türküleri içinde de yer bulmuştur. Kirvelik temasını işleyen türküler, toplumun değerlerini, aile bağlarını ve dayanışmayı anlatan önemli sözlü kültür örnekleridir. Aşağıda, çeşitli yörelerden derlenen ve kirvelik temasını işleyen türküler yer almaktadır:

Aşağıdan gelir omuz omuza

Aşağıdan gelir omuz omuza

Çiğdem de karışmış (aman aman) güle nergize

Benden selam söylen o vefasıza

Baba bayramınız (aman aman) mübarek ola

Kirve bayramınız (aman aman aman) karalı geçe[...]

Kaynak Kişi: Adnan GÜL

Derleyen: Ahmet YAMACI

Yöre: Malatya

Çağırın Hakko'yu

Getirin Hakko'yu, giydirin sakoyu

Getirin Hakko'yu, giydirin sakoyu

Mübarek olsun aga kirve, geline güveyi

Mübarek olsun agabeyim, geline güveyi[...]

Kaynak Kişi: Bedir Çağlayan

Derleyen: Yücel Paşmakçı

Yöre: Şanlıurfa

Ben De Bilseydim

[...] Ben öldükten geri de zalım düşmana bel bağlama

Anama söyleyin atıma binsin

Sırmalı mavzerimi de keke dellaca versin

Nişanlım güzeldir de kirve Mehmet Bey alsın[...]

Kaynak Kişi: Mehmet Parlaksu

Derleyen: Esat Kabaklı

Yöre: Gaziantep

Bilal Bey Dersen De

(Yaman ey) Bilal Bey dersen de Elbeyli'nin ulusu

Atına binmiş de olmuş Halep valisi

Anası Gülsüm Hatun olmuş çifte yavru delisi

Gardaş yanarım kirve yanarım[...]

Kaynak Kişi: Cevdet Günebakan

Yöre: Gaziantep

Derleyen: TRT Müzik Daire Başkanlığı

Yorgun Yorgun Geldim Orak Bıçmeden

[...]Çekin kır atımı gidelim hana

Söyleyin kirveme küsmesin bana

Bir bayram gününü çok gördü bana

Zahar eller benim kaderim böyle[...]

Kaynak Kişi: Açık Ali Seydi Adıgüzel

Derleyen: TRT Müzik Daire Başkanlığı

Yöre: Malatya/Arguvan

Kirvem

Kirvem bu yıl bu bağlarda

Sensiz yazın tadımı olur

Selamın niye kesildi

Bir selamın adı mı olur[...]

Kirveler

Kirvelik elinden başım belalı

Ta Adem Baba'dan beri de kirvem

Kirvelik Muhammed- Ali'den kaldı

Ne yazık Şeytanın şeri de kirvem[...]

Açık Mahzuni Şerif

Yöre: Kahramanmaraş

3.1.4.2.Kirvelik ve Edebiyat

Kirvelik, yalnızca halk müziğinde değil, Türk edebiyatında da kendine yer bulmuş, bazen insan ilişkilerini, bazen ise toplumsal değerleri anlatan önemli bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebiyat eserlerinde kirvelik, çoğunlukla insanlar arasındaki bağları güçlendiren, dayanışmayı ve güveni pekiştiren bir motif olarak işlenmiştir.

Otuz Üç Kurşun

[...]Vurulmuşum

Düşüm, gecelerden kara

Bir hayra yoranım çıkmaz

Canım alırlar ecelsiz

Sığdıramam kitaplara

Şifre buyurmuş bir paşa

Vurulmuşum hiç sorgusuz, yargısız

Kirvem, hallarımı aynı böyle yaz

Rivayet sanılır belki[...]

5.

Vurun ulan,

Vurun,

Ben kolay ölmem.

Ocakta küllenmiş közüm,

Karnımda sözüm var

Haldan bilene.

Babam gözlerini verdi Urfa önünde

Üç de kardaşını

Üç nazlı selvi,

Ömrüne doymamış üç dağ parçası.

Burçlardan, tepelerden, minarelerden

Kirve, hısım, dağların çocukları

Fransız Kuşatmasına karşı koyanda[...] (ARİF,2017:105).

3.1.4.3.Türk Edebiyatında Kirvelik Teması ve Kirvelik İle İlgili Değerlendirmeler

Kirvelik, toplumların sosyal ve kültürel yapılarında önemli bir yer tutan, kuşaktan kuşağa aktarılan bir gelenektir. Özellikle Anadolu coğrafyasının çeşitli köylerinde, kasabalarında ve kasaba kültürlerinin yoğun olduğu bölgelerde kirvelik, yalnızca bireyler arasında bir bağ kurmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve güveni pekiştiren bir araç olarak kabul edilir.

Ahmet Arif, “Leylim Leylim” isimli hatıratında kirvelik kurumunun anlamını ve toplumdaki yerini derin bir şekilde irdelemektedir. Arif, kirvelik bağını, insanların sosyal yaşamlarında ve ilişkilerinde önemli bir yer tutan bir kurum olarak yorumlar. Ona göre, kirve “fahri akraba”dan daha yakın bir bağa sahiptir ve bu ilişki, toplumsal düzenin bir parçası olarak güçlü bir güven ve dayanışma duygusunu besler. Arif’in değerlendirmelerinde, kirvelik sadece bir geleneksel kurum olmaktan öte, halk arasında sevgiyi, şerefi ve sadakati simgeleyen önemli bir bağdır. Bu bakış açısıyla kirvelik, toplumsal yapıyı güçlendiren ve bireyler arasındaki etkileşimi derinleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkar (Arif, 2019: 201-202).

Türk sosyolojisinin önemli isimlerinden biri olan Ziya Gökalp, modern dönemde Türk toplumunun yapısını ve kültürel öğelerini derinlemesine incelemiş, bu süreçte kirvelik kurumunu da ele almıştır. Gökalp, “Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler” adlı eserinde, kirvelik kavramının sosyolojik boyutlarını irdeleyerek, bu ilişkinin Kürt toplumunda nasıl işlediğini açıklamaktadır. Gökalp’in tespitlerine göre, kirvelik, sadece bir akrabalık bağı değil, aynı zamanda sosyal statü saygı ile de doğrudan bağlantılıdır. Kirve, sünnet edilen çocuğun kucağında tuttuğu kişi olarak tanımlanır ve bu kişi, aşiret içinde saygın bir konumda yer alır. Ancak, bu saygı, toplumda yer alan zengin ve fakir bireylerin durumuna göre değişkenlik gösterebilir. Gökalp’in bu tespitleri, kirvelik kurumunun sosyal yapıları nasıl şekillendirdiğini ve bireyler arasındaki ilişkileri nasıl derinleştirdiğini gözler önüne serer(Gökalp, 1999: 85).

Edebiyatçı Mehmet Uzun ise “Kürt Edebiyat Antolojisi” adlı eserinde kirveligi bir kardeşlik bağı olarak görerek Ronson’a şu şekilde seslenir; “Ey Ronson yoldaş! Buyurun gidelim, serbestçe dolaşalım, zorbaların olmadığı bir dünyada kimden korkulsun? Sınırlar kalkınca ne yapalım pasaportu! Moskova’da öğle, Çin’de ikinci yemeğiyle New York’ta akşam, Londra’da geceyle siyah derililer ile beyaz derililer kirve olalım. Bu güzel dünya yeter hepimize, siyah ve beyaz deri neyimize! Ah cegerxwîn, bahsettiğin dünya çok güzel bir dünya!...” (Uzun, 2018: 47).

Modern dönem Türk Edebiyatçısı İnci Aral, “Kıran Resimleri” adlı hikaye kitabında “Şerife” başlıklı hikayesinde Şerife’nin köyünü şu şekilde betimlemektedir; “Herkes herkesi tanır. Çoğu akrabadır. Kaçgöç yoktur. Rahat, neşeli, sevecen insanlardır. Topluca yaşarlar. Geceleri bir araya gelip dertleşirler, kadın-erkek diz dize oturur şakalaşırlar. Çocuklarını okutmayı önemserler. Birbirlerine kirve olup kız alır, kız verirler. Kimseyle bir alıp veremedikleri yoktur, iyilikleri gizleyip tutar, kötülükleri tez unuturlar. Sevdaları kutsaldır, gönülleri geniş. İnançları ezilip sürülenlerin mezhebidir, acıları yüzyılların acısı” (Aral, 2019: 12).

Bige Güven Kızılay, “Emanet” isimli romanında eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in sözlerini paylaşmakta ve Anadolu insanının samimiyetine değinerek kirvelikten de bahsetmektedir; “Bir köy öğretmeni isen o köyün sadece öğretmeni olmazsın. Doktoru, psikologu, avukatı, veterineri, ziraatçısı olursun. Geri kaldıkları her konuda onları aydınlatmaya çalışırsın. Güvenlerini kazandığında ise öyle bir kucak açarlar ki inanamazsın. Sana saygı duyarlarsa, kız istemekten sünnette kirve olmaya kadar her konuda yanlarında dursun isterler. Hasan Ali Yücel’in sözü kalbimize kazınmıştı bizim: Bu memlekete kendi kendine açıp solan çiçek bırakmayacağız. Gayemiz buydu yavrum. O güzelim kır çiçeklerini soldurmamak... İncecik, cılız fidanları kocaman gölgeli, meyve veren ağaçlara dönüştürmek” (Kızılay, 2021: 205). Sonuç olarak, kirvelik, sadece bir geleneksel akrabalık bağı olmanın ötesinde, toplumsal ilişkilerin güçlenmesine, bireyler arasında güven ve dayanışmanın sağlanmasına hizmet eden önemli bir kurumsal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebiyatçılar ve sosyologlar, kirvelik bağının toplumsal bağları nasıl derinleştirdiğini ve kültürel bir anlam taşıdığını çeşitli eserlerinde işleyerek, bu kurumun toplumdaki yeri ve önemi hakkında değerli tespitlerde bulunmuşlardır.

Kirvelik hem bir kültürel miras olarak hem de toplumsal bir gereklilik olarak yaşamaya devam etmektedir.

3.1.5. Kirveliğin Dönüşümü

Kirvelik, tarih boyunca toplumsal sosyal statüye sahip insanlar ve farklı etnik gruplar, farklı inanç grupları arasında sosyal bütünleşmenin sağlanmasında önemli bir araç olmuştur. Farklı etnik köken, farklı aşiret, farklı mezhep ve inançlara sahip toplumları birleştirici özellik taşımaktadır. Kirvelik, iyilik kültürünün yayılmasını, toplumsal problemlerin azaltılmasını sağlar. Farklı grupların birbirleriyle iyi ilişkiler kurmasını sağlayan kirvelik, sosyal ilişkileri geliştirmektedir. Böylelikle farklı kültürler arasında etkileşim, iletişim ve yardımlaşma sağlanır. Sosyal ilişki ağı genişler ve pekiştirilir. Böylece farklı sosyo-kültürel yapıya mensup toplum, topluluklar arasında karşılıklı yardımlaşma ortaya çıkar. Yardımlaşma kültürü, toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanmasına yönelik büyük bir güç konumundadır. Kirvelik toplumsal ilişkiler açısından kolaylaştırıcı bir özellik taşımaktadır. Modernizm ile birlikte toplumların sosyal, ekonomik ve politik yapılarında birçok değişiklik ortaya çıkmıştır. Bu değişikliklere bağlı olarak toplumu oluşturan ana yapı içerisindeki sosyal kurumlar, örf-adetler, gelenek ve göreneklerde bazı zorunlu değişiklikler yaşanabilir. Bu değişimlere bağlı olarak sosyal kurumların fonksiyonlarında da farklılaşmalar meydana gelir. Son yüz yıl içerisinde Anadolu'nun her yerinde özellikle de doğusunda önemli bir sosyal kurum olarak karşımıza çıkan kirvelik kurumunda da önemli ölçüde değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Modernizme bağlı olarak yaşanan bu değişimlerle sosyal kurumların hemen ortadan kalkması beklenmemektedir. Bu nedenle kirvelik kurumu günümüzde birçok fonksiyonu yitirmiş olsa da sosyal varlığını günümüzde de etkisi görülmektedir (Kudat, 2004: 220-221). Katılımcıların görüşleri, kirvelik kurumunu bu değişimlere nasıl ayak uydurduğunu ve günümüzde de varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bir katılımcı, kirvelikteki değişimlerin kaçınılmaz olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Tabi ki “değişmeyen tek şey değişimin kendisidir.” Mutlaka günümüz yaşantısına ayak uydurmak kirvelik anlamında daha önceki kirvelik

anlayışında bazı farklılıkları beraberinde getirmiştir ve bu değişim zorunludur.

Kirvelik kurumundaki değişim, toplumsal yapılar ve yaşam koşullarındaki evrimle paralel bir gelişim göstermektedir. Teknolojik ilerlemeler ve yaşam hızının artması, kirvelik ilişkilerinin nasıl evrildiğini de etkilemiştir. Bir katılımcı, eskiden daha sıkı ve uzun süreli olan kirvelik ilişkilerinin, modern yaşamın getirdiği zaman kısıtlamaları ve hızla değişen toplumsal dinamiklerle nasıl dönüştüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Eski yıllarda teknolojinin nimetlerinin yaygın olmadığı zamanlarda daha sıkı yaşanan ilişkiler şimdilerde hayatın akış hızının artması, insanların yaşam mücadelesinin amansızlığı ve zamanı yetiremememiz kirveliğinde evrimleşmesine neden oldu diyebiliriz. Örnekleme gerekirse şayet, eskiden kentte oturan kirvesine veya köyde oturan kirvesine gidip günlerce misafir olunabiliyorken şimdilerde ise ziyaretler daha az ve kısıtlı zamanlarda olmaktadır, fakat bunu söylerken teknolojinin müspet etkilerinden de bahsetmesek olmazdı, telefonlar haber alma, sohbet etme anlamında büyük kolaylık, ulaşım araçları eskiye nazaran daha hızlı olmaları gündelik ziyaretlere izin vermekte, uzak olan kirveler için görüntülü konuşma kolaylığı bayramlaşmaları mümkün kılmakta mesela.(K.5)”

Geçtiğimiz yarım asırlık süreçte devletin varlığının köylere kadar uzanması, farklı köyler arasındaki ilişkilerin gelişmesi, kirve ilişkilerini bir yandan olumsuz etkilerken diğer yandan olumlu etkileri de oldu. Nitekim devletin varlığına rağmen, devlet denetiminin çok hissedilir olmadığı dönemlerde Anadolu’nun ücra köşelerinde kirvelik, farklı etnik ve dini gruplar arasında bir yakınlaşma aracı olarak önemini korudu. Bu sosyal kurum yakın tarihe kadar farklı etnik ve inanç grupları arasında, farklı köyler ve toplumun farklı katmanlarına mensup insanlar arasında sosyal birlikteliği sağlayan önemli bir sosyal kurumdu. Farklı grupları yakınlaştıracı, sosyo-kültürel etkileşim ve iletişimi arttırıcı bir etkisi olan kirvelik kurumunun gruplar arasındaki etkisi; sosyo-ekonomik ve sosyo-politik ilişkilerin yoğunlaşmasına bağlı olarak artarak devam etti. Bununla birlikte toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere bağlı olarak kirveliliğin yapısında görülür değişimler meydana geldi. Bu

değişiklikler, her bölgede aynı mahiyette olmadı. Fakat kirvelik arasındaki yöresel farklılıklar da önemli bir artış meydana geldi.

Kirveliliğin ülkemizde en yaygın şekilde uygulandığı bölgeler Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleriydi. 2000’li yıllarda yapılan yeni araştırmalar, bu bölgelerde önemli sosyal değişimlerin yaşandığını göstermektedir. Yapılan araştırmalarda, bahsi geçen bölgelerde yaşanan sosyal değişimlerde ekonomik krizlerin belirleyici bir unsur olduğu vurgulandı. Buna bağlı olarak kültürel yapının bir parçası önemli bir gelenek ve görenek olarak görülen kirveliliğin bölgede etkisini ve önemini yitirdiği anlaşıldı. Kirveliliğin önemli bir sosyal müessese olarak karşımıza çıktığı Şanlıurfa’nın Siverek ilçesinde yapılan bir sosyal araştırma bunu açıkça ortaya koymaktadır. Siverek’e bağlı yirmi bir mahallede 1.317 kişiyle yüz yüze yapılan görüşmelerde kendilerine kirvelilikle ilgili olarak çeşitli sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen cevaplardan doğu toplumları açısından oldukça derin bağlar ifade eden ve sanal bir akrabalık türü olarak görülen kirvelilik geleneğinin, sosyo-ekonomik nedenlerle giderek etkisini kaybettiği ve yok olmaya yüz tuttuğu tespit edilmiştir. Bahsi geçen araştırmaya katılanların yüzde seksen beşi ekonomik gerekçelerle sünnet düğünü yapamadıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum yörede, sünnet törenlerinin azalmasına neden olmuştur. Sünnet ise belediye tarafından toplu olarak yapılmaktadır (Kudat, 2004: 221-222).

Bölgede kirveliliğin değişim ve dönüşümünde etkili olan faktörlerden birisi de siyaset ve politikadır. 1950’li yıllardan itibaren siyasetçiler Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan aşiret ağaları ya da nüfuzlu ailelere mensup kişilerin çocuklarına kirvelilik yapmışlardır. Bu durum bölgeye egemen konumda olan toprak ağaları ve aşiret reislerinin kendilerini toplumsal açıdan güvence altına almalarına neden olmuş, güçleri siyasilerle kurdukları yakınlık aracılığıyla meşrulaşmıştır. Bu siyasetçiler, politikacılar ve toprak ağaları ile aşiret reisleri arasında kurulan kirvelilik bağının yerelde toprak ağaları, aşiret reislerine sağladığı faydayı göstermektedir. Kurulan bu kirvelilik bağının bir de siyasetçi ve politikacılara sağladığı fayda vardır. Siyasetçiler, politikacılar kirvelilik yoluyla toprak ağaları ve aşiret reislerinin yerel halk üzerindeki nüfuzlarını kullanarak oy toplama yoluna gitmişlerdir. Bunun dışında cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devlet memurları kirve adayı olarak

görülmüş, memurlarla kirvelik yoluyla sanal akrabalık kuran aileler, devlet, bürokrasi ve dış dünya ile bağlantılarını güçlendirmeyi hedeflemişlerdir (Kudat, 2004: 223-224).

Politikacılar yalnızca nüfuz sahibi kimselere değil aynı zamanda fakir halka da kirve olmuşlardır. Bu özellikler 1950’li yıllardan sonra doğu ve güneydoğu illerinde oldukça yaygın bir uygulamadır. Siyasi partiler, bölgede geniş katılımlı sünnet törenleri düzenlemişlerdir. Bu yolla fakir halkın oylarını toplamışlardır. 1950’li yıllardan günümüze kadar geçen süreçte kirvelik bağı politikacıları, yerel halka yakınlaştıran ve kaynaştıran önemli bir bağ haline gelmiştir. Siyasetçiler bu bağ ile yeni ilişkiler ağı kurarken geniş bir etki alanı yaratmaktadır. Bu etki alanı sayesinde çok sayıda oy alabilecektir. Bu yolla alınabilecek her oy politikacı açısından yeni bir güç kaynağıdır. Politikacıların, köylülerle tek tek tanışıp kaynaşma fırsatı olmamasından dolayı toplu sünnet törenleri ve düğünleri yapılmakta sünnet çocuklarının ve ailelerinin kirveleri olan politikacılar fakir yerel halk tarafından sevilen, saygı duyulan figürlere dönüşmektedir. Bu yolla kurulan kirvelik bağı politik kirvelik olarak tanımlanmaktadır. Politik kirvelik özellikle seçim öncesinde oldukça yaygın bir uygulamadır (Kudat, 2004: 225-229).

Politik kirvelik özellikle Demokrat Parti (DP) iktidarında oldukça yaygındır. Bu uygulama daha sonraki yıllarda farklı iktidar ya da muhalefet partileri tarafından da devam ettirilmiştir. Demokrat Parti döneminde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes’in gezdikleri doğu illerinde özellikle toprak ağaları, aşiret liderleri ve dini kanaat önderlerine kirvelik yaptıkları bilinmektedir. Kurulan bu ilişki ağı yerel halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu politik kirveliliğin yayılmasında oldukça etkili olmuştur. Politik kirvelik, modern dönemde kirveliliğin değişim ve dönüşümü açısından oldukça önemli bir uygulamadır (Kudat, 2004: 229-231).

Modernizm ile birlikte toplumsal yaşantıda meydana gelen değişimler, toplumun farklı kesimleri arasında kirvelik yoluyla sanal akrabalığın kurulmasında etkili olmuştur. Modern dönemde kirvelik kapitalist anlayışa uygun bir şekilde dönüştürülmüştür. İşçi ve işveren arasında kurulan kirvelik bağı oldukça yaygın bir

uygulamadır. Ağanın maraba ile patronun işçi ile kurduğu kirvelik bağı bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu yolla ekonomik yönden kendine bağlı olan işçi ya da marabayı kirvelik yoluyla da kendisine bağlamakta ağa, patron sınıfı kirveliği kendi çıkarları doğrultusunda psikolojik bir baskı ve bağlama aracı olarak görmektedir (Kudat, 2004: 231-233).

Kirveliğin önem kaybetmesinde etkili olan sebeplerden birisi de köylerden kentlere yaşanan göçlerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar geçen süreçte kalkınma politikaları adil bir şekilde planlanmamıştır. Gerek devlet gerekse özel yatırımlar batı illerinde yoğunlaşmış; batı ve doğu arasındaki yatırım farkı, batı bölgelerinde ekonomik koşulların daha iyi seviyelerde olmasını sağlamıştır. Buna bağlı olarak da özellikle doğu illerinden batı illerine göçler yaşanmıştır. Bu göçlere bağlı olarak; göç eden insanlar, bir kimlik karmaşasına ve kimlik bunalımına girmiş, yereldeki bazı gelenek ve görenekleri şehir hayatında devam ettirmemişlerdir. Devam ettirilmeyen gelenek ve göreneklerin başında önemli bir sosyal bağ olan kirvelik bağı gelmektedir. Son kırk yıllık süreçte kirveliğin giderek etkisini ve önemini yitirmesinin nedenlerinden birisi de büyük ve geniş ailelerin yerine küçük ailelerin ortaya çıkması aynı zamanda aile bağlarının giderek zayıflamasıdır. Gerek yaşanan göçler gerekse aile tipi ve aile kurumunda yaşanan değişimler, kirveliğin etkisini yitirmesinde önemli faktörler arasında yerini almıştır. Ayrıca yapılan araştırmalar ekonomik koşulların iyileşmesine, insanların ekonomik açıdan bağımsızlaşmasına bağlı olarak geleneksel değerlerin toplum üzerindeki etkisinin azaldığını ortaya koymaktadır (Kudat, 2004: 229-233).

Kirvelik her ne kadar son dönemlerde önemini kaybetmiş olsa da sözlü hafızamızda, edebiyat ve kültürümüzde yerini korumaktadır. 1989 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yayımlanan VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporunda şu ifadeler geçmektedir; “Günümüzde yapılabilen tespit ve gözlemlere göre, kan bağı olan kişilere hitaben ya da atıfta bulunurken eskiden beri var olan sözcüklerin çoğu kırsal alanda varlıklarını, şimdilik, sürdürmektedir, öte yandan, eğitim, ulaşım ve kitle iletişim olanaklarının sürekli artması ile kırsal kesim, kendi yerel terimleri dışında, kente özgü akrabalık sözcüklerinden artık haberdardır. Bunlar gerektiğinde kullanılmaktadır. Aynı şekilde, hısımlık ve “kirvelik”, “süt kardeşlik”, “sağdıçlık ve

yengelik” ve “ahret kardeşliği” gibi tasavvuri akrabalık türleri de kırsal alanda önemlerini korumaktadır. Bu rapora göre “kirve” halen insanların hafızalarında, akrabalık bağını çağrıştıran bir terim olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır (DPT, 1989: 54-55).

Yakın tarihimizde geleneksel sünnet kirveliğinin dışında bir de düğün kirveliği ortaya çıkmıştır. Sünnet kirveliği günümüzde eski önemini kaybetmekle birlikte halen devam ettirilmektedir. Nikâh akdine bağlı olarak ortaya çıkan kirvelik ise günümüzde önemini korumakta bazı bölgelerde nikah kirvesi “sağdıç” olarak da adlandırılmaktadır. Bu uygulama aslında yüzyıllardır Anadolu’da varlık gösteren en önemli inanç gruplarından birisi olan Süryaniler tarafından devam ettirilmekteydi. Süryanilerde sünnet uygulaması olmadığı için nikah akdi esnasında “vaftiz kirveliği” uygulaması vardı (Ulutürk, 2016: 908-909). Çocuk vaftiz edilirken kirvesi olan kimse düğün seremonisinde de kirvesi olarak kabul edilmekteydi. Bu uygulama günümüzde Hristiyan unsurlar dışında Müslümanlar arasında da oldukça yaygındır. Müslümanlar açısından evlilik/nikâh kirveliği, modern döneme ait bir kirvelik türü olarak değerlendirilebilir ve kirveliğin geleneksel formdan farklı bir formda uygulanması açısından da oldukça önemlidir (Yalçınkaya, 2023: 61).

Nikâh ya da evlilik kirveliği sünnette olduğu gibi bir erkeğin tören masraflarının kendi ailesi dışından birisi tarafından üstlenilmesidir. Sünnet kirveliğinden farklı olarak bu kirvelik türünde masrafların bir kısmı üstlenilir. Bu gelenek Hristiyanlıkla bütünleşen bir gelenek olduğu için Latin Amerika ve Balkan ülkelerinde de gözükmemektedir. Ülkemizde özellikle İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Bölgeleri’nde oldukça yaygındır. Sünnet kirveliğindeki kuralların büyük bölümü evlilik kirveliğinde geçerli değildir. Bundan dolayı evlilik kirvesinin çocuklarıyla evlilik yapılabilir. Bu kirvelik türü daha sonradan ortaya çıkmıştır ve günümüzde de yaygındır. Bununla birlikte sünnet kirveliği kadar önemsenmemektedir (Kudat, 2004: 61-62).

Kirvelik yoluyla toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanmasının yanında kültürel etkileşim ve iletişim de sağlanmakta ve kültürel değerler nesilden nesile aktarılmaktadır. Fakat yakın tarihimizde farklı siyasi ve sosyo-ekonomik nedenlere

bağlı olarak kirvelik kurumu önemini yitirmeye başlamıştır. Katılımcıların görüşleri, bu dönüşümün özellikle genç nesil üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bir katılımcı, genç kuşağın değişen yaşam tarzı ve toplumsal koşullarla nasıl kirvelik gibi geleneksel sosyal bağları benimsemeye zorlandığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Genç kuşak çağın gereklerine yetişmek isterken toplumsal yaşantının gereklerinden ödün veriyor bana göre, tabi bu bilinçli yaptıkları bir şey olmasa da bizim ebeveynler olarak onlara biçtiğimiz kaftanın sonuçları bana göre. Çocuk küçükken ağlıyor diye eline izlesin diye verdiğimiz telefon tabletler, binalarda oturmanın sonucu olarak unuttuğumuz mahalle kültürü oyun tarzı, büyüdüğünde asosyalleşmiş bilgisayar bağımlısı gençleri beraberinde getiriyor; küçüklüğünde toplumsallaşma adına rol model alacağı davranışları bizden göremeyen görmeyen bireyler olarak yetişip, toplumsal olgulardan da uzak oluyorlar haliyle, sorunuza net cevaplamak adına, hayır yeni kuşak ve alttan gelen nesil kirveliği tam anlamıyla benimseyemiyorlar(K.5).”

Bunda modernizmin ve modern toplum anlayışının da oldukça önemli bir etkisi vardır. Toplumda yaşanan bu değişimleri Kudat şu şekilde aktarmaktadır; “Bir toplumun, sosyal, ekonomik ve politik yapısında ortaya çıkan değişiklikler, bu yapı içindeki sosyal kurumları, örf ve töreleri de etkisi altına alır, onların yapısında da kendi fonksiyonlarının gereği gibi işlemesine elverişli gelişmeleri ve değişiklikleri zorunlu hale getirirler” (Kudat, 2004: 219).

Kudat bu değerlendirmesiyle modernleşme sürecinin toplumsal yapıda meydana getirdiği değişimlere dikkatleri çekmektedir. Modernleşme ve modernleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan modern devletlerin, modern hukuk anlayışının yaygınlaşmasına bağlı olarak kirvelik başta olmak üzere diğer sanal akrabalık bağları önemini yitirmeye başlamıştır. Tüm bunların yanında yaşanan iç göçlere bağlı olarak kır toplumundan kent toplumuna geçiş, refah düzeyinin artması, geleneksel toplumsal bağların azalması gibi etkenlerde kirvelik müessesinin önemini kaybetmesinde etkili olmuştur. Bunun yanında modernizme bağlı olarak kirvelik müessesesi ülke

genelinde ciddi bir dönüşüm ve değişim yaşamış, toplum üzerindeki etkisi önemli ölçüde azalmıştır. Kudat'a göre kirvelik, tüm bunlara rağmen halen toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmektedir. Modern dönemde yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümlere bağlı olarak kirvelik eski önemini kaybetmiş olsa da halen geniş kitleler tarafından değer gören, yaşatılan ve yaşatılmaya çalışılan önemli bir toplumsal müessese konumundadır (Tunç, 2021: 450).

Kirveliliğin toplumsal açıdan etkisini kaybetmesinin birçok nedeni vardır. Fakat en önemli neden modernizmin ve ekonomik koşulların etkisiyle kırdan kente doğru yaşanan göç hareketliliğidir. Bu hareketliliğe bağlı olarak geleneksel kültürel öğelerden bir kopuş meydana gelmiştir. Bu nedenle günümüzde kirvelik geleneği, şehirlerde kalkmış gibidir. Bu gelenek daha ziyade köylerde ve kasabalarda yaşatılmaktadır. Kirvelik gibi önemli sosyal müesseselerin ve geleneksel değerlerin yok olması, toplumda birlik ve bütünlüğün korunmasına büyük zarar vermektedir. Bu değerlerin yüzlerce yıldır korunduğu gibi günümüzde de korunması gerekmektedir.

Özellikle kapitalist ekonomik düzen, çarpık bir biçimde yerini korudukça ve ilişki ağını şekillendirdikçe kirvelik geleneksel ve insani niteliklerinden uzaklaşmaktadır. Geleneksel kirvelik unutulmaya yüz tutmuştur. Günümüzde yaygın olarak görülen bir tür çıkar ilişkisi olan işçi-işveren arasındaki kirvelik ya da politik kirvelik gibi uygulamalar, akrabalık bağı oluşturmadığı gibi sosyal kaynaşma ve bütünleşmeye de hizmet etmemektedir. İyilik, erdem ve manevi değerleri esas alan geleneksel kirvelik ülkemizde her geçen gün daha da az görülmektedir. Yüzyıllar boyunca nesilden nesle aktarılan kirvelik bağı, günümüzde eski özelliklerini kaybetmek üzeredir. Sosyal sermaye kurumları içerisinde ayrı bir yeri olan; toplumsal iletişim, etkileşim ve bütünleşmeye, kaynaşmaya hizmet eden kirvelik muhtemelen değişerek devam edecek fakat geleneksel özelliklerini devam ettirmeyecektir (Kudat, 2004: 233-234).

3.2.SANAL AKRABALIK, SOSYAL SERMAYE VE KİRVELİK

3.2.1. Sanal Akrabalık

Biyolojik açıdan akrabalık kan bağı ile oluşurken sosyolojik açıdan kan bağı ile oluşan akrabalık dışında bir de sanal akrabalık vardır. Sanal akrabalık, sembolik roller üzerine kurgulanan taraflar arasında belirli görev ve sorumlulukların olduğu bir toplumsal sözleşme sonucunda ortaya çıkan akrabalık türüdür (Güç, 2018: 240). Bir kan bağı olmamasına rağmen sanal akrabalık, yaptırım gücü ve fonksiyonları itibarıyla kan bağıyla oluşan gerçek akrabalık kadar etkilidir. Sanal akrabalık soy ya da hısımlık bağı olmadan kültürel olarak ortaya çıkar (Özarslan ve Karataş, 2015: 260).

Sanal akrabalığın tanımı ve kapsamıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. Radcliffe-Brown, sanal akrabalığı farklı soylardan gelen insanların aralarında soy birliği varmışçasına kurduğu sosyal ittifak olarak tanımlamaktadır. Radcliffe-Brown'a göre sanal akrabalık sadece bu akrabalık bağına kuranlar arasında değil tüm toplum tarafından kabul edilmektedir (Radcliffe-Brown, 1952: 52-53). İtalya Merina'da kantonları inceleyen Bloch ise tarımsal iş birliği sonucunda sanal akrabalığın arttığını gözlemlemiştir. Bu nedenle Bloch, sanal akrabalığın temelinde ekonomik işbirliğinin yattığını söyler. Gelenek üretim tipinde üretim faaliyetleri insan gücüne bağlıdır. Bu tip toplumlarda sosyal dayanışma büyük önem arz etmektedir, bu nedenle geleneksel üretim tipinin gözüktüğü toplumlarda sanal akrabalık uygulamaları fazladır (Bloch, 1973: 78).

Dünya'nın farklı bölgelerinde birbirinden farklı coğrafyalarda farklı etnik gruplar ve farklı inanç grupları arasında görülen sanal bağlanmalar, sosyal sermaye teorisi açısından oldukça önemlidir. Sanal akrabalık bir yapay bağlanma türüdür. Mahmut Tezcan, bunun sonradan kazanıldığını ifade ettikten sonra bu akrabalık bağının bir sözleşmeye bağlı olarak kurulduğunu belirtir ve kurulan bu bağ, bağı kuran kişilere destek ve güç sağlar. Tezcan Anadolu'da, Orta Doğu ve Balkanlar'da yaygın olarak görülen sanal akrabalık türlerini şu şekilde sınıflandırmaktadır (Tezcan, 1982: 116):

Sanal akrabalık, kan bağı olmadan, sosyal ve kültürel bağlarla kurulan akrabalık ilişkileridir. Bu ilişkiler, toplumların yapısına, geleneklerine ve inançlarına göre farklılık gösterir. Yaygın sanal akrabalık türleri şunlardır;

Musahiplik

İki kişi arasında, genellikle bir törenle kurulan kardeşlik bağıdır. Musahiplik ile kurulan sanal akrabalık bağıının kirvelikten farkı musahipliğin yalnızca Aleviler arasında kurulması ve Alevilere özgü bir sanal akrabalık türü olmasıdır. Musahipliğin kendisine özgü kuralları ve yaptırımları vardır. Musahiplerin çocuklarının birbirleriyle evlenmeleri kesinlikle yasaktır (Bulut, 2013: 103-104).

Ahret kardeşliği

İki kişi arasında, genellikle bir törenle kurulan kardeşlik bağıdır. Ahret kardeşliği doğrudan Yezidilere özgü bir sanal akrabalık türüdür. Her Yezidi müridi, doğuştan bağlı olduğunun dışında bir şeyh ailesinden ahret kardeşini seçmektedir. Kirvelikte olduğu gibi ahret kardeşlerinin de çocuklarının evlenmeleri kesinlikle yasaktır. Ahret kardeşliği, hem erkekler hem de kadınlar arasında yaygındır (Taşgın, 2005: 199-200).

Sağdıçlık

Düğünde geline veya damadı eşlik eden kişiyle kurulan bir bağıdır. Kirvelikle benzer özellikler gösterir. Sağdıçlık, Anadolu'nun batısından Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada görülen bir sanal akrabalık türüdür. Sağdıçlık geleneği özellikle Türkmenler arasında yaygındır (Türkdoğan, 1966-1969: 199-200).

Mahmut Tezcan bunlar dışında; kan kardeşliğini, süt kardeşliğini, Kur'an kardeşliğini ve ebe anneliği, asker arkadaşlığı, sınıf arkadaşlığı, yengeliği, dünür başlığını, kına analığını, isim babalığını da bir sanal akrabalık türü olarak görmektedir. O, sanal akrabalık kavramı yerine "tasavvuri akrabalık" kavramını kullanmaktadır. Tezcan'ın saydığı akrabalık türlerinin neredeyse tamamı Anadolu, Balkan ve Orta Doğu coğrafyasına özgüdür (Tezcan, 1982: 125-128).

Sanal akrabalık toplumsal birlik ve bütünleşmeyi sağlaması açısından önemli olduğu gibi toplumsal anlaşmazlıkların ve çatışmaların çözümünde de oldukça önemlidir. Sanal akrabalık bağıyla toplumsal iletişim ve etkileşim güçlenmiştir. Sanal akrabalık, ailelerin toplumsal ilişkiler ağını geliştirmesinin önünü açmaktadır. Sanal akrabalığın taraflara sağladığı sosyo-kültürel ve ekonomik faydalar vardır (Tezcan, 1982: 128-129).

3.2.2. Sosyal Sermaye ve Kirvelik

Sosyal sermaye teriminin tarihsel kökeni 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Émile Durkheim, Max Weber, Adam Smith gibi sosyologlar ve iktisatçılar; sosyal sermaye kuramına yönelik farklı görüşler ortaya atmışlardır. Sosyal sermaye terimi, toplumun her türlü birikimini ifade etmesi açısından sosyoloji biliminin, sosyo-kapital özellik göstermesi açısından iktisat biliminin araştırma alanı içerisinde yer almaktadır. Sosyal sermaye kavramı farklı disiplin ve anlayışlardan benimsenmiş ve esinlenmiş bir kavramdır. Yakın tarihimizde kapsamı genişleyen sosyal sermaye, farklı dalların gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

Sosyal sermayenin temelinde toplumu birleştiren sevgi, saygı, ahlak gibi manevi dinamikler yatmaktadır. Literatürde sosyal sermaye kavramını ilk kullanan Amerikalı siyaset bilimci Robert Putnam olmuştur. Putnam'ın analizlerinde Durkheim'in etkisi gözükmemektedir (Şan ve Şimşek, 2011: 90-91). R. Putnam'ın sosyal sermaye alanındaki ilk çalışması "Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy" adıyla 1993 yılında yayımlanmıştır (Putnam, 1993). Putnam'a göre demokrasilerin başarısı büyük ölçüde sosyal sermayeyi oluşturan; sevgi, saygı, ahlak, liyakat gibi kavramlara bağlıdır. Bu bağlar ve doğru temeller üzerine inşa edilen vatandaşlık anlayışı ekonomik refahın artmasında ve sosyo-iktisadi kalkınmanın yaşanmasında oldukça etkilidir. Sosyal sermaye, toplumsal huzur ve güvenin sağlanmasında oldukça önemlidir. Toplumsal güvenin sağlanmasına bağlı olarak ekonomi ve demokrasi alanında gelişmeler meydana gelir. Putnam, sosyal sermaye ile ilgili görüşlerini ABD ve İtalya üzerinden açıklamaktadır. İtalya'nın kuzeyinin daha hızlı kalkınmasını, sosyal sermaye farklılığına yani bölgede sosyal sermayenin daha güçlü olmasına bağlamıştır (Karagül ve Masca, 2005: 41).

Bu terimin kavramsal çerçevesi her ne kadar Putnam tarafından belirlenmiş olsa da Coleman, Bourdieu ve Fukuyama gibi siyaset bilimciler ve sosyologlar bu kavramı ele alan önemli bilim insanları arasındadır (Ayhan, 2024: 703). Amerikalı Sosyolog James Samuel Coleman'da sosyal sermaye terimini kullanan ilk isimlerden birisidir. Ona göre sosyal sermaye; bütün kimliklerin yararlanabileceği bir kavramdır. Sosyal sermayenin oluşmasında normlar ve toplumsal güven ve eğitim oldukça önemlidir. Coleman'a göre norm ve güven sosyal sermayenin anahtar kelimeleridir. Putnam'a göreyse sosyal sermayeyi belirleyen temel unsurlar; bireylerin iletişim kurma

düzeyleri, ağ yapısı ve bireylerin kendi içerisindeki bağlardır. Gerek Coleman'ın gerekse Putnam'ın görüşleri birbirlerini desteklemektedir. Normlar, toplumsal güven ve bireyler arasındaki iletişim düzeyleri sosyal sermayeyi oluşturan unsurlar arasındadır. Bu unsurların olması sosyal sermayenin güçlü ve yüksek olduğunun bir göstergesidir (Karagül ve Masca, 2005: 40-41; Metin, 2024: 217-220; Yarcı, 2011: 128-130).

P. Bourdieu'ya göre sosyal dünya, geçmişten günümüze taşınan değerleri muhteva eden birikmiş bir tarihtir. Sosyal sermaye ise bu tarihsel süreçte oluşan değerlerin bütünüdür. Ekonomik sermaye ve kültürel sermaye, sosyal sermayenin şekillenmesinde oldukça önemlidir. Sosyal sermaye, toplumsal ilişkiler ağı sonucunda ortaya çıkan ve toplumda kalıcı özellik gösteren gerçek ve potansiyel kaynakların toplamıdır. Toplumsal ilişkiler, günlük yaşamı şekillendiren ve temelinde maddi/sembolik alışverişler olan eylemlerdir. Bu eylemler, gündelik yaşamı şekillendirdiği gibi bütün bir toplumsal hayatı da şekillendirmektedir. Sosyal sermaye, ekonomik ve kültürel sermayeden bağımsız değildir (Bourdieu, 1986: 241-248).

P. Bourdieu açısından sosyal sermayeyi oluşturan ilişkiler ağı, bireysel ya da kolektif olabileceği gibi bilinçli ya da bilinçsizce de ortaya çıkabilen, kısa ya da uzun vadede kullanılabilen toplumsal ilişkileri şekillendiren bir yatırım stratejisi ürünüdür. Okul, mahalle, iş yeri hatta akrabalık bağı sonucunda oluşan rastlantısal ilişkiler, kalıcı yükümlülükleri olan ilişkiler ağına dönüşür. Bu sosyal ilişkiler ağı sonucunda hem toplumsal gruplar hem de sosyal sermaye oluşur. Gerek kültürel sermayenin gerekse sosyal sermayenin oluşmasında ekonomik sermayenin önemli bir etkisi vardır. Farklı sermaye türleri ekonomik sermayeden türetilir. Ekonomik sermayenin, sosyal ve kültürel sermaye türlerinden en önemli farkı, ikincil maliyetler olmadan anında erişim sağlanması, mal ve hizmetlere ulaşmadaki kolaylıktır. Bu durum kültürel sermaye ve sosyal sermayede böyle değildir. Kültürel ve sosyal sermaye uzun bir süreçte farklı ilişkiler ağı sonucunda ortaya çıkmıştır. Ekonomik değişimlerin toplumsal etkisi toplumu oluşturan tüm grupları derinden etkilediği için sosyal değişimlere neden olabilmektedir. Kültürel ve sosyal sermayenin, ekonomik sermayeye olan etkisi ise daha sınırlıdır. Farklı sermaye türlerinin dönüştürülebilmesi mümkündür (Bourdieu, 1986: 248-253).

Bourdieu, *Ayrım* adlı eserinde sosyal sermaye kavramını kullanmakta ve bunu toplumlar için vazgeçilmez bir kavram olarak görmektedir. Bourdieu, Putnam ve Coleman gibi sosyal sermaye kavramını kullanan ilk bilim insanlarından birisi olmasına rağmen onu bu kavramla ilgili düşünceleri göz ardı edilmiştir. Bourdieu'nün teorisi incelendiğinde “habitus”, “alan” ve “sermaye” gibi kavramların yer aldığı dikkat çekmektedir. Bourdieu, toplumsal gerçekliği bu kavramlar eşliğinde anlamaya çalışır. Ona göre bu kavramlar ele alınmadan, anlaşılmadan sosyal sermaye kavramı anlaşılamaz. Bourdieu, toplumsal dünyayı birikmiş bir tarih olarak değerlendirmekte ve bu sosyal gerçekliğe sermaye kavramının dahil edilmesini savunmaktadır. Bireyler toplumsallaşma sürecinde ailelerinden ya da eğitim kurumlarından biriktirdikleri sermayelerine göre toplumsal alanda konum alırlar. Bu konum alış biçimini daha iyi anlatmak adına Bourdieu, sosyal alanı oyun metaforu ile açıklamaktadır. Ona göre sosyal hayat sadece bir mücadele alanı değil aynı zamanda oyun sahnesinin her an yeni stratejileri ile değişen bir yapı arz etmektedir. Bourdieu, bireylerin toplum içerisinde iki farklılaştırma ilkesine, yani ekonomik sermaye ve kültürel sermayeye göre konum aldıklarını savunmaktadır. Ona göre bireyler toplum içerisinde sahip oldukları ekonomik ve kültürel sermayelerin ağırlığına göre bir konum alırlar. Bu bağlamda Bourdieu, ailenin sosyal sermaye oluşumu ve aktarımında en önemli etken olduğunu savunmaktadır. Çünkü insanlar ilk eğitimlerini, kültürel aktarımlarını ailede alırlar. Bu nedenle sosyal sermayenin oluşmasında ve bu birikimin aktarılmasında aile oldukça önemlidir (Metin, 2024: 218; Yarcı, 2011: 130-131).

Bourdieu, sosyal sermaye kavramını ekonomik ve kültürel sermaye kavramlarıyla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre sosyal sermaye, toplumsal tabakalaşma ve farklılaşma için bir araç işlevi görmekte, toplumsal eşitsizlikler sosyal sermaye yoluyla yapılaşmakta ve sürekli kılınmaktadır. Bourdieu'nün sosyal sermaye konusunda görüşlerinin göz ardı edilmesinin nedeni de bu Marksist bakış açısıdır. Ona göre sosyal sermayeye sahip olmayan insanların uğradığı haksızlıklar ve eşitsizlikler, sosyal sermayeyi geliştiren asıl faktördür. Her ne kadar Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın sosyal sermayeye yaklaşımları birbirlerinden farklı olsa da her üç isimde bu kavramın aşırı bireyselleşmeye karşı bir tepki olarak ortaya çıktığıdır. Toplumların sosyal sermaye ağlarına bağlı bulunmalarının birden fazla nedeni vardır ama en başta sosyo-kültürel faktörler ve insanın toplumsal bir varlık

olması bu kavramın önem kazanmasına neden olmaktadır. Toplumsal kalkınmanın sağlanmasında para ya da maddi sermaye tek başına yeterli bir etken değildir. Buna ek olarak insanlar arasındaki ilişkiler ağının gelişmiş olması ve ahlak, erdem, inanç, değerler gibi kavramlara da ihtiyaç vardır. Sosyal sermaye yönünden güçlü ancak insani ilişkiler ağının gelişmediği ve manevi dinamiklerin zayıf kaldığı toplumlarda ekonomik refah sağlansa bile toplumsal güven ve toplumsal bütünleşme sağlanamayacağı için barış ve huzur açısından olumsuz sonuçlar doğuracak ve bu da toplumsal kalkınmayı olumsuz etkileyecektir. Toplumsal kalkınma, birlik ve bütünlüğün sağlanmasında sosyal sermayenin işlevi oldukça önemlidir (Metin, 2024: 217-220; Şan ve Şimşek, 2011: 94-95).

Sosyal sermaye ile ilgili tüm bu görüşler dikkate alındığında insanın sosyal bir varlık olduğu ve insanın varoluşunun kökeninde sistematik bir iş birliği yattığı anlaşılmaktadır. İnsanın bu iş birliğine gitmesinin birbirinden farklı nedenleri olabilir. Bu iş birliğinin yanında toplumsal açıdan organize olmak zorunda olan insanoğlu, bunu ilk başta “akrabalık ilişkileri” üzerinden gerçekleştirmektedir. Bu nedenle akrabalık ilişkileri, sosyal sermaye teorileri açısından önem arz etmektedir. Toplumsal rollerin benimsenmesinde, hak ve ödevlerin anlaşılmasında akrabalık sistemlerinin oldukça önemli bir etkisi vardır. Gerçek akrabalık kadar sanal akrabalıkta bu açıdan önemlidir. Sanal akrabalık bağları her ne kadar yapay özellikte olsa da simgesel ve sembolik özellikler taşısa da toplumsal yaptırım gücü ve işlevleri nedeniyle gerçek akrabalık bağıyla benzeri özelliklere sahiptir (Özarslan ve Karataş, 2015: 260).

Sosyal sermaye ve sanal akrabalık üzerine çalışmalar yapan Radcliffe-Brown, sanal akrabalık bağının tüm toplumlar tarafından kabul edildiğini ve tüm toplumlar açısından bağlayıcı bir değer olarak görüldüğünü ifade etmektedir (Radcliffe-Brown, 1952: 52-53). Bloch, sanal akrabalığın ekonomik işbirliği temelinde şekillendiğini savunur. Tezcan ise sanal akrabalığın, gerçek akrabalık kadar önemli toplumsal fonksiyonlara sahip olduğunu vurguladıktan sonra ülkemizde en önemli sanal akrabalık türleri arasında kirveliliği de sayar. Kirvelik yoluyla sosyal sermayenin daha da güçlendiğini, kirvelik yoluyla yapılan toplumsal sözleşmenin kişilere, güç ve destek sağladığını ifade etmektedir (Tezcan, 1982: 116). Sanal akrabalık bağlarından biri olan kirvelik, Anadolu’nun farklı bölgelerinde özellikle Doğu ve Güneydoğu

Anadolu’da sosyal sermayeyi güçlendiren bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kirvelik, sünnet töreni etrafında şekillenen ve aileleri belirli normlar etrafında birbirine bağlayan bir gelenek ve sanal akrabalık türüdür (Kudat, 2004: 11).

Kirveliğin, sünnet düğünleri vasıtasıyla üstlenilen karşılıklı sorumlulukların bu törenlerden sonra da devam ettirildiği, toplumsal yaşantının farklı alanlarına yayıldığı, yapay/sanal bir ilişki bağı olmasına rağmen bu geleneğe sahip toplumlar tarafından gerçek akrabalık gibi değerlendirildiği, kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Tüm bu etkenler dikkate alındığında kirveliğin, sosyal sermaye artışında önemli bir etkiye sahip olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır (Tunç, 2021: 444).

Ülkemizde kirvelik üzerine en kapsamlı araştırmalardan birisini yapan Ayşe Kudat, bu geleneğin, sosyal sermaye ile olan bağlantısına dikkatleri çekmektedir. Kudat’a göre; kirvelik yoluyla kurulan bağ toplumsal krizlerin çözümünde oldukça etkilidir. Bu bağ insanlar arasında iletişim, etkileşim, yardımlaşma ve dayanışmayı artırarak sosyal sermayenin gelişmesine katkı sunmaktadır. Kirvelik, sosyal sermaye mekanizmasının en güzel örneklerinden birisi olup toplumsal fonksiyonları açısından çatışmaların son bulmasında, toplumsal barış ve huzurun sağlanmasında etkilidir. Kirvelik nesilden nesle aktarılarak insanları, aile fertlerini koruma altına almaktadır. Kirveliğin sosyal sermayeye en önemli katkılarından birisi farklı toplumsal statü, sınıf ve tabakalarlar arasında birliğin, bütünlüğün sağlanmasında etkili olmasıdır. Kirvelik Anadolu’da özellikle maddi ve bireysel kaynakları az olan grup ve aileler arasında sosyal dayanışmayı, güvenlik ve sosyal kontrolü sağlayan bu gelenek, temel düzeyde sosyal sermayenin geliştirilmesine, artırılmasına yönelik bir girişimdir. (Kudat, 2004: 111-113).

Kudat dışında da kirvelik ile ilgili yapılan saha çalışmaları ve araştırmalarda kirveliğin farklı etnik köken, farklı inanç ve farklı sınıflara mensup aileler arasında uygulandığına dikkat çekilmekte ve kirveliğin sosyal sermayenin gelişimine katkı sunan fonksiyonları ile ilgili değerlendirmeler yapılmaktadır (Kirvelik ile ilgili çalışmalar için bkz; Türkoğlu, 1966-1969; Tortum, 1979; Balaban, 2002; Kolukırmak ve Saraç, 2010; Uysal, 2016).

3.2.3.Dini Meşrulaştırma ve Kirvelik

Gerard Mendele göre meşruiyet; insanlar tarafından herhangi bir olay veya durumun toplumsal açıdan geçerliliğini haklılığını ifade eden ve hayatın tüm alanlarıyla ilişkisi bulunan bir kavramdır. (Mendel, 2005: 38.). Bu kadar kapsamlı bir alanla ilişkisi bulunan meşruiyet kavramıyla ilgili birçok tanımlama yapılmıştır. Hebarmas'a göre; meşruiyet ya da meşrulaştırma kavramı sosyal ya da siyasi bir sistemin kendi varlığını ve iktidarını haklı bir zemine taşıma çabasıdır. Meşrulaştırma ihtiyacı özellikle otoriter yönetimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte otoriteyi elinde tutmak isteyen tüm kişiler yönetimlerini haklı bir zemine taşımak, yönetme haklarını meşru göstermek ve iktidarını devam ettirebilmek için halktan destek ya da onay alma ihtiyacına gerek duymaktadır. Aksi bir durumda yönetimlerini kaybedeceklerdir (Slattery, 2014; 428).

Meşruiyet sosyal ya da siyasi güç sahiplerinin, güçleriyle toplumsal düzen arasındaki birlik ve bütünlüğü sağlamaktır. Meşruiyet; insanların ve toplumların hayatın farklı alanlarında başvurdukları, karşılaştıkları durumları ona göre değerlendirebilecekleri, sosyal, siyasal ve ekonomik yapıda nasıl davranacaklarını gösteren ilkeleri belirtmektedir. Buradan hareketle siyasal iktidarlar ve egemen toplumsal gruplar, siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda kendi belirledikleri meşruiyet yasasını oluşturmaktadırlar Kirvelik, toplumlar ve kültürler arasında bir köprü ve farklı inanç gruplarını bir araya getiren sosyal bir müessesedir. Sünnet ise dinsel bir eylemdir. Orta Doğu havzasında farklı inanç ve etnik gruplara ait insanlar sünnet eylemi ile meşru bir zeminde bir araya gelme fırsatı buldukları gibi kirveligi, sünnet yoluyla meşrulaştırmış olmaktadırlar (Çetin, 2003: 69-70). Meşruiyet bir niteliktir. Meşrulaştırma ise insani ya da toplumsal anlayışa uygun olmayan bazı eylemlerin normalleştirilme sürecini ifade etmektedir. Kirvelik bağlamında şu şekilde örnek verilebilir; Müslümanlar ve Yezidilerin sosyo-kültürel iletişim ve etkileşimleri oldukça sınırlıyken, özellikle Yezidilik inancında bu etkileşimin önünü kesecek birçok dini hüküm bulunmasına rağmen kirvelik ve sünnet eylemi yoluyla bu inanç grupları bir araya gelebilmekte ve bu süreç sünnet eylemi ile meşrulaştırılmaktadır. Bu bağlamda meşruiyet durağan, statik bir durumu ifade ederken meşrulaştırma ise bir sürece bağlı olarak geliştiği için dinamik bir özellik taşımaktadır (Okumuş, 2003: 29-31). Tarih boyunca iktidarlar ya da güç sahibi toplumsal egemen gruplar;

duygulara, inanca veya akla hitap eden türlü meşruluk kaynaklarını, her çeşit iktidar biçimini meşrulaştırmak için kullanmışlardır. Bu nedenle meşruiyet ve meşrulaştırma kavramları tarih boyunca önemini korumuştur. İnsanlığın ilk dönemlerden günümüze kadar geçen süreçte; meşrulaştırma unsurları ilahi ya da dünyevi özellik taşıyabilmektedir. Eski dönemlerde ilahi bir güce ya da toplumsal geleneklere dayandırılan meşruiyet modern çağda toplumsal sözleşmelere dayandırılmaktadır (Acar, 2021: 89). Kirvelik, yazısız normlar taşıyan fakat taraflara çeşitli yükümlülükler yükleyen bir toplumsal sözleşmedir. Sünnet kirveliliğin dini açıdan meşrulaştırılmasını sağlarken bu toplumsal sözleşme ise kirveliliğin sosyal açıdan meşrulaştırılmasını sağlamaktadır. Tüm bunların yanında meşru bir zemine taşınan tüm sosyal kavramlar ve kurumlar, tarihsellik ve süreklilik kazanmaktadır. Kirveliliğin yüzyıllardır devam ettirilen bir gelenek olması da bu tarihsellik ve süreklilikle alakalıdır. Meşrulaştırma kavramı Aydınlanma Çağı'nda ön plana çıkan bir kavram olup Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau meşrulaştırma kavramını toplumsal sözleşme kuramları ile açıklamaya çalışmışlardır. Bunun yanında meşruiyete, toplumsal ve bireysel rasyonel temeller aramışlardır (Çetin, 2001: 29-30). Kirveliliğin farklı inanç grupları arasında bu kadar değer görmesinin nedeni de rasyonel bir yönü olması, bir toplumsal sözleşmeye dayanmasıdır. Din yalnızca toplumsal yaşantımızı değil aynı zamanda davranış ve düşüncelerimizi, inanç ve bilinçlerimizi kutsal bir çerçeveye yerleştirmek suretiyle meşrulaştırmaktadır. Bir başka açıdan insanlar, toplumlar açısından tanımlanan realite ile kutsallığı ilişkilendirerek haklı bir zemine taşımaktadır. Dinin meşrulaştırma aracı olmasını “yasallaştırma” kavramıyla açıklayan Peter Berger, bu kavramı geniş bir çerçevede değerlendirmektedir. Berger'e göre; tarih boyunca meşrulaştırmanın yani yasallaştırmanın en etkili ve meşhur aracı dindir. Berger, dinin toplumsal kurumları, kutsal bir referans çerçeveye yerleştirerek yasallaştırdığını söyler(Berger, 2011: 93-95). Kirvelik de bu bağlamda değerlendirilebilir. Bununla birlikte kirvelik toplumsal bir ihtiyaçtan doğmuştur. Tarih boyunca din, en önemli ve en eski meşrulaştırma aracı olmuştur. Bunda dinin; bütünleştirici ya da tam tersi ayrıştırıcı bir özelliğinin olmasının yanında kutsallaştırıcı etkisi de vardır. Din, günümüzde de toplumsal meşruiyeti sağlamada önemli bir araçtır (Çetin, 2001: 92-93). Kirveliliğin, sünnet ya da nikah eylemine bağlı olarak ortaya çıkması farklı inanç grupları açısından bu sosyal müessesenin/sanal akrabalık türünün meşrulaşmasında

etkili olmuştur. Bununla birlikte kirveliğin sosyal birlikteliği esas alması ve toplumsal ihtiyaçlardan doğmuş olması kirveliğe toplumsal bir sözleşme ile meşru bir zemin kazandırmıştır.

4. BÖLÜM

YEZİDİLİK

4.1.Yezidiliğin Doğuşu ve Tarihi Gelişimi

Yezidilik inancının tarihi geçmişi bilinse de Yezidi adının tarihsel ve etimolojik kökeni ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden ilkinde göre Yezidi adı İran'ın "Yezd" şehrinden gelmektedir. Bir diğer görüşe göre Yezidi kelimesi iki farklı Farsça kelimesinin birleşmesinden meydana gelmektedir. Bu görüşe göre Yezidi kelimesi Farsça "melek, tanrı" anlamlarına gelen "ized" ve "saygı, ibadete layık" anlamlarına gelen "yezata" kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Farsça'da "tanrı" manasına gelen "yezdân" kelimelerinden türetilen Ezidi, İzidi, Yezidi "tanrıya kulluk eden kimseler" anlamına geldiğini belirten görüşler de vardır. Yezidi teriminin etimolojik ve tarihi kökenine yönelik bir diğer iddia göreyse Yezidi terimi Emevi Halifesi I. Yezid'e bağlılıklarını bildiren ve onu insanüstü bir varlık olarak kabul etmelerinden dolayı bu isim verilmiştir. Son dönemlerde yapılan araştırmalar bu iddianın güçlü bir iddia olduğunu ortaya koymakta Yezidi, adının I. Yezid ile yakın bağlantısı olduğunu ortaya koymaktadır (Taşgın, 2013: 525).

Orta Doğu'da özellikle Kürtler arasında yaygın olan bu inanç sisteminin tarihsel kökeni Mazdeizm'e kadar uzanmaktadır. Mazdeizm dışında Yezidilik inancında; Zerdüştilik, Maniheizm, Mitraizm, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm inancının etkilerini görmek mümkündür. Yezidiliğin, İslâm'dan sapan bir inanç sistemi olduğu bilgisi de doğruluğu kabul edilen bilgiler arasındadır. Yezidiler, Abbasilerin ilk dönemlerinde Emevi taraftarlarından oluşmaktadır. Son Emevi Halifesi II. Mervan'ın annesinin Kürt asıllı bir cariye olması, Yezidilerin Emevileri desteklemesinde oldukça etkili olmuştur. Emevilerin, Ebu'l Abbas ve Ebu Müslim El-Horasani isyanları sonucunda yıkılmasıyla Yezidiler, günümüzde Irak'ın kuzeyinde kalan Sincar Bölgesi'ne ve Hakkâri taraflarına yerleşmişlerdir. Bu bölge tarihsel süreç içerisinde Yezidilik inancının merkezi konumuna gelmiştir. Yezidilik inancının öncü isimleri olan ve kutsal figürler olarak kabul edilen Adî b. Müsâfir ve Ebü'l-Hasan Ali'de bu bölgede yaşamıştır.

Emevi asıllı olan Adî b. Müsâfir, Sünni inanca mensup bir kişi olmasına rağmen oğlu Şeyh Hasan Şia'ya karşı çıkarak Şia'nın I. Yezid'e lanet okuması üzerine Yezidi

savunmaya başlamış ve I. Yezid'in insanüstü bir varlık olduğunu inanarak onu ilah ilan etmiştir. Şeyh Hasan'a inanan ve yolundan giden herkes babası Adî b. Müsâfir'i yol gösterici olarak kabul etmiş ve Yezidilik inancı İslam dışında sapık bir hüviyete bürünmüştür. Şia'ya karşı I. Yezid'i savunan bu inanç sisteminde I. Yezid tanrılaştırıldığı gibi Şeyh Adî de kutsallaştırıldı. Yezidilik inancına mensup olan Şeyh Adî müritlerine göre onların namazları, oruç gibi ibadetleri Şeyh Adî tarafından yerine getirildiği için müritleri oruç tutmak, namaz kılmak gibi ibadetlerden muaf olduklarına inanmaktadırlar. Şeyh Adî'nin, Musul'a 65 kilometre uzaklıkta bulunan Lâleş/Lâliş bölgesindeki türbesi etrafında yapılan çalgılı ve içkili ayinler halkın tepkisini çektiği için bu türbe tahrip edilmiş, şeyhin kemikleri mezarından çıkarılarak yakılmış ve bazı müritleri öldürülmüştür. M. 1162 tarihinde vefat eden Şeyh Adî'nin türbesi daha sonraki yıllarda yeniden yaptırılmış ve Yezidilerin kiblesi, tavaf, ziyaret mekânı olmuştur. İlhanlı Hükümdarı Hülagü, 1259 yılında Hakkari ve Sincar'ı ele geçirmiş, türbe yeniden tahrip edilmiştir. Hülagü'nün baskısından kaçan Yezidiler, Güneydoğu Anadolu bölgesine ve Irak, Suriye gibi bölgelere yayılmaya başlamıştır.

İlhanlıların baskıcı politikaları nedeniyle Orta Doğu'da daha geniş bir alana yayılmak zorunda kalan Yezidiler daha sonraki yıllarda; Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı Devleti gibi Türk Devletleri'nin egemenliği altında kalmıştır. Yezidiler açısından Safeviler ve Osmanlı dönemleri oldukça zor dönemlerdir. Yezidilik üzerine çalışmalar yürüten araştırmacılar Safeviler ve Osmanlılar dönemlerini Yezidiler açısından çöküş dönemi olarak adlandırmaktadır. Gerek Safeviler gerekse Osmanlılar dönemlerinde Kürtler arasında Yezidiliği kabul edenlerin sayısında çok ciddi bir düşüş olmuştur. Bu düşüşün en temel nedenlerinden birisi Yezidilerin yaşadıkları bölgelerde, Yezidiler hakkında âlimler tarafından verilen fetvalardır. Bu fetvalara göre Yezidiler, küfre düşmüş ve dinden çıkarak "mürted" olmuştur. Âlimlerin fetvalarına göre, Yezidi inancı İslam anlayışı ile uyuşmamaktadır. Yezidilere yönelik baskıların giderek artmasından dolayı Yezidiler kendi içlerine çekilmişler hatta zaman zaman ayaklanmalar çıkarmışlardır. Osmanlı Devleti döneminde Yezidiler Müslüman sayılmadığı gibi Ehl-i Kitap'tan da sayılmamıştır. Bu nedenle daha da içlerine kapanarak devlet otoritesinden uzak bölgelerde yaşamayı tercih etmişlerdir.

4.2.Yezidilerin İman Esasları

Yezidiliğin kurucusu olarak kabul edilen Şeyh Adi'nin yaymaya çalıştığı inanç sistemine dair bilgi edinebileceğimiz kaynaklar arasında ona isnad edilen birkaç eser vardır. Bu eserlerden de Şeyh Adi'nin düşünce yapısı daha iyi anlaşılabilir. Bu eserler şunlardır:

- İtikadu Ehl-i Sünne Ve'l-Cemaa
- Kitabu'n-Fihi Zikru Arab'ın Nefs
- Vasaya Şeyh Adi b. Müsafir ile'l-Halife
- Vesaya li Müridihi Gaid ve li Sairi'l-Müridin ,

Bu eserlerde Şeyh Adi'nin doktrinleri anlaşılabilceği gibi Yezidiliğin inanç esasları ile ilgili de önemli bilgiler vardır (Aydın, 1988: 35-36). Yezidilik inancının temelini Allah'a iman ve meleklerine iman vardır. Allah'ın yarattığı yedi melek ve bu melekleri idare eden Melek Tavus'a iman edilmesi bu inanç sisteminin en önemli esaslarından birisidir. Tanrı inancı açık biçimde ortaya konulmamaktadır. Bununla birlikte Allah'ın/Tanrı'nın bin bir ismi vardır. Bu isimler arasında en çok kullanılan isim Hüda ve Rab'dır. Yedi kat göğü ve yeri yaratan, kadir-i mutlak olan Allah'a inanılmaktadır. Yezidiler açısından Rab, sonsuz iyiliğin sahibidir. Yezidilerin iman ve inanç esasları içerisinde Allah inancı net bir şekilde ortaya konmamaktadır. Yezidiler, kadir-i mutlak bir tanrıya inanırlar. Fakat Yezidilerin inandığı Allah, sonsuz bir kudrete sahiptir. Fakat dünya işleriyle uzaktan ilgilenir. Allah, kudretini, kendisine yardım eden meleklerle gösterir ve dünyayı bu melekler aracılığıyla yönetir. Bu nedenle melekler de tanrı-melek özelliğindedir. Bu melekler şunlardır;

- Melek Azazil (Tavus Melek)
- Melek Dardael
- Melek İsrail
- Melek Mikail
- Melek Cebrail
- Melek Samuel
- Melek Nurael'dir.

Yezidi inancına göre bu melekler, tanrı-melek olup yedi şemada sınıflanmıştır ve bu melekler Yezidi önderlerinin bedenlerinde dünyaya inmişlerdir. Bu nedenle Yezidi

önderlerine de tanrısal bir anlam yüklenmiştir. Bu isimler kutsal kitap olan Mushaf-ı Reş’te de yer almaktadır. Bunlar şunlardır:

- Melek Azazil (Şeyh Adi)
- Melek Dardael (Şeyh Hasan)
- Melek İsrail (Şeyh Şemsettin)
- Melek Mikail (Şeyh Ebubekir)
- Melek Cebrail (Şeyh Sacettin)
- Melek Samuel (Şeyh Nasruddin)
- Melek Nurael (Şeyh Bedrettin)

Bu meleklerin dışında farklı melekler vardır. Meleklerin insan bedenine girdiği inancı ve meleklerin tanrılaşdırılması bu inanç sisteminin en önemli özelliklerinden birisidir (Aydın, 1988: 47-49).

Yezidilik inancında en önemli melek “Melek Tavus” tur. Melek Tavus, meleklerin en güçlüsü ve en iyisidir. Bunun için Yezidiler ibadetlerini, Melek Tavus’a yaparlar. Yezidilikte şeytan ve iblis gibi ifadelerin kullanılması kesinlikle yasaktır. Melek Tavus’un, Şeytan olduğu bilinmektedir. Fakat şeytan yani Melek Tavus, Allah’ın huzurundan kovulmuş değil onun en önemi yardımcısı konumundadır. Melek Tavus günahsızdır ve Allah’ın danışmanı konumundadır (Aydın, 1988: 51-55).

4.2.1.Yezidilerin Kelime-i Şahadetleri

Yezidilik inancının temelinde tek bir Allah inancı vardır. Şeytan, Melek Tavus’tur. Şeytan, Allah’ın sevgili bir meleğidir. Bu nedenle kelime-i şahadetlerinde Allah ile birlikte Melek Tavus’a da yer vermektedirler. Yezidilerin kelime-i şahadetleri şu şekildedir; “La ilahe illallah Emin Cebrail Habibullah.” Bu cümle anlamı itibariyle; Allah vardır ve birdir. Emin Cebrail (Melek Tavus) yani şeytan onun sevgili bir meleğidir. Bu Yezidilerin kelime-i şahadetleri olup her zaman ve her fırsatta kelime-i şahadetlerini yenilerler. Yezidilerin bir kelime-i şahadetleri daha vardır. Bunu akşam yatarken ve sabah kalkarken söylerler. O kelime-i şahadet şu şekildedir; “Melek Tavus’un (Şeytan) Allah’ın meleği ve elçisi olduğuna, Şeyh Adi’nin, Allah’ın meleği ve Yezidilerin mürşidi olduğuna, Sultan Yezid’in Allah’ın meleği, yerin nuru ve

insanlığın sevinci olduğuna iman ederim.” İkinci kelime-i şahadette Allah ve Melek Tavus ile birlikte Şeyh Adi ve Sultan Yezid’e yer verilmesi oldukça dikkat çekicidir.

4.2.2.Yezidiliğin Kutsal Kitapları

Yezidilerin iki farklı kutsal kitapları vardır. Bunlar Kitab’ül Celve ve Mushaf-Reş’tir. Kitab’ül Celve’nin (Vahiy Kitabı) yazarı tam olarak bilinmemektedir. Fakat bu kitabın Yezidi Şeyhi olan Şeyh Fahrettin tarafından yazıldığı düşünülmektedir. Her iki kitapta on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar bilinmemekteydi. Bu kitaplar, Edward Granville Browne ve P. Anastase, bilim dünyasına kazandırılmıştır. Bu kitaplardan Kitab’ül Celve, bir giriş ve beş bölümden meydana gelmektedir. Kitapta yer alan bilgilere göre Melek Tavus, tüm yaratılanların ilkidir. Bu kitapla Melek Tavus, insanları doğru yola çağırmaktadır. Melek Tavus, kendi yolundan gidenleri mükâfatlandıracağını, karşı gelenleriye cezalandıracağını açıkça belirtmektedir. Bu kitapta tenâsühe işaret edilmekte, Melek Tâvus’u temsil eden resme saygı gösterilmesi ve onunla ilgili hizmetleri yerine getirenlere itaat edilmesi istenmektedir. Kitab’ül Celve’nin, “Mukaddime” bölümünde yer alan önemli bilgiler şunlardır:

- Bütün yaratılanlardan önce yaratılan en önemli varlık Melek Tavus’tur.
- Kavmini kötülüklerden ve boş hayallerden kurtulabilmek, diğer kavimlerden farklı kırmak ve yol göstermek için Abd-ı Tavus’u bu dünyaya gönderdi.
- Bu ilk defa sözlü olarak Kelam-ı Teslim ile olup daha sonra Celve olarak adlandırılan kitap vasıtasıyla vuku buldu. Yezidilerin dışında kalanların bu kitabı okuması yasaktır (Aydın, 1988: 57).

Yezidiliğin bir diğer kutsal kitabı “siyah kitap” anlamına gelen Mushaf-ı Reş’tir. Bu kitabın da kitap tarafından yazıldığı bilinmemekle birlikte Hasan-ı Basri tarafından yazıldığı düşünülmektedir. Mushaf-ı Reş, Yezidiler’in yaratılış hikâyesiyle başlamaktadır. Melek Cebrail ile Fahreddin’in değeri vurgulanmaktadır. Kitapta Yezidi hükümdarlarının bir listesi verilmektedir. Ayrıca dinen yasaklanmış olan konular ele alınmaktadır. Tekrar hükümdarların anlatımına döndükten sonra ikinci bir yaratılış rivayetiyle metin sona ermektedir.

Mushaf-ı Reş'te de yer alan bilgilere göre; Tanrı'nın ilk günü pazardı ve o gün Melek Azazil'i yarattı. Bu melek hepsinin reisi olan Melek Tavus'tur. Pazartesi günü Melek Dardael'i yarattı. Melek Dardael, Şeyh Hasan'dır. Salı günü Melek İsrafil'i yarattı. Melek İsrafil, Şeyh Şemsettin'dir. Çarşamba günü Melek Mikail'i yarattı. Melek Mikail, Şeyh Ebubekir'dir. Perşembe günü Melek Cebrail'i yarattı. Melek Cebrail, Şeyh Sacettin'dir. Cuma günü Melek Samuel'i yarattı. Melek Samuel, Şeyh Nasruttin'dir. Cumartesi günü Melek Nurael'i yarattı. Melek Nurael, Şeyh Fahrüddin'dir. Tanrı, Melek Tavus'u tüm bu meleklerin reisi yaptı. Ardından yedi kat göğü, güneşi ve ayı yarattı (Aydın, 1988: 61).

4.2.3. Yezidilikte İbadetler

Yezidilikte ibadetler önemli bir yer tutar. Sabah ve akşam vakitlerini kapsayan namaz ibadeti vardır. Bu ibadetin yerine getirilebilmesi için eller ve yüzün yıkanması gerekmektedir. Namaz tam güneşin doğuşu esnasında kılınmaktadır. Güneşe karşı ayakta duran Yezidiler, kollarını göğüs üzerinde çapraz olarak bağlayıp; “Ey güneş! Bizi kötülüğe ve düşmanlığa karşı koru. Ey Rab! Milletine iyiliksever ol, onu refaha kavuştur, neslimizi koru. Şahidimiz Melek Tâvus'un ismidir” şeklindeki dua okunmaktadır. Diğer namaz akşam namazı olup bu namaz güneşin batışı esnasında kılınır ve tekrar aynı dua edilir (Aydın, 1988: 64).

Yezidilikte namaz ibadeti olduğu gibi oruç ve hac ibadeti de vardır. Yezidiler yılda iki kez toplamda altı gün oruç tutarlar. Aralık ayının ilk pazartesi gününden itibaren güneş bayramı kutlanır ve bu bayramda üç gün oruç tutulur. Her yılın 18 Şubat tarihinde Hızır-İlyas Bayramı kutlanır. Bu bayramdan üç gün önce oruç tutulur. Yezidilikte kast sistemi benzeri bir sistem olduğu için Yezidiler de din adamlarının ibadetleri de farklılık göstermektedir. Nitekim bir Yezidi müridi yılda altı gün oruç tutarken, din adamları ise yılda seksen gün oruç tutarlar (Aydın, 1988: 64-65).

Hac ibadeti, her yılın 15-20 Eylül tarihleri arasında yapılmaktadır. Zorunlu bir mazereti bulunmayan tüm Yezidiler her yıl hac ibadetini yapmak zorundadır. Haccın yapıldığı yer ise Lâleş Vadisi'nde bir dağın eteğinde bulunan Adî b. Müsâfir'in türbesidir. Hac boyunca türbe dualarla birlikte tavaf edilir. Yezidilikte birçok ibadet İslam ile benzerlik gösterir. Her Müslüman açısından; kelime-i şahadet getirmek,

namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek nasıl bir zorunluluksa Yezidilikte de bir zorunluluktur. Yezidilikteki ibadetlerden birisi de zekât vermektir. Yezidiler gelirlerinin % 10'unu şeyhlere, % 5'ini pirlere, % 2,5'ini de cemaatin fakirlerine zekât olarak vermekle yükümlüdür. Günümüz Yezidi toplumunda bu nispetler fazla görüldüğünden sadece doğum, sünnet, evlilik ve ürün kaldırma gibi vesilelerle din adamlarına bir miktar yardımda bulunulur. Yezidilikte kurban ve sünnet ibadetleri vardır. Sünnetsiz olan bir Yezidi'nin kestiği kurban helal kabul edilmez. Erkeklerin sünnet edilmesi oldukça önemlidir, bir ibadet hükmündedir. Sünnete bağlı olarak ortaya çıkan kirvelik ve ahret kardeşliği Yezidilikteki önemli sosyal kurumlar arasındadır (Aydın, 1988: 65-66).

4.2.4. Yezidilikte Bayramlar

Yezidilikte bayramları zamanına göre sabit tarihli ve değişken tarihli olmak üzere iki farklı başlık altında toplayabiliriz. Sabit tarihli bayramlar şunlardır;

- İda Roza (Güneş Bayramı): Her yıl aralık ayının ilk günü kutlanır. Bu bayramda üç gün oruç tutulur.
- İda Ezi (Sultan Ezi Bayramı): Bu bayram İda Roza orucunun akabinde büyük bir festivalle kutlanan bayramdır.
- İda Xızır- Elyas (Hızır-İlyas Bayramı): Bu bayram her sene 18 Şubat tarihinde kutlanır. Bayramdan önce üç günlük oruç tutulur.
- İda Sersale (Yeni Sene Bayramı): Bu bayram her yılın nisan ayının ilk haftasının ilk çarşamba gününde kutlanmaktadır. Bayram öncesinde her mürit evini çiçeklerle süsler, akşamda sevinç ateşleri yakılır ve bayram günü hayvanlar kurban edilir. Sersale gecesi, Sincar sakinleri için tüm yaratıkların kaderlerinin tespit edildiği gecedir. Tüm Yezidiler buna inanmaktadır.

Yukarıda hakkında bilgiler verilen bayramlar sabit tarihli bayramlardır. Bunun yanında değişken tarihli bayramlar da vardır. Bunlar şunlardır:

- İda Dahiye (Ölüler Bayramı): Bu bayram üç yıl nisanda, üç yıl yazın ilk ayında, üç sene sonbaharın başında ve üç yıl aralık ayında kutlanır. Geçen yılda bir akrabasını kaybeden kişi fakirlere yemek verir.
- İda Remezan: (Ramazan Bayramı): Müslümanların Ramazan Bayramı'nın bitmesinden iki gün önce kutlanan bayramdır.

- İda Heciya-İda Kurban (Hac Bayramı): Hac ve Kurban Bayramı olarak bilinmektedir. Müslümanların Kurban Bayramı'ndan iki gün önce kutlanır.
- İda İsa (İsa Bayramı): Bu bayram, Hristiyanların Paskalya Bayramı ile aynı tarihte kutlanmaktadır. Yezidiler, Hristiyanlar açısından kutsal olan Hz. İsa'nın doğumunu da kutlamaktadır. Ayrıca Müslümanların bayramları olan Ramazan ve Kurban Bayramını da kutlamaktadırlar. Bunların yanında Yezidilerin bayramları, Asur Bayramları ile büyük benzerlikler taşımaktadır (Aydın, 1988: 65).

4.2.5. Yezidi Olmanın Şartları

Yezidilik bir inanç sistemi olmasının yanında bir nesep özelliği taşımaktadır. Yezidilerin, Melek Tavus olarak adlandırdıkları Azazil'e (Şeytan) tapmalarından dolayı Yezidi olmayanlar, Yezidilere karşı mesafeli davranmakta, onları ötekileştirmektedir. Yezidiliğin bir din olmasının yanında bir nesep olmasından dolayı başka insanların bu dine girmeleri pek mümkün değildir. Yezidilerin de böyle bir çabaları ve hedefleri yoktur. Böyle bir hedeflerinin olmamasının nedenlerinden birisi Yezidi kast sistemidir. Sosyal sınıflar, kan bağıyla oluşmasından dolayı Yezidi olmayanların kast sistemine dâhil olması mümkün değildir. Bu da Yezidi olmayan bir kişinin Yezidilik inancına geçişini de zorlaştırmaktadır. Kısacası Yezidilik inancı, kast sistemine bağlı olarak geçmişten günümüze taşınmıştır. Kast sisteminde yer alan sosyal sınıflar bağlı bulundukları kastlardan memnun olmalarından dolayı bu sistem yüzlerce yıldır devam ettirilmektedir.

Yezidi inanç sistemine göre tüm Yezidiler, Melek Tavus'un seçilmiş halkıdır. Sadece seçilmişler, bu inanca mensup olabilir. Seçilmiş olmayanlar bu sisteme dâhil olamaz. Seçilmişler ancak seçilmişlerle evlenebilir. Bu nedenle bir Yezidi'nin, başka bir inanç sistemine mensup bir kişiyle evlenmesi yasaktır. Böyle bir evliliğin olması durumunda o kişi kafir ilan edilir ve dinden çıkar (Yalkut, 2004: 51).

4.3. Yezidiler Yaşam Pratikleri ve Kast Sistemi

Tarih boyunca Yezidilik inancında birçok konunun dini sır olarak görülmesi ve Yezidilerin kapalı toplum özelliği sergilemesi, Yezidiliği yaymanın yasak olması ve dini inançları hakkında başkalarına bilgi vermek istememeleri, yaşam pratikleri ile ilgili bilgilerin sınırlı olmasına neden olmuştur. Son dönemlerde Orta Doğu

havzasından Avrupa ülkelerine ve ABD'ye göç eden Yezidiler, bu tip özelliklerini bırakarak dinleri hakkında bilgi vermeye başladıkları için Yezidilerin sosyo-kültürel özellikleri ve inanç yapılarıyla ilgili bilgiler günümüzde daha da netleşmiş ve artmıştır. Bunda Yezidilerin gittikleri ülkelerdeki sosyalleşme süreçleri de etkili olmuştur (Yalkut, 2002: 59).

Yezidilerin yaşam pratikleri ve özellikleri incelendiğinde en fazla dikkat çeken hususun güvenlik kaygısı olduğu anlaşılmaktadır (Çelik, 2011: 62). Bu güvenlik kaygısı, kapalı bir kültür inşa etmelerinin en temel nedenleri arasındadır. Güvenlik kaygısı nedeniyle farklı dinlerden Yezidiliğe geçiş yasak olarak kabul edilmiştir. Farklı bir dinden Yezidiliğe geçiş yasak olduğu gibi Yezidi kast sisteminde bir sınıftan diğer bir sınıfa geçişte yasaktır. Bu güvenlik kaygısı nedeniyle sınıflar arası evlilik ve dış evlilikler de yasaklanmıştır. Bu nedenle Yezidilik inancının yaşam pratiğinde birçok tabu ve engel mevcuttur. Kendi varlıklarını koruma ve devam ettirebilmeleri için tabular vazgeçilmez olgulardır. Yezidi kimliği, bu tabular ve kendi inanç özellikleri çerçevesinde inşa edilmiştir. Kimlik, bir insanın, bir grubun, bir toplumun niteliksel özelliklerini belirleyen ayırt edici özellikleridir. Kimliği oluşturan temel esaslar birçok toplumda aynıdır. Özellikle cinsiyet, kültürel yapı, inanç özellikleri, etnisite ve ulus özellikleri, toplumsal sınıflar, kimliği oluşturan en önemli faktörler arasında kabul edilmektedir.

Yezidilerin güvenlik kaygıları ve inanç esaslarını, yaşam pratiklerini gizli tutmaları, kendi kimliklerini anlatma, ortaya koyma noktasında gösterdikleri çekinceli tavır, bu kimlik üzerinde ön yargıların artmasına neden olmuştur. Bu nedenle Yezidiler, tarih boyunca farklı inanç grupları tarafından ötekileştirilmiştir. Yezidilerin kimliklerini ve yaşam pratiklerini saklamaları, bir tabu haline getirmeleri ayrıca dini yaşamlarını genel ölçüde sözlü kültüre dayandırmaları, tarihsellikten uzak birbirleriyle çelişen, tarihsel bağlantısı olmayan birçok yorumun doğmasına neden olmuştur. Bundan dolayı Yezidiliğin tarihi, inanç özellikleri hatta Yezidi adı ile ilgili farklı hipotezler ortaya atılmıştır. Yezidilik tarihi ile ilgili atılan hipotezlerden birine göre bu inanç sisteminin tarihi yaklaşık beş bin yıl öncesine kadar gitmekteyken bir diğer hipoteze göreyse İslamiyet sonrasında ortaya çıkan bir inanç biçimidir. Yezidi adıyla ilgili de farklı hipotezler vardır ve bu hipotezlerin birbiriyle bir bağlantısı yoktur. Yezidi

kimliğinin en önemli öğelerinden birisi olan Yezidi adı farklı kaynaklarda “Ezidi” olarak da geçmektedir. Yezidi ya da Ezidi adının farklı kaynaklarda farklı kuramsal açıklamaları olduğu gibi farklı görüşler de bulunmaktadır. Bazı tarihçi, sosyolog ve antropologlara göre Yezidi adı, tarihsel bir anlam ifade etmeyip bu isim Mezopotamya ile ilgili araştırmalar yapan oryantalistler/şarkiyatçılar tarafından verilmiştir (Yiğit, 2024: 28-29).

Bir diğer görüşe göreyse göre Yezidi kelimesi, orta Farsça ve Kürtçede “Yazdan” Tanrı anlamına gelen “Yazd” kelimesinden türemiştir. Fiil kökü olarak “yaz” (tapmak, saygı duymak, onurlandırmak) manalarına gelmektedir. İsim halinde ise “Yazata” (tapmaya layık varlık) anlamlarına gelen Yezidi kelimesi, Kürtçede “yaratıldım” anlamına gelen “Ezda” dan türemiştir (Açıkyıldız, 2015: 57). Tanrı anlamına gelen “Yezdani” ise “tanrıya tapanlar”, “tanrıya inananlar” gibi anlamları taşımaktadır. Bir kimlik tanımı olarak Yezidi adının Kürtçede “Ezdam” (beni yaratan) sözcüğünden türediği kabul edilmektedir (Tori, 2000: 168; Yiğit, 2024: 29).

İnanç özellikleri gibi tarihsel geçmişleri de kapalı bir özellik taşıyan Yezidiler, tüm bu nedenlerden dolayı tartışmalı bir kimlik haline dönüşmüşlerdir. Yüzyıllar boyunca Yezidilerin, kimliği tanınmamış, yok sayılarak ötekileştirilmişlerdir. Yezidi kimliğinin kabul edilmesi ise 20. yüzyılda olmuştur. Osmanlı Devleti, azınlık isyanlarının arttığı, etnik ve inanç özelliklerine bağlı isyanların ortaya çıktığı bu dönemde Yezidileri kendilerine bağlamak amacıyla Yezidileri, sicil nüfusuna kaydederek onları ehl-i kitaptan kabul etmişlerdir. Bu tarihe kadar Yezidilerin kapalı bir toplum ve kimlik özelliği taşımalarının nedenlerinden birisi de Osmanlı Devletinin kendilerini kabul etmemeleriydi. Osmanlı’nın Yezidileri, ehl-i kitaptan kabul etmesiyle Yezidiler, meşru bir kimlik kazanmış ve Osmanlı Devleti’ne varlıklarını kimliklerini yıl sonra kabul ettirmeyi başarmışlardır (Karpas, 2013: 523; Yiğit, 2024: 29-30).

Yezidi kimliği diğer kimliklerden farklı olduğu gibi yaşam pratikleri de diğer inançlardan farklıdır. Bu farklılıklardan bazıları şunlardır;

Kız isteme törenleri ve evlilik merasimleri; Yezidilikte evlilik merasimi tamamen kendilerine has özellikler taşımaktadır. Yezidi kimliğini oluşturan, güvenlik ve izolasyonun en fazla ön planda tutulduğu, kendilerine has ritüel ve özellikler içeren olay kız isteme törenleri ve evlilik merasimleridir. Yezidilerde kız isteme töreni, kızın evine gidilerek yapılır. Kız isteme merasiminin ardından çeşitli ikramların olduğu nişan gecesi yapılır ve düğün hazırlıklarına başlanır. Nişan ve kına gecesi cuma günü, düğün ise cumartesi günü yapılır. Yezidiler, evlilik ve aile kurumunu, dini inançlarının bir parçası olarak görmektedir. Bundan dolayı aile ve evlilik kurumu kutsal bir kurumdur. Evlilik çocuk sayılacak on sekiz, on dokuz gibi gençliğin ilk dönemlerinde yapılmaktadır. Nikah akdinde damat adayı gibi gelin adayının da rızası alınır. Yezidilerde boşanmak hoş karşılanmaz fakat bunun olması halinde ikinci bir evlilik yapılabilir. Fakat ikinci kez evlilik oldukça az görülen bir uygulamadır. Başlık parası geleneği, damadın ailesinin, gelinin ailesine para ya da kıymetli eşyalar verme geleneği halen devam ettirilen bir uygulamadır (Açıkyıldız, 2010: 100). Evlilik ve ailede kadının en temel rolü doğurganlık, ev işlerinin görülmesidir. Bu uygulamalar ve bu anlayış günümüzde bazı değişikliklere uğrayarak devam ettirilmektedir. Yezidilerde endogami yani “iç evlilik” uygulaması vardır. Kadın ya da erkek herhangi bir birey, başka bir inanç sistemine mensup bir kişiyle evlenemez. İç evlilik yalnızca dini grup arasında evliliği ifade etmemektedir. Aile, sülale içerisinde çapraz evlilikler, kuzenler arasında evlilikler oldukça yaygındır. Bu Yezidi kimliğinin devam ettirilebilmesi açısından oldukça önemlidir.

Kast sistemi ve evlilik; Yezidi kimliğinin devam ettirilmesinde ve günlük yaşam pratiklerinin şekillenmesinde kast sisteminin de oldukça önemli bir yeri vardır. Kast sistemi, Yezidi inancı içerisinde bir toplumsal sınıflandırma ve tabakalaştırma sistemidir. Yezidilerin günlük yaşam pratiklerini şekillendirdiği gibi sosyal yapısında da oldukça önemli bir rol oynar. Bu sistem, doğuştan gelen bir sosyal hiyerarşiye dayanır, bireyler arasında farklı bir kasta geçiş mümkün değildir. Yezidilik inancı içinde yer alan toplumsal bir sınıflandırma sistemidir ve Yezidilerin sosyal yapısında önemli bir rol oynar. Bu sistem, doğuştan gelen bir sosyal hiyerarşiye dayanır ve bireylerin bu kastlar arasında geçiş yapması genellikle mümkün değildir. Yezidilikte kast sistemi; mir (emir) veya şeyhler, pirlar ve müritler olmak üzere üç kısımdan

oluşmaktadır. Bu kastların altında daha küçük gruplar, bu grupların temelinde de ailelere dayalı bir sınıflandırma vardır.

Yezidi kast sistemi dışında, kast özelliği taşıyan bir diğer sosyal kurum evlilik ve aile kurumudur. Yezidiler, iç evlilik yoluyla bir başka kast sistemi daha kurmuşlardır. Bu yolla kurulan kast sisteminde kurallar oldukça katıdır. Yezidi bireyler yalnızca kendi kastlarından biriyle evlenebilir. Başka bir dine mensup bir kişiyle evlilik kesinlikle yasak olduğu gibi bir kasta bulunan bir kişiyle evlilik de kesinlikle yasaktır. Bu toplumdaki dışlanmaya neden olmaktadır. Bunun nedeni Yezidi kimliğinin korunmasıdır. “İç evlilik” ve kasta uygun evlilik yoluyla hem dini hem de etnik kimlik sınırları geçmişten geleceğe taşınarak korunur (Yiğit, 2024: 33-35).

4.3.1. Günümüz Yezidiliğinde Kast Sistemi

Etno-dinsel bir topluluk olan Yezidiler, ülkemizdeki en önemli inanç gruplarından birisidir. Tarih boyunca Mezopotamya havzasında yaşayan Yezidiler, sosyo-ekonomik ve bazı siyasi nedenlerden dolayı farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Yezidilerin göç ettiği ülkeler arasında Fransa, Almanya, Belçika, Kanada ve ABD gibi yerler vardır. Bu göç hareketleri sonucunda Yezidiler dünyanın farklı bölgelerine dağılmışlardır (Taşgın, 2013: 28).

Güçlü akrabalık ilişkileri ve kapalı bir toplum olma özelliklerinden dolayı tarihsel süreç içerisinde olduğu gibi günümüzde de dağıldıkları bölgelerde benliklerini korumayı, varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır. Yezidilik önemli bir inanç sistemi olmasına rağmen haklarındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. İnanç sisteminin kurucusu bilinmemekle birlikte inanç esasları ve sosyal hayatlarında farklı toplumların ve farklı inanç yapılarının etkisini görmek mümkündür. Bu nedenle Yezidilik birçok farklı inancın etkisindedir (Yalkut, 2002: 31).

Yezidilikte; Hristiyanlık, İslamiyet ve Zerdüştlük gibi dinlerin etkisini görmek mümkündür. Modern dönemlerle birlikte geleneksel Yezidi inancını yaşatan Yezidi grupların dışında materyalist ve seküler Yezidiler ortaya çıkmıştır. Yezidilerin tarihsel süreç boyunca azınlık konumunda olmaları ve kendilerine karşı uygulanan

siyasi baskılar, onların kapalı bir toplum yapısı oluşturmalarına neden olduğu gibi bir toplumsal tabakalaşmaya da neden olmuştur. Bu nedenle Yezidiler arasında Hindistan'da görülen kast sistemine benzer bir toplumsal tabakalaşma vardır. Bu sistemde her aile kalıtımsal yolla nesilden nesle aktarılan bir toplumsal sınıf içerisinde ve bu sınıfın değişmesi de mümkün değildir (Okçu, 1993: 70; Kaplan,2015:127-131).

Yezidilerdeki, kast sistemindeki sosyal sınıflar, Hint kast sistemindeki kadar yapılandırılmış, bölünmüş değildir. Yezidiler, varlıklarını din adamlarına ve dini örgütlenmeye borçludur (Lescot, 2001: 76). Bu nedenle kast sisteminin en tepesinde din adamları vardır. Yezidi kast sistemi karmaşık ve hiyerarşik bir yapılanmaya sahiptir (Yalkut, 2002: 32). Yezidi toplumu, hiyerarşik kast sistemine rağmen birbirlerine çok sıkı bağlarla bağlıdır. Kast sistemi içerisinde yer alan grupların görev, sorumluluk ve sınırlarının belirlenmiş olması toplumsal denetimi kolaylaştırmıştır. Aşiret ve kabileler halinde yaşayan Yezidiler arasında bulunduğu sınıftan farklı bir sınıfa geçiş mümkün değildir. Bu kast sistemi içerisindeki en ayrıcalıklı grup Yezidi ruhban sınıfı; şeyhler (mir, baba şeyh, peşimam) ve pirlerdir. Müritler bu kast sisteminde en büyük ve en kalabalık grubu oluşturmaktadır (Kaplan, 2010: 101).

Yezidi kast sisteminde en ayrıcalıklı grup şeyh ve pirlere oluşan ruhban sınıfıdır. Şeyhler, bu yapılanmanın en üst tabakasında yer alıp görev dağılımlarına göre kendi aralarında da sınıflara ayrılırlar. Şeyhleri sırasıyla pirlere ve müritler takip etmektedir. Bunlar dışında Yezidi kast sisteminde doğuştan gelmeyen sonradan kazanılan bazı sınıflarda vardır. Bunlar bazıları şunlardır; Qewaller, Feqiranlar, Köçekler, Peşimamlar vb... Yezidi kast sisteminde şeyh, pir ve müritlerin yapılanmaları şu şekildedir;

Şeyhler: Şeyhler üç seçkin aileden gelirler. Bu aileler; Adani, Şemsani ve Katani Aileleri'dir. Şemsaniler, "Ez Dina Mir" ailesinden gelmekte olup Kürt kökenlidirler. Adaniler, Şeyh Hasan'ın soyundan Kataniler ise Şeyh Adi'nin soyundan olup bu iki aile Arap kökenlidirler. Kataniler şeyh sınıfı içerisinde mirleri, Şemsaniler şeyh sınıfı içerisinde Baba Şeyhleri, Adaniler ise şeyh sınıfı içerisinde Perişamamları temsil ederler (Şengül Açıkyıldız, 20015:138,145). Şeyh ailesine mensup olmak bir

toplumsal ayrıcalık olarak görülmektedir. Şeyhlerin verdiği hükümler ise tanrısal bir buyruk olarak görülmektedir çünkü şeyhler, meleklerin insan şekline bürünmüş halleri olarak kabul edilmektedir (Lescot, 2001: 77-78). Şeyh sınıfı içerisinde farklı görevleri yerine getiren üç farklı kol vardır. Bunlar şunlardır;

Mir: Yezidiler, mirin, Şeyh Adi'nin soyundan geldiğine inanmaktadırlar. Şeyh Adi'nin soyundan geldiğine inandıkları için mir, Melek Tavus'un yeryüzündeki vekilidir. Mirler, Katani ailesine mensuptur. Mirin bir diğer adı "pişmir" dir. Yezidi ruhban sınıfının ve ruhaniler meclisinin ilk ve en üst dereceli üyesidir. Mir yalnızca ruhanilerin değil tüm Yezidilerin lideridir (Lescot, 2001:76,Kaplan,2015: 55). Mir'in görevi irşattır. Buna bağlı olarak mirin verdiği her hüküm Tanrı'nın hükmüdür. Mirlik, babadan oğula geçer ve mirin, azledilmesi farklı bir sosyal sınıfa geçmesi mümkün değildir (Lescot,2001:76).

Mirin, otoritesi tartışılmazdır, mutlak güç ve kudret sahibidir, kimseye hesap verme zorunluluğu yoktur. Mir seçimi, aile arasından yapılmaktadır. Bundan dolayı istediği Yezidi'yi, cemaat dışında bırakma, kâfir ilan etme yetkisine sahiptir (Lescot,2001:76,Turan, 2015:124). Bu durum bir Yezidi'nin başına gelmesini istemeyeceği bir durumdur. Çünkü kafir ilan edilen ve cemaat dışına çıkarılan Yezidiler, ilahi sırrı ve Yezidi inanç esaslarını ifşa edecekleri düşüncesiyle öldürülmektedir. Mirler, baba şeyh ve peşimamı seçerek atarlar(Yalkut, 2002: 32-33,Şengül Açıkyıldız, 2015:138,145).

Kast sisteminin en üstünde mirler yer alır. Mirin vefat etmesi halinde aileden birisi mir seçilir (Okçu, 1993: 36). Dünyadaki tüm Yezidiler, seçilen miri kabul etmek, ona saygı göstermek zorundadır. Fetva vermek, Yezidi cemaati adına kararlar almak, mirin görev ve sorumlulukları arasındadır. Mirin aldığı kararlar sorgulanamaz. Yezidi inancı gereği mir, hem dini hem de dünyevi açıdan en büyük, en yüksek güce sahip din adamıdır (Lescot, 2001: 76,Turan, 1999: 100).

Şeyh Adi'nin yeryüzündeki vekili olan mir, günahsızdırlar. Mire herhangi bir saygısızlık da bulunulamaz, eleştirilemez. Bunların yapılması durumunda mir, yapan kişi ya da kişileri dinden çıkarma yetkisine sahip olup mir onları dinden çıkarabilir,

kafir ilan edebilir. Mirler ancak vefatları durumunda bu makamı bırakabilirler, bunun dışında mirler görevlerin devam ederler. Mirin, en üst dini görevli olmasından dolayı Şeyh Adi'nin mirasını ve Yezidi geleneklerini korumak ve devam ettirmekle yükümlüdür (Bulut, 2015: 12). Laleş ve kutsal mekânlardan sorumludur. Yezidilerin sembolü olan sancaklar, mirlerin yanında bulunur. Din adamlarına verilen zekât ve sadakalar, mirlerde toplanır. Mir, zekât ve sadakaları uygun yerlere ve kişilere dağıtmakla zorunludur (Kaplan,2015: 55).

Baba Şeyh: Baba Şeyhlik makamı da babadan oğula geçmektedir. Fakat mirin onayından geçmesi şarttır. Mirin onay vermemesi halinde o kişi, baba şeyh olamaz. Baba şeyh, Şemsani ailesinden seçilmesi gerekmektedir. Başka bir aileye mensup kişi kesinlikle baba şeyh seçilemez. Baba şeyhin makamı, Şeyh Adi'nin türbesindedir. Alkol ve tütün tüketmesi yasak olan baba şeyh; düğün, cenaze ve ayinleri yönettiği gibi bayram günlerini belirler. Laleş'teki dini merasimlerin düzenlenmesinden sorumludur (Kaplan,2015: 55). Baba şeyhin üzerinden hiç çıkarmadığı bir beyaz elbisesi vardır. Bu elbisenin yanında giydiği beyaz eldivenler vardır. Fakat bu eldivenleri sadece dini törenler esnasında kullanır. Baba şeyhin bir dünyalık uğraşı olamaz. Bu nedenle müritler tarafından verilen zekâtlarla geçimini sağlar (Şengül Açıkyıldız, 20015:138,145).

Baba şeyh, mirden sonra gelen en üst dereceli dini otoritedir. Görevini mir gibi ölünceye kadar devam ettirir. Dini irşat vazifesini yürüten baba şeyh, yılda iki kere tüm Yezidi köylerini dolaşmaktadır. Kırk gün kış orucu, kırk gün yaz orucu tutar. Beyaz renkli bir elbisesi vardır. Bu elbisenin üzerinde yedi halka bulunan ve rist adı verilen bir kuşak takmaktadır (Kaplan,2015: 55).

Peşimam: Şeyh Hasan'ın soyundan geldiğine inanılır. Peşimam, Adaniler ailesinin meclisteki temsilcisi konumundadır. Baba şeyhin yardımcısı olan peşimam, ona her türlü konuda yardım eder ve baba şeyh gibi giyinirler. Dini törenleri yönettiği gibi evlilik, başlık parası vb. konularda da hüküm sahibidir (Şengül Açıkyıldız, 20015:138,145). Peşimamda mir tarafından atanmaktadır. Peşimam, Berat gecesini dini merkezleri olan Laleş'te, Müslümanların namazlarına benzer bir şekilde

Yezidilere namaz kılarlar. Bu namazda İhlas suresi ve diğer bazı sureler okunur (Kaplan, 2015: 55).

Yezidi kast sisteminde şeyhler dışında pirlar ve müritler de vardır. Onların toplumsal yapı içerisindeki yerleri ve görevleri şu şekildedir;

Pirlar: Yezidi ruhani sınıfının bir parçası olan pirlar, iki katmanda yer almaktadır. Pir; “ulu, bilge, yaşlı kimse” anlamlarına gelmektedir. Şeyhlerin ardından gelen pirlar, Kürt kökenlidir. Pirlar, şeyhlerle benzeri görevleri yerine getirirler. Fakat toplumsal tabakalaşma açısından bir alt tabakada yer almaktadırlar. Pirların soyu, Hasan Maman sülalesine dayanmaktadır. Pirların da şeyhler gibi olağanüstü güçlerinin olduğuna inanılmaktadır (Lescot, 2001:81, Şengül Açıkyıldız, 2015: 138-145).

Pirların en önemli görevi Şeyh Adi’nin türbesine ziyarete gelen hacı adaylarının, yiyecek-içecek ihtiyaçlarını ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaktır. Şeyhlerin yardımcıları olarak onlara dini bayramlarda ve dini törenlerde yardımcı olmaktadır. Ayrıca şeyhlerin temsilcileri olarak Yezidileri daima iyiliğe teşvik eder, kötülüklerden uzak tutmaya çalışırlar. Pirlar, siyah elbise giyerler, başlarında siyah ya da kırmızı tüylü bir sarık bulunmaktadır (Bulut, 2015: 15).

Pirlar de kendi aralarında dört ana gruba ayrılmıştır. Bu gruplarda kendi içlerinde dört bölüme ayrılır. Birkaç istisna dışında pir ailelerinin kendi aralarında evlilik yapmalarına izin verilmektedir. Pirlar, şeyhin müritleri oldukları gibi kendi müritleri de vardır (Yalkut, 2004: 33). Pirların görevleri arasında; dini irşatta bulunmak, Yezidi inanç esaslarını ve duaları öğretmek, toplumsal sıkıntılara çözüm çareleri aramak ve sıkıntıları gidermek, müritlerin defin, düğün, vaftiz gibi işlerini yapmak, müritlerden zekat, fitre ve sadakaları toplamak ve dini merasimleri düzenlemek, organize etmektir (Kaplan, 2015: 55).

Müritler: Yezidi kast sisteminde en kalabalık toplumsal sınıftır. Herhangi bir soylu aileye mensup değildirler. Müritlerin çok büyük bir kısmı köy gibi kırsal alanlarda yaşamaktadır. Büyük bir kısmı tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Toplumsal tabakalaşmanın alt kısmında yer alırlar. Müritler, zekât ve yardımlar yoluyla ruhban sınıfına mensup şeyhler ve pirların, ekonomik yüklerini alırlar. Şeyhler ve pirların

ekonomik ihtiyaçları bu yardımlar yoluyla giderilir. Her müridin, bir şeyhi ve bir piri olmak zorundadır. Her müritte, şeyh ve pirinin ihtiyaçlarını gidermek zorundadır. Müritler ancak kendi kastları içerisinde evlenebilirler (Bulut,2015:425,Kaplan, 2015: 101, Turan, 2015: 123).

Müritlerin kendi aralarında evlenmeleri serbesttir. Dini, ibadet ve törenleri yerine getirirken pire ya da şeyhe bağlı olarak hareket ederler. Pir ve şeyhlere hizmet etmesi en önemli görevleri arasındadır. Yezidi ruhban sınıfı içerisinde yer almazlar ve farklı bir sınıfa geçiş yapamazlar. Bu yalnızca müritler için değil Yezidi kast sistemi içerisinde kalan diğer gruplar içinde geçerlidir. Herkes doğduğu kast içerisinde yaşamak zorundadır. Yezidi inancına mensup olan herkes bu inanç sisteminin müridi olarak kabul edilmektedir (Bulut, 2015: 18).

4.3.2. Yezidilerde Evlilik

Yezidilerde evlilik ve aile müessesesi kutsal görölmektedir. Bu nedenle evlilik herkese farz kılınmıştır. Gerek Yezidi erkeklerin gerekse Yezidi kadınların evlenmemeleri günah sayılmaktadır. Eş tercihi yapılırken aynı sosyal statüye sahip olunması gerekmektedir. Evlilikler genellikle aynı aşiret ya da aynı kabile mensupları arasında yapılır. Yezidiler de tek eşlilik, çok eşliliğe göre daha yaygındır. Kadınlara, eşlerini tayin etme hakkı verilmiştir. Yani bir kadının rızası olmadan evlendirilmesi mümkün değildir. Ayrıca bir Yezidi başka bir dine mensup kişiyle evlenemez.

Evlilik, şeyh veya pir tarafından bir ekmeğin ikiye bölünüp yarısının geline diğer yarısının da güveye verilmesi ile yerine getirilmiş olur. Nikâh töreninde gelin ve damadın yanlarında ahret kardeşleri de yer alır. Nikâh törenlerinde ziyafet verilirken eğlenceler düzenlenir. Gelin kırmızı elbise giyip yolu üzerinde bulunan Hristiyan kiliseleri de dâhil olmak üzere bütün mabetleri ziyaret etmek zorundadır. Nikâh akdi ve aile kurumunu korumaya yönelik olarak evli bir Yezidi'nin altı aydan fazla evinden ayrı bir yerde kalmasına izin verilmemiştir. Bir Yezidi'nin altı ay ya da daha fazla süreyle gurbette kalması halinde nikâh akdi geçersiz olur ve boşanmış sayılır. Boşanmış sayılmakla birlikte başka bir kadınla da evlenemez. Bunun dışında eşlerin birbirlerini boşama hakkı vardır. Fakat boşanmak Yezidi toplumunda hoş görölen bir olay değildir. Bu nedenle boşanmalar oldukça azdır. Boşanmak için üç kişinin

boşanma eylemine şahitlik etmesi gerekmektedir. Taraflar boşanma taleplerini dile getirdikten sonra koca, boşanmak istediği karısının avuç içine üç küçük taş koyar. Bu eylemle birlikte taraflar, şahitlerin eşliğinde boşanmış olurlar. Boşanan kişiler bir daha tekrar evlenemezler. Boşanan kadın ailesinin evine dönebileceği gibi farklı biriler de evlenebilir. Kadının yeniden evlenmesi durumunda eski kocanın, eski kayınpederine verdiği başlık parasının yarısını geri alma hakkı vardır.

Evlilikte denkliği belirleyen esas faktör kast sistemidir. Aynı kast içerisinde yer almayan Yezidilerin birbirleriyle evlenmeleri yasaktır. Her kast kendi sınıfından biriyle evlenmek zorunda olup bu sınıfa mensup kişiler, başka sınıflardan kız alıp veremezler. Yezidilerin evliliği ve aileyi korumaya yönelik en önemli uygulamalarından birisi de zina ve fuhuş gibi suçlara karşı ağır yaptırımlar uygulamalarıdır. Yezidiler açısından fuhuş ve zina en büyük günahlar arasında yer almakta olup bu suçları işleyenlerin cezaları ölümdür (Bulut, 2015: 421).

Yezidilerde evlenme yaşı erkeklerde 15, kızlarda ise 12-13'tür. Evlilik genellikle kendi kabile, aşiret ya da aileleri arasında yapılırsa da eş seçimini farklı aşiretten yapanlarda vardır. Farklı aşiretler arasında evlenmelerin en temel nedeni sosyo-ekonomik ve siyasi nedenlerdir. Reisler veya küçük eşraflar, bu tip evlilikler sayesinde ait oldukları toplulukta nüfuz alanını genişletirken bu evlilikler yoluyla yeni ittifaklar kurmayı hedeflenmektedir.

Evlilik öncesinde damadın ailesi gelinin ailesine başlık parası vermektedir. Bu uygulama günümüzde de devam etmektedir. Evliliğin ilk adımı damadın babası ya da aile büyüğü tarafından kız isteme merasimiyle başlar. Kız isteme merasiminin ana konusunu başlık parası oluşturmaktadır. Erkek tarafının kızın ailesine ödeyeceği başlık parası uzun tartışmalara ve pazarlıklara neden olabilmektedir. Başlık parasının miktarı; ailenin sosyo-ekonomik durumu ve gelin adayının güzelliğiyle de orantılıdır. Başlık parasında anlaşılması halinde bu para düğün öncesinde damadın ailesi tarafından gelinin ailesine ödenir.

Yezidi toplumunda bir kadınla evlenmenin maliyetinin çok yüksek olmasından dolayı birçok Yezidi evlilikten vazgeçmektedir. Bu durumun önüne geçmek için başlık parası uygulamalarında esnekliğe gidilmiş ve düğün masrafları azaltılmaya çalışılmıştır. Yezidiler açısından evliliğin; sosyolojik, psikolojik ve biyolojik boyutları vardır. Evlilik ve evlilik akdine bağlı oluşan aile müessesesi sosyal bir

kurum olmanın yanında geleneklerin devam ettirilmesi ve Yezidi kimliğinin, benliğinin korunması açısından da oldukça önemlidir. Bu nedenle Yezidiler, evliliği bir zaruret olarak görmektedir, evlenmeyenler günahkâr sayılmaktadır. Bunlarla birlikte evliliğin katı kuralları vardır. Öncelikle eş seçimi ve nikâh akdi, kast sistemine uygun bir şekilde yapılır. Bu nedenle iç evlilik; aynı aşiret, kabile ve ailelere mensup bireyler arasında evlilik yaygındır. Evliliklerde kast sistemine bağlı kalınmasının nedeni kast sistemindeki sosyal sınıfların, Şeyh Adi tarafından belirlendiğine inanılmasıdır. Bu sistemin ihlal edilmesi topluma kötülükler getirecektir. Bütün Yezidiler buna inanmakta bu nedenle kast sistemini devam ettirmekte ve evliliklerini bu sisteme göre yapmaktadırlar (Bulut, 2015: 420,421). Toplum içinde evlenme ilkesi, dini ve kültürel miraslarının korunması için hayati önem taşımaktadır, çünkü karma evliliğin Yezidiliğin devamlılığını tehdit ettiği düşünülmektedir (Yalkut, 2002: 33-45)

Katı kast kurallarına rağmen evliliklerde kişisel tercihlerde önem taşımaktadır. Çünkü gerek kadın gerekse erkek eşini seçme hakkına sahiptir ve iki tarafında rızası olmadan hiçbir evlilik gerçekleşemez (Bulut, 2015: 420,421, Lescot, 2001: 144-148).

4.3.3. Yezidilikte Kirvelik

Orta Doğu coğrafyasında yaşayan etnik gruplardan birisi olan Yezidiler, ülkemizde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde varlık göstermektedirler. Yezidilerde de tıpkı Süryaniler arasında olduğu gibi sünnet uygulaması vardır. Yine Süryaniler de olduğu gibi Yezidilerde de kirvelik uygulaması vardır. Yezidiler, kan bağı olmadan kurulan bir sanal akrabalık türü olan kirveliğe, öz akrabalık kadar önem vermektedir. Süryaniler, kirveliğe “kiriv” derken Yezidiler ise “kirive” ya da “kirivo” demektedir. Yezidiler, kendi aralarında kirvelik yapabilecekleri gibi komşuları konumunda olan Müslüman Kürt veya Arapları da kirve olarak tercih etmişlerdir. Bu yolla bölgede hoşgörü iklimi oluşmuş ve farklı inanç yapıları, farklı dinler arasında bağ kurulmuştur (Suvari, 2006: 103-108).

Yezidilerde kirveliliğin en temel hedeflerinden birisi sosyal birlikteliğin sağlanması ve sevgi, hoşgörü anlayışının korunması, toplumsal barışın sağlanmasıdır. Bu Süryani, Alevi ve Sünniler için de aynı şekildedir. Fakat Alevi ve Yezidi cemaatlerine mensup

kişiler kirve seçiminde sevilen ve sayılan kişileri tercih ederken, Sünni gruplarda ise kirve seçiminde toplumsal statü ön plana çıkmaktadır. Yezidilerde de Alevilerde olduğu gibi kirveliğe kutsiyet atfedilmektedir. Bunun nedeni iç örgütlenmeleriyle ilgilidir (Kolukırmık ve Saraç, 2010: 225).

Kirveliğin, kural ve yaptırımları Yezidiler ve Aleviler arasında büyük benzerlik göstermektedir. Kirvelikle başlayan kardeşlik ve akrabalığın ahrete kadar uzandığına inanılmaktadır. Yezidiler ve Sünniler arasındaki toplumsal etkileşim ve iletişimin sağlanmasında kirveliğin büyük bir önemi vardır. Yezidiler açısından pirden, şeyhten, fakirden kirve edinmek, halktan bir Yezidi için büyük bir onurdur (Türkdoğan, 1966-1969: 207; Torî, 2000: 61-62; Suvari, 2006: s. 108-109).

Diğer toplumlarda olduğu gibi Yezidilerde kirve, kirvelik bağıını kurduğu ile bütünleşmekte, her türlü sorunu paylaşmaktadır (Kolukırmık ve Saraç, 2010: 227). Kirvelik bağının kurulmasının psikolojik ve sosyolojik nedenleri vardır. Yezidiler açısından en önemli sosyolojik nedenlerden birisi Yezidilerin, kendi dinlerinden olmayan kişilerden, toplumlardan (bölgede nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslüman Kürt ve Arap) gelebilecek saldırıları, tehditleri ve gerginlikleri önlemektir. Kirveler, birbirlerini korumak zorundadır. Bu yolla nüfus içerisinde azınlık konumunda olan Yezidiler, tehditlere karşı güvenliğini sağlayabilirler. Bu nedenle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan ve azınlık konumunda bir inanç grubu olan Yezidiler, kirvelik teklifini genellikle kendileri yaparlar. Yezidiler, kirvelik bağıyla Aleviler, Müslüman Arap ve Kürtler ile toplumsal bütünleşmeyi sağladıkları gibi güvenliklerini de sağlamış olurlar (Güç, 2018: 252-253).

Aleviler ve Yezidiler arasında kirvelik maneviyat eksenliken Sünni Müslümanlar arasında ise kültürel bir olgudur. Aşağıda sünni bir katılımcımız konuyla ilgili görüşleri yer almaktadır:

“Kirvelik kurumu kültürel bir gelenektir dini bir kaynağı ve dayacağı yoktur çünkü birbirleriyle kirve olan aileler birbirlerine kız alıp vermişler bunun örnekleri toplumumuzda mevcuttur kirvelik kurumu bizim kültürümüze nereden girdiğini bilmiyorum ama şunu söyleyebilirim ki dini bir yanı olmadığı

kesin yani bir ilahiyatçı olarak kan bağı iki şekilde oluşur bir anne ve babadan çocukları arasındaki kan bağı diğeri de süt kardeşliği oluşan bağıdır kirvelik kurumu bir sosyal bir kurum olarak kültürümüze girmiştir (K.6).”

Sünni katılımcılardan farklı olarak Yezidi katılımcılarımız ise şöyle demektedir:

“Bizim inancımızda Ezidilikte kirvelik dini bir kurumdur(K7).

Yezidiler açısından kirvelik, saygınlık ve dürüstlüğün bir göstergesidir. (Kolukırık ve Saraç, 2010: 230). Yezidiler de diğer etnik ve inanç gruplarında olduğu gibi kirvelik bağı, erkek çocuklarının sünnet edilmesiyle başlar. Bu nedenle sünnet uygulaması Yezidi inancında oldukça önemli bir yer tutar. Yezidi çocukları, Müslümanlar arasından seçilen kirvenin dizine yatırılarak sünnet edilir. Böylelikle Yezidiler ve Müslümanlar arasında sanal akrabalık bağı kurulmuş olur. Bu bağ bir sosyal dayanışma ve kaynaşma göstergesi olduğu gibi aynı zamanda düşman çevrelerden korunma yöntemidir (Sever, 1993: 65).

Yezidiler açısından sünnet o kadar önemlidir ki bir bebeğin sünnetsiz bir şekilde vefat etmesi halinde bebek mezara konulmadan sünnet edilmektedir. Bebeğin sünnetsiz bir şekilde defnedilmesi haram olarak kabul edilmektedir. Bir katılımcı bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bizim inancımızda erkek çocuğu öldüğü zaman eğer sünnetli değilse onu yıkayan şeyh onu sünnet etmek zorundadır. Yani sünnetsiz defin olmaz(K7).”

Başka bir katılımcı ise sünnet konusunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Biz çocuklarımızı belli bir yaşa geldiklerinde sünnet ederiz sünnet ederiz ki kestiği hayvanın etini iye bilelim bizim inancımızda sünnetsiz birinin

kestiği hayvanın eti yenmez. O kişinin elinden yemek yenmez getirdiği su içilmez(K8).”

Öte yandan, bazı katılımcılar farklı görüşler sunmuştur:

“Bizim inancımızda tarihte ilk sünnet olanlar Ezdanilerdir. Herkes sünnetin İslamiyet’ten, İbrahim Halil’den geldiğini söylüyor bu doğru değil. İbrahim Müslüman değildi ve sünneti de ezdanilerden öğrendi bizim atalarımız olan ezdanilerden(K10).”

Yezidilerde çocuk, doğumdan sonraki yedi gün içerisinde sünnet edilir. Bir yaşını tamamlamadan vaftiz edilir. Kirveliğe dair adı konmamış kanun ve inançlar vardır. Bunlar töre kapsamında kabul edilir. Bu töreye göre; kirve öz kardeş gibidir. Anne, baba kadar değerlidir (Çelik, 2011: 169). Konuyla ilgili katılımcıların görüşleri de töreyi destekler niteliktedir:

“Bizim dinimizde kirve kardeşten ötedir(K7).”

Bir başka katılımcımız ise şöyle demektedir:

“Benim için kirvem ile kardeşim arasında bir fark yoktur kardeşim benim için ne anlam ifade ediyorsa kirvemde öyledir biz artık bir aileyiz kirvemın annesi benimde annemdir, babası benimde babamdır. Bu onun içinde öyledir, zaten öyle olmazsa o zaman o kirvelik olmaz(K9).

Yezidiler açısından kirvelik, ciddi sorumlulukları ve yaptırımları olan kutsal bir kurumdur. Bu nedenle bu görev ve sorumlulukları yapmayan, yerine getirmeyen kişiler, cemaatten ve aileden yani toplumdan dışlanır, aforoz edilir. Bu yönüyle de Yezidiler açısından kirvelik, Sünnilerden farklıdır. Çünkü Sünnilerde, kirvelğin ihlali halinde bir yaptırım yoktur. Yezidilerde kirve çocuklarının birbirleriyle evlenmeleri kesinlikle yasaktır. Kirveler erkekler arasından seçilir, bu önemli bir kuraldır. Bu nedenle kadının kirvelik yapması kesinlikle yasaklanmıştır (Şahin, 1991: 129). Yezidilerde kirvelik yapanların cemaat içerisinde saygın bir yeri vardır.

Yezidilerdeki kirvelik uygulaması, Süryani ve Alevilerle benzerlik gösterir (Yalçinkaya, 2023: 65).

4.3.4. Yezidilerde Sosyal Değişim

Yezidilerde, sosyo-kültürel yapının oluşmasında kast sisteminin büyük bir etkisi vardır. Bu nedenle toplumsal yapı, hiyerarşik bir tarzda örgütlenmiştir. Toplumsal yaşantının şekillenmesinde ve düzenlenmesinde kast sisteminin büyük bir etkisi vardır. Bununla birlikte ahret kardeşliği ve kirvelik, Yezidilerin yalnızca kendi aralarında değil kendi inanç sisteminden olmayan komşularıyla da sosyal ilişkilerinin düzenlenmesinde oldukça önemlidir.

Sosyal yapının oluşmasında kast sisteminin etkisi günümüzde de belirleyicidir. Bununla birlikte modernizme bağlı olarak Yezidilerin sosyal yapılarında büyük değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Yezidiler yüzyıllardır içlerine kapalı bir kır toplumu özelliği göstermekteyken yakın dönemde kentsel yaşama uyum sağlayarak eski yapılarından uzaklaşmaya başlamışlardır. Bunda modern dönemde başlayan küreselleşmenin etkisi büyüktür. Küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan normlar, geleneksel normların yok olmasında etkili olmaktadır. Bu açıdan Yezidiler, bir karar aşamasındadır. Bir yandan geleneksel toplum yapısını devam ettirmeye çalışırken diğer yandan modernizme, kent yaşamına ve küreselleşen dünyaya entegre olmayı amaçlamaktadırlar. Dünyadaki değişimlere kendilerini kapatmayan, entegre olmaya çalışan Yezidiler, bir geçiş toplumu özelliği sergilemektedir. Bu evrede kolektif açıdan ya da bireysel açıdan belirsizlikler görülebilmektedir. Geçiş dönemi tamamlandığında yeni sosyal yapıya ve sosyal kurumlara uyum süreci de tamamlanmış olur. Sosyal yapı daha dengeli bir duruma kavuşur, yeni toplumsal normlar ve ahlak ilkeleri bu dönemde toplum tarafından tam olarak benimsenir.

Yüzyıllardır güçlü sosyal ilişkiler ağı kuran Yezidiler arasındaki bu ağı ve sosyo-kültürel iletişimi, etkileşimi belirleyen bazı unsurlar vardır. Küreselleşmeye bağlı olarak Yezidi toplumunda büyük değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Bununla birlikte halen kendilerine özgü norm ve değerleri halen yaşatmaya çalışmaktadır.

Yaşanan toplumsal değişim ve dönüşüme bağlı olarak inanç sistemine ve kültürel yapıya ait bazı geleneksel değerler sorgulanmaya başlanmıştır. Sorgulanan

geleneksel değerlerin başında i evlilik uygulaması gelmektedir ve son yıllarda yasak olmasına rağmen i evlilikten, dış evliliğe yönelim artmış, i evlilik uygulaması tartışılır hale gelmiştir. Son yıllarda yaşanan toplumsal değişim ve dönüşüme bağlı olarak inanç sistemine yönelik çok ciddi eleştiriler gelmeye başlamıştır. Son dönemde Yezidi inancının gizli tutulması anlayışına yönelik ciddi tartışmalar yaşanmaktadır.

İnanç sistemi ve toplumsal yapıya (kast sistemi) yönelik yaşanan tartışmalardan bir diğeri de başka inanca mensup kişilerin Yezidiliğe kabul edilmemesi ve erkek çocuklarının sünnet edilmesiyle ilgilidir. Kirveliğin önemini kaybetmesi, sünnet uygulamasının gerekliliğinin tartışılmasına neden olmaktadır. Çünkü kirvelik, birçok Yezidi'ye göre bir uyum sağlama stratejisidir ve günümüzde Yezidilerin modern dünyaya uyum sağlamak için böyle bir kuruma ihtiyaç yoktur. Bu durum kirvelikle birlikte sünnetin tartışılmasına neden olmuştur. Günümüzde birçok yezidi açısından kirvelik müessesesi ve sünnet uygulaması gereksiz grlmektedir. Bazıları ise sünneti dinin bir gereği olarak görmekte fakat kirvelik müessesine gerek olmadığını düşünmektedir. Çünkü Müslümanlarla kaynaşmak için günümüzde kirvelik müessesesine gerek yoktur ve kirvelik yoluyla kurulan akrabalık bağı, bir gerçek bağ değil bir sanal bağdır. Son yıllarda kirvelikle birlikte ahret kardeşliği de tartışmalı bir sosyal kurum haline gelmiştir.

Yezidilerin birbirleriyle olan ilişkileri, kendi inanç sistemleri ve kast sistemleri doğrultusunda düzenlenirken farklı inançlara mensup kişi ya da topluluklarla (Müslüman, Hristiyan) ilişkileri düzenlenirken İşlam hukuku esas alınmış ve hiyerarşik bir şekilde düzenlenmiştir. Yezidilerde sosyal yapının oluşmasında, korunmasında ve toplumsal denetimin sağlanmasında ahret kardeşliği ve kirvelik gibi geleneksel kurumların etkisi büyüktür. Fakat modernleşme ve küreselleşmeye bağlı olarak çevreyle olan ilişkiler artık geleneksel kurumlar üzerinden dzenlenememektedir. Kirvelik ve ahret kardeşliği gibi sosyal kurumların toplumsal etkileri her geçen gün azalmakla birlikte bu kurumlar günümüzde de yaşatılmaktadır. Fakat bu kurumların sosyo-kültürel yapıyı etkileyen ve düzenleyen toplumsal fonksiyonları kaybolmuştur. Kast sisteminin en tepesinde yer alan ruhban sınıfının toplum üzerindeki etkisi önemli ölçüde azalmıştır. Geleneksel kurumların fonksiyonlarını kaybetmeleri sosyal hayata katkı sağlamadığı gibi Yezidi toplumu

açısından birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Modernite ve gelenek arasında kalan Yezidiler, dini inançlarını sürdürmekte ve yaşam tarzlarını şekillendirmekte bazı tereddütler yaşamaktadır.

Modernleşmeye bağlı olarak Yezidilikte bireyselleşme önem kazanmış, kolektif ibadet ve törenlere katılımlar önemli ölçüde azalmıştır. Bu azalmanın nedeni birey kimliğinin ön plana çıkmasıdır. Bu durum geniş kitlelerce yapılan ayin ve ibadetlerin sekteye uğramasına neden olduğu gibi Yezidi inancının temelini oluşturan kolektif, kalıtsal ve Batını öğelerin çözülmesini beraberinde getirmiştir. Yezidilerin bir bölümü tarafından modernizmle birlikte ortaya çıkan yeni din tasavvurunda, dini kural ve kaideler ciddi bir şekilde sorgulanmaktadır. Fakat Yezidilerin büyük bölümüyse dini kural ve kaidelerin değiştirilmesi halinde ortaya çıkma ihtimali olan sosyal çözülme endişesini taşımaktadır. Bundan dolayı Yezidilerin büyük bölümü geleneksel inanç sisteminin ve kast sisteminin korunması gerektiğini savunmaktadır. Yeni din tasavvuru özellikle genç kuşaklar arasında yaygındır. Bu dini algılamaya biçimine, toplumun büyük bölümü tepki göstermekte bu nedenle bu yeni din anlayışı pratiğe geçirilememektedir. Dolayısıyla Yezidilerin büyük bölümü değişen din algısına karşı çıkmakta ve önceki dönemlerde olduğu gibi dini, geleneksel kültürün bir parçası olarak gördüğü gibi toplumsal varlığın korunması ve devam ettirilmesi yönünde kullanmaktadır.

Geleneksel Yezidilik de sosyal kimlik, din üzerine kurulmuştur. Dindarlık, kolektif ibadet ve ayinlerle gösterilmektedir. Toplumsal yaşantının merkezinde dinin olması, Yezidiler de millet anlayışının geri kalmasına neden olmuştur. Fakat modern dönemde bir azınlık olduklarını anlayan Yezidiler, varlıklarını koruyabilmeleri için modern dünyaya entegre olma gereği duymuşlardır. Modernizmle birlikte Yezidi inanç esasları ve toplum yapısına yönelik eleştiriler ciddi oranda artsa da Yezidilerin büyük bölümü toplumsal yaşantıda büyük etkisi olan geleneksel dini kurulların ve kast sisteminin korunması gerektiği kanaatindedir. Bunun en temel nedeni ise Yezidilerin varlıklarını sürdürebilmeleri için Yezidi inanç esaslarının ve toplum yapısının korunması gerektiğine inanmalarıdır (Kaplan, 2015:155-173; Yalkut,2002:43-78)

SONUÇ

İnsan, doğası ve yaratılışı gereği sosyal bir varlıktır ve sosyalleşme süreci doğumla birlikte başlar. Bireyin içinde bulunduğu ve etkileşimde bulunduğu sosyal gruplar, kimliğinin inşasında ve kişilik gelişiminde önemli bir rol oynar. Sosyalleşme sürecinde farklı gruplarla kurulan etkileşim ve iletişim ise bu sürecin yönünü ve niteliğini belirleyen temel unsurlar arasındadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da farklı etnik gruplar, farklı inanç grupları ve farklı sosyal statüye ait insanlar arasında iletişim ve etkileşimi sağlamanın en önemli yollarından birisi sanal akrabalık bağı kurmaktır. Bölgede toplumsal koşullara ve yaşam biçimine en uygun sanal akrabalık türü ise kirveliktir. Kirvelik yoluyla aileler arasında kurulan bağ, onları birbirlerine bağlayan, sosyal sermayeyi güçlendiren toplumsal bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kirvelik kurumu, yapısal olarak sembolik ve simgesel anlamlar barındırsa da, işlevsel yönüyle derin toplumsal izler ve etkiler taşımaktadır. Kirveliliğin sağladığı faydalar hem bireysel hem de toplumsaldır. Kirveliliğin toplumsal faydaları arasında; toplumsal güvenin, yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanması, çatışmaların çözümü, sosyal ağların genişlemesi, geleneksel değerlerin korunması gibi hususlar vardır. Bu kurum geleneksel yapının devam ettirilmesinde, akrabalık ve aile ilişkilerinin korunmasında oldukça önemlidir.

Kirvelik kurumuna dair her şey gelenek ve görenekler etrafında şekillenmiştir. Bundan dolayı kirve seçimi, sorumlulukları ya da kirvenin fonksiyonları ile ilgili yazılı bir belge, bilgi olmadığı gibi bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. Kirvelik uygulamasına Sünni Müslümanlarda olduğu gibi Aleviler, Yezidiler ve Süryanilerde de rastlanmaktadır.

Kirveliliğin sosyal fonksiyonlarının yanında ekonomik fonksiyonları da vardır. Sanal akrabalık bağı kapsamında kurulan kirvelik, toplumsal bir kredi işlevi görmekte, ailelerin düğün ve tören masrafları altında ezilmesini engellemektedir. Kirvelik günlük yaşam pratiğini kolaylaştıran bir sosyal yapıdır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da devlet bürokrasisinin etkisinden uzak kırsal bölgelerde bir sosyal sigorta mekanizması olan kirvelik, toplumsal sorunların ve problemlerin çözümünde de etkilidir.

Kirvelik'in sosyal, kültürel ve ekonomik fonksiyonları vardır. Bu fonksiyon ve işlevlerin bazıları günümüzde etkisini kaybetse de bu geleneğin yüzlerce yıldır varlığını koruduğu hususu dikkate alındığında kirvelik'in ne kadar güçlü bir yapıya sahip olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Sünnet ameliyesi ve sünnet töreni etrafında şekillenen kirvelik geleneği, tarım kültürüne dayalı toplumlarda ortaya çıkmış seremoni esnasında yapılan dini ritüeller sonucunda dini bir boyut kazanarak yüzyıllar boyunca devam ettirilmiştir. Kirvelik geleneği her ne kadar sünnet eylemi çerçevesinde gelişmişse de sünnetten bir parça teşkil etmemektedir. Bu nedenle kirvelik ilişkisi kurmak için sünnet olmak, sünnet eylemini ve sünnet törenini gerçekleştirmek şarttır. Fakat sünnet olmak için kirvelik şart değildir. Her sünnet olanın kirvesi olmak zorunda değildir. Bu gelenek, sosyal ve ekonomik bir amaç doğrultusunda bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak toplumsal değişmeye bağlı olarak günümüzde bir takım işlevlerini başka kurum ve kuruluşlara bırakarak sembolik bir anlam kazanmış, eski önemini yitirmiştir. Kirvelik'in önemini yitirmesinin sosyolojik etkileri halen tam olarak anlaşılmamış olsa da bu kurumun gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir. Çünkü kirvelik; sosyal sermayenin korunması, arttırılması ve geleneksel değerlerin devam ettirilmesi için birçok fonksiyon ve işlevi bulunan bir kurumdur.

Kirvelik geleneğinin yaşadığı değer ve anlam kaybı, toplumsal değişim ve gelişmeleri anlamada kilit role sahiptir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreçleri ve köylerden farklı kentlere yapılan göçler kirvelik'in değerini yitirmesine neden olan faktörler arasındadır. Kirvelik günümüzde yalnızca sünnet düğünlerine indirgenmiş ve bağlayıcılığı kalmamış, daha sembolik bir anlam kazanmıştır. Tüm bu değişim ve dönüşüme rağmen kirvelik uygulamalarında en az değişen uygulamanın evlilik yasağı olduğu anlaşılmakta bu yasak günümüzde de devam etmektedir. Özellikle Yezidi gruplar, bu yasağı devam ettiren grupların başında gelmektedir. Tüm bu veriler göstermektedir ki kirvelik, toplumsal dönüşümler karşısında biçim değiştirerek sembolik düzleme kaymış olsa da, kültürel bellekteki yeri halen canlılığını korumaktadır. Sosyal işlevlerini büyük oranda yitirmiş olan bu kurum, bugün daha çok kültürel bir motif olarak şiirlerde, şarkılarda, sinema ve edebiyat eserlerinde yaşamaya devam etmektedir. Bu yönüyle kirvelik, sadece bir

akrabalık biçimi değil; toplumsal değişim dinamiklerini, kültürel sürekliliği ve belleğin aktarımını anlamada önemli bir anahtar işlevi görmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ali. (2021). “Anayasa’nın ve Siyasal İktidarın Meşruiyet Kaynakları”. Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi 5/12, 87-96.
- Açıkyıldız Şengül,B.(2015).Ezidiler (Çeviren:Z. Kılıç).İstanbul: Alfatarih Yayınları.
- Aksoy, M. (1997). Türkiye’de Kirveliğin Kültür Sosyoloji Açısından Tahlili. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek, Görenek, İnançlar Seksiyonu Bildirileri, I, 44- 52.
- Ataseven, A. (1988). Sünnet Hakkında Bir Araştırma. İslamî Araştırmalar Dergisi, 6, 22-24.
- Aral, İ.(2019).Kıran Resimleri. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Arif,A.(2017).Hasretinden Prangalar Eskittim.İstanbul:Metis Yayınları.
- Arif, A. (2019). Leylim Ley. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ay, A. (2022). ‘Beş Şey Fıtrattandır’ Hadisinin İsnâd ve Metin Açısından Analizi. Uluslararası Hadis Araştırmaları Dergisi, 9, 96-130.
- Aydın, M. (1988). Yezidiler ve İnanç Esasları. Belleten. 52/202, 33-74.
- Ayhan, D. (2024). Gençlerin Akraba Algısı ve İlişkilerini Anlamak: Zorunlu Bir Bağ mı? Sosyal Sermaye mi?. İktimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (2), 690-712.
- Aynur, H. (2009). Surnâme. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 39, 565-567.
- Balaban, A. R. (2002). Evlilik Akrabalık Türleri: Sosyal Antropolojik Yaklaşım. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Berger, P. L. (2011). Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları (Çeviren: A. Coşkun). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Bilge. Y. (1996). Süryaniler (Anadolu’nun Solan Rengi). İstanbul: Yeryüzü Yayınları.
- Bloch, M. (1973). The Long Term and The Short Term: The Economic and Political Significance of The Morality of Kinship. The Character of Kinship. (J. Goody, Ed.) Londra: Cambridge University.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. (J. Richardson, Ed) CT: Greenwood, 241–58.

Bozkurt, N. (2010). Sünnet. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 38, 157-159.

Bulut, H.İ. (2015). Düünden Bugüne Siyasi-İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Bulut, H. İ. (2013). Alevi-Bektaşî Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu olarak “Musahiplik”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 65/1, 101-118.

Çağırıcı, M. (2013). Ziyafet. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 44, 495-496.

Çelik, Ş. (2011). Yezidilerin Yaşam Pratikleri ve Kimlik Algısı. Mukaddime Dergisi, 4, 159-173.

Çetin, Halis (2001). Devlet, İdeoloji ve Eğitim. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 25/2, 201-211.

Ersal, M (2013). Alevi-Bektaşî İnanç Sisteminde Hiyerarşik Yapı: Çubuk Havzası Aleviliği Örneği, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Çinpolat, S. (2017). Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da Sünnetin Yeri. The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty/ Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 2 (3), 109-126.

Devlet Planlama Teşkilatı (1989). VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K Raporu. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

Ersal, M (2013). Alevi-Bektaşî İnanç Sisteminde Hiyerarşik Yapı: Çubuk Havzası Aleviliği

Enneli, Ç. (2016). Takdim: Akrabalığı Sosyal Antropoloji Üzerinden Okumak/ Antropolojinin Akrabalık Yaklaşımları. Ankara: Heretik Yayınları.

Gadamer, H.G. (2004). Truth and Method. Continuum.

Gökalp, Z. (1999). Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Gölpınarlı, A. (1969). 100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Güç, A. (2018). Geçirgen Sınırlar: Mardin’de Etnik-Dini Gruplar Arasında Sanal Akrabalık Bağları. Akademik İncelemeler Dergisi, (13) 2, 237-264.
- Güngör, E. (1983). İslam Tasavvufunun Meseleleri. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2010). Sünnet. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 38, 155-157.
- Karagül, M., Masca, M. (2005). Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar, 1: 37-52.
- Karpat, K.H.(2013). İslam’ın Siyasallaşması, Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Kaplan, Y.(2013).Günümüz Yezidiliği.İstanbul:Nuhubar Yayınları.
- Kızılay, B. G. (2021). Emanet. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Kolukırcık, S., Saraç, İ. H. (2010). Farklı Dini Gruplarda Kirvelik Geleneği: Sanal Akrabalığın Dönüşümü Üzerine Bir Araştırma. Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 2 (1), 217-232.
- Kudat, A. (2004). Kirvelik: Sanal Akrabalığın Dünü ve Bugünü. Ankara: Ütopya Yayıncılık.
- Kvale, S. (1996). Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Sage Publications.
- Lescot, R. (2014). Yezidiler; Din Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri, İstanbul, Avesta Yayınları.
- Mardin. Ş. (2019). Din ve İdeoloji. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mendel, G. (2005). Bir Otorite Tarihi, Çeviren: I. Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Metin, O. (2024). Sosyal Sermaye ve Kültürel Sermaye İlişkisi Üzerine Bir Deneme. Tezkire Dergisi, 215-226.
- Nutku, Ö. (2002). Kirve. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 26, 68-69.

- Okumuş, E. (2003). Toplumsal Değişimler ve Din. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okçu,D.(1993).İslamdan Ayrılan Cereyanlar Yezidilik ve Yezidiler. Van: Birleşik Yayınları.
- Ögel, B. (2001). Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Özarslan, M. ve H. Karataş (2015). Anadolu Türk Kültüründe Kadınlar Tarafından Tesis Edilen Tasavvurî Akrabalıklar. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (23), 255-270.
- Patton, M. Q. (2002). Qualitative Research & Evaluation Methods. Sage Publications.
- Putnam d. R., Leonardi, R., Nonetti, Y.(1993). Making Democracy Work: Civic Traditions In Modern Italy. USA: Princeton University Press.
- Radcliffe-Brown, A.R. (1952). Structure and Function in Primitive Society: Essays and Adresses. Aberdeen: The University of Aberdeen.
- Sahlins, M. (2015). Akrabalık Nedir, Ne Değildir?. (Çev: A. Pala), Ankara: Dipnot Yayınları.
- Sakallı, E. (2020). Ahıskalı Türklerde Sünnet Geleneği. Folklor Akademi Dergisi 3 (2), 332- 346.
- Sarı, N. (2014). Rivâyetlere Göre Sünnetin (Hitânın) Tarihi ve Ahkâmı. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 8, 259-290.
- Sarı, N. (2022). İslam Öncesi ve Sonrası Dönemde Araplarda Kadın Sünneti. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi, 8 (2), 1032-1064.
- Sever, E. (1993). Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni. İstanbul: Berfin Yayınları.
- Slaterry, M. (2014). Sosyolojide Temel Fikirler (Çeviren: Ö. Balkız & Al). Bursa: Bursa Sentez Yayıncılık.
- Suvari, Ç. C. (2006). Anadolu'dan Etnik Manzaralar Artakalanlar. İstanbul: E Yayınları.

Şahin, H. (1991). Malatya Morhamam Köyünde Kirvelik Kurumu Gelenekleri / Türk Halk Kültüründen Derlemeler. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.

Şan, M.K., Şimşek, R. (2011). Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel-Sosyolojik Arka Planı. Akademik İncelemeler Dergisi, 6 (1), 87-110.

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, 104, 471-490.

Taşgın, A. (2005). Türkiye Yezidiler Bibliyografyası: Yazılı Metinlerde Dini-Sosyal Bir Grubun Serüveni. Aziz Andaç Yayınları: Ankara.

Taşgın, A. (2013). Yezidiye, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 43, TDV Yayınları, 525-527.

Tezcan, M. (1982). Tasavvurî Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, (15/1), 117-130.

Torî. (2000). Bir Kürt Düşüncesi Yezidilik ve Yezidiler. İstanbul: Berfin Yayınları.

Tortum, C. E. (1979). Malatya’da Kirvelik. Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü.

Turan,A.(2015).Yezidiler Tarihçeleri Coğrafi Dağılımları İnançları Örf ve Adetleri.Ankara:Hitabevi Yayınları.

Tunç, E. (2012). Sivas'ta Sünnet Merasimleri ve Kirvelik Kurumu. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tunç, E. (2021). Sosyal Sermaye Teorisi ve Sanal Akrabalık Bağları Kapsamında Sivas’ta Kirvelik Kurumu. *Folklor Edebiyat Dergisi*, 27 (2), 437-454.

Türkdoğan, O. (1966-1969). Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği. Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, III-IV-V-VI, 197-213.

Ulutürk, M. (2016). Süryanilerde Doğuma ve Çocuk Yetiştirmeye Dair Ritüeller, Gelenekler (Midyat Örneği). Tarih Okulu Dergisi (TOD), 9 (15), 899-915.

Uysal, Y. (2016). Adıyaman Halk Kültüründe Sünnet Merasimi ve Kirve Kültürünün Topluma Yansımaları. Turkish Studies, (11/4), 1015-1024.

Uzun, M. (2018). Kürt Edebiyatı Antolojisi. İstanbul: İthaki Yayınları.

Yalçın Heckman, L. (2002). Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri. Çeviren: Gülhan Erkaya, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yalçinkaya, F. (2023). Kirvelikle Kurulan Sanal Akrabalığın Koruyucu İşlevi. Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 1, 57-72.

Yalkut, S.B. (2002). Melek Tavusun Halkı: Yezidiler. İstanbul: Metis Yayınları.

Yarç, S. (2011). Pierre Bourdieu’da Sosyal Sermaye Kavramı. Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel-Sosyolojik Arka Planı. Akademik İncelemeler Dergisi, 6 (1), 125-135.

Yıldırım A. (2003). Hristiyan Kirveligi. Folklor Edebiyat Dergisi, 9 (24), 87-98.

Yıldırım, A. ve Karataş, A. (2014). Rüya Kardeşliği. Folklor Edebiyat Dergisi, 20 (77), 35-56.

Yıldırım, E. (2011). Tunceli Alevilerinde Sünnet ve Kirvelik Geleneği Uygulamaları. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16 (2), 83-99.

Yiğit, R. (2024). Kimlik ve İnanç Ekseninde Ötekileştirilenler: Ezidilik ve 73.Ferman Sonrası Ezidi Göçünün Türkiye Yansımaları. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 8 (34), 25-46.

Türküler.com. (n.d.). *kirvem*. https://www.turkuler.com/sozler/turku_kirvem.html

türkü dostları. (n.d.). *[türkü adı]*. erişim adresi: <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=11842>

repertükül. (n.d.). *ben de bilseydim bu halep'ten gelmezdim*. <https://www.repertukul.com/ben-de-bilseydim-bu-halep-ten-gelmezdim-982>

türküler.com. (n.d.). *aşağıdan gelir omuz omuza*. https://www.turkuler.com/sozler/turku_asagidan_gelir_omuz_omuza.html

repertükül. (n.d.). *getirin hakko'yu, geydirin sako'yu*. <https://www.repertukul.com/getirin-hakko-yu-geydirm-sako-yu-1586>

repertükül. (n.d.). *yorgun yorgun geldim orak biçmeden*. <https://www.repertukul.com/yorgun-yorgun-geldim-orak-bicmeden-532>

EK1

KATILIMCI	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM	MEDENİ HALİ
K1	45	ERKEK	ÜNİVERSİTE	EVLİ
K2	43	ERKEK	ÜNİVERSİTE	EVLİ
K3	40	ERKEK	ÜNİVERSİTE	EVLİ
K4	40	ERKEK	ÜNİVERSİTE	EVLİ
K5	42	ERKEK	ÜNİVERSİTE	EVLİ
K6	35	ERKEK	ÜNİVERSİTE	EVLİ
K7	42	ERKEK	ÜNİVERSİTE	EVLİ
K8	60	ERKEK	İLKOKUL	EVLİ
K9	38	ERKEK	LİSE	EVLİ
K10	72	ERKEK	İLKOKUL	EVLİ
K11				
K12				

Sizi **Hüseyin YILDIZ** tarafından yürütülen "**ÇEŞİTLİ DİNİ GRUPLARDA SANAL AKRABALIK: KİRVELİK ÖRNEĞİ**" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkına sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır.** Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayınız. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

SORULAR

- 1- Kirve kelimesini duydunuz mu?
- 2- Kirve – kirvelik sizin için ne anlam ifade ediyor?
- 3- Kirveniz var mı ya da siz hiç kirve oldunuz mu?
- 4- Birini kirve seçmek için hangi özelliklere sahip olmasına dikkat edersiniz?
- 5- Sizce kirveliğin dini bir boyutu var mı?
- 6- Dini inancınız kapsamında kirveliği nasıl tanımlarsınız?
- 7- Kirvelik hangi durumlarda son bulur?
- 8- Sizce kirvelik kurumu devam etmeli mi?
- 9- Kirveliğin en önemli toplumsal işlevi nedir?
- 10- Yakın akrabalar birbirlerine kirve olabilirler mi?
- 11- Kirvenizden ne gibi beklentileriniz olabilir? Kirvenin görevleri nelerdir?
- 12- İleride çocuklarınızın da kirvelik ilişkisi kurmasını ister misiniz?
- 13- Bu konu ile ilgili eklemek istediğiniz bir şey var mı?

